

БЮЛЕТИН

Културно-информационен център на българското малцинство
“Цариброд” – клон Босилеград

Година 8   Брой 44.   Септември 2005 година   Безплатен екземпляр

БЮЛЕТИН

Основател и издател: Гражданско сдружение Културно информационен център на българското малцинство “ЦАРИБРОД” Димитровград, Площад на освобождението № 8.

Редакция: Иван Николов, Радко Стоянчов и Александър Димитров. Технически редактор: Новица Божилов.

Адрес: Ул. Маршал Тито № 15, 17540 Босилеград, тел./факс: 017/78 – 254.

Главен и отговорен редактор: Иван Николов.

Печата: Графическо предприятие “Мишич”, Ниш, Земунска 18 тел. 018/715 691.

Поредната годишнина на КИЦ-а

Изминаха осем години от откриването на КИЦ “Цариброд”. Осем години непрекъсната, денонощна борба за възстановяване на българската култура в Западните покрайнини, осем години безкомпромисно отстояване на интересите на българското малцинство, осем години пропагиране на ценностите на гражданското демократично общество и европейският начин на мислене и поведение. И изкушения...

Години изпълнени с режима на Милошевич, НАТО бомбардировките, твърдо отстояване на позиции срещу една осемдесетилетна политика която си бе поставила задача от българите да направи чистокръвни сърби, борба срещу повратните моменти на тази политика в процеса на демократизацията и срещу сръбските политически партии които буквално наводниха Босилеград и Цариброд, забраняване на “Бюлетина” на КИЦ-а в Босилеград, подмолните действия срещу КИЦ-а от страна на професионалните доносници пред българските министерства, финансовите кранове срещу КИЦ-а от българска страна в интерес на “никога по-добрите отношения” със Сърбия и Черна гора, вътрешни предателства, разминавания с другите български организации...

Имаме ли постижения?

Не е скромно сами да си правим оценки, но не може без тях. КИЦ “Цариброд” беше оня преломен момент който в Босилеград и Цариброд сложи край на една и означи началото на нова епоха. С КИЦ-а се завърна българската култура в нашите краища, започна един мъчен процес на национално осъзнаване, на разобличаване и преценка на миналото, на свободно обсъждане на екзистенциалните проблеми на българското малцинство... Безспорно, сред най-големите постижения на КИЦ-а са: Доверието на българските държавни, културни и други институции в България и на цялото българско общество; печатането на “Бюлетина”; Великденския фестивал по чупене на яйца; паметника на Левски в Босилеград; прогресивното нарастване на интереса на

младите да следват в България; увеличаване на интереса за българското гражданство; приноса за изграждане на кабелна телевизия “Кодал” и навлизане на българските телевизии в босилеградските домове; увеличаване на интереса за българското Черноморие; пробивите направени в неправителствения сектор и медиите в Сърбия; организиране на избори за български парламент в Босилеград и Цариброд, непрекъснато присъствие в медийното пространство в България и Сърбия и Черна гора...

Имаме ли пропуски и грешки?

Имаме. И едва ли някой друг ги осъзнава по-добре от самите нас. Но едно е да осъзнаваш нещата и съвсем друго нещо – да имаш сили да ги промениш. Дето бе казал Левски “ние работим с живи хора, а не с камъни”. С лоши хора не могат да се направят добри неща. С дребни души не могат да се постигнат велики идеи. Задачата да работиш за доброто на хората използвайки лошите му страни, да печелиш приятели и съмишленици на всички нива в двете държави – никак не е лесна. Не се осъществи мечтата ни да имаме национално отговорна политическа партия която да защитава правата ни в Парламента. Но КИЦ няма причина да се срамува от нито една своя дума и нито едно свое действие казана и направено когато и да е, и където да е.

Времето поставя пред нас нови предизвикателства. КИЦ-а трябва да подготвя обществения климат за развитие на демократичното, гражданско общество, да развива критичен дух на мислене и поведение, да възпитава гражданите да контролират властта си и да я карат тя да им служи, а не да ги използва за свое благоденствие... Поне такава е ролята на неправителствените организации в демократичните страни на 21 век. А към тях принадлежи и КИЦ "Цариброд".

И осмата годишнина отново започна с ретроспекция на ненаправеното.

Част от летната почивка организирана от страна на КИЦ-а в Босилеград тази година се издъни, благодарение на безотговорните партньори които набутаха хората в мухлясали стаи. Да ме извиняват софийските чиновници, ама така се руши образа на България и всичко онова което ние с тежка мъка правим в Босилеград. Ако им сепечелят пари па такъв начин – да се омитат. Или да си размърдат задниците.

Новата учебна година започна със заглавие на първата страница на “Братство”: “Чанти и тетрадки за първолаците”. Министерството на просветата на Сърбия подарило чанти с тетрадки и моливи на босилеградските и царибродските първолачета. За това нещо бил заслужен кметът Владимир Захариев. Евала ти батко Владко!

А кой е отговорен, че обучението и тази учебна година започна с мънички козметични промени в образованието на български език – 2 часа повече български в I клас? Чантите можеше да ги подари и някой друг, например частните бизнесмени “Йоска-комерц” или “Ибер” от Босилеград. Сръбският чичко министър трябваше да направи нещо друго: да подпише една заповед с последно предупреждение до директорите на училищата и на сръбскоплямпащите преподаватели от Великотърновската школа от тази учебна година да приложат словото и духът на Закона за малцинствата, Закона за основите на системата на възпитанието и образованието и ред други закони защитаващи правата на малцинствата. За да могат децата им утре да си положат кандидатстудентските изпити в София, а не като всяка година да трупат двойки и после да хленчат, че им е виновен еди-кой си.

А батко Владко вместо да разкарва тежкостроителните машини чак от Враня за 2,8 километра асфалтов път в Рибарци и Бранковци, можеше да каже на сръбските депутати да не ни правят на балами. Ние имаме достойнство. Ние плащаме данъци на тая държава, тая държава безмилостно унищожават нашите гори и използва водите ни, ние сме нейни лоялни граждани и тя трябва да изпълнява задълженията си към нас. И вместо да води танци на граничните свиждания от времето на комунизма по Голеш и Славчето, би било по-добре батко-Владко да организира срещи на експертно равнище на които да се правят бизнес-планове и проекти за трансгранично сътрудничество с които да молим Европейската агенция за реконструкция и развитие за отпускане на финансови средства с които да си оправим пътищата и да създаваме нови работни места. Иначе и той ще изпадне в ситуация да няма кой да му се хване на хорото, нищо че е прочут танцор.

Иначе Общинският Културен център в Босилеград напоследък се опитва да навакса пропуснатото и все повече снове из България да прави разни културни мероприятия, ама така хем да са на сръбски, хем да са на български, та да не се разсъдят нито сръбите, нито българите. Тая хитра шопска философия “накаде дуне ветеро”, не е от най-печелившите за босилеградското население. Но за преобядисаните в синьо юловци с пагони и лампази направо си е златна мина.

Тая година почти целият випуск на босилеградската гимназия кандидатстваше в София. Повечето положиха кандидатстудентския си изпит, но не всички успяха да се класират. Познанията по български език и литература и българска национална история все още са под необходимия минимум. Въпреки това 21 кандидатстуденти се записаха само по 103 Постановление. Заедно с ония, които ще минат по линията на ректорските решения и приетите срещу 30% такса за обучение – ще се получи една солидна бройка от около 30 студенти което никак не е лошо.

Трябва обаче окончателно да се разбере, че следването в България зависи от познаването на българския език и българската история които се придобиват в Босилеградската гимназия. Именно затова призовавам всички босилеградчани колективно да се подпишат под петицията до Сръбското просветно министерство за изучаване на български език която организира КИЦ “Цариброд” в Босилеград. Само така ще помогнат на децата си и ще им открият пътищата към Европа.

Иван Николов

Вик за родния език

Ако бяхме достатъчно патриоти, обучението щеше да се провежда на български и без разрешение от Министерството на просветата. Такива каквито сме обучението ще се провежда на сръбски дори и ако Министерството на просветата налага то да се провежда на български.

В годината в която българският език стана един от официалните езици на Европейският съюз, у нас отново се завъртя порочният кръг с обучението на майчин български език. Отново започва прехвърлянето на горещия картоф от Министерството на просветата и спорта на Република Сърбия, до Националния съвет на българите и директорите на училищата, тълкуване на закони, донасяне на заключения, препращане на писма, размяна на реплики и обвинения на заседания и по вестници и пр. А резултатът се вижда още от сега. В най-добрия случай може да се очаква минимално увеличение на часовете по български език от 2 на 4 часа седмично и то само в I клас (увеличението е по-малко от намалението миналата година). И това е всичко. А това значи – нищо. И едва ли някой трезвомислещ е очаквал повече.

Нулевият резултат ясно показва, че цялата тази мелодрама с възстановяването на българският език има едничката цел да създава привид, че нещо се работи по въпроса, че държавата полага грижи, че гласува прогресивни закони, че обучението на майчин български език у нас само дето не е започнало, има само някои “обективни” трудности – липса на учебници, липса на кадри, учебните програми не могат да се подменят когато учебната година вече е започнала и т. н.

В крайна сметка пак се стига до онова “демократично” заключение от времето на Васил Такев и Анка Будимля – българското малцинство има право да учи на български език, но то не иска, (със свободно и демократично изразена воля!?), а само една “групичка екстремисти” правят проблеми като пишат разни статии по вестниците.

Тази теза, масово тиражирана в медиите по времето на режима на Милошевич, продължава и днес да обитава в главите на нашите политически водачи и на по-голяма част от нашата малцинствена интелигенция.

Културно-информационния център “Цариброд” в Босилеград, разобличавайки навреме анатомията на този чудовищен механизъм предрече и какъв ще бъде епилогът на цялата тази трагикомедия и заради това изпадна в немилост не само сред определени политически кръгове както в Сърбия, така и в самата България, но и сред “умерените” представители на малцинството които повярваха на демократичните фрази и лъжливите обещания предназначени за хвалби пред международната общност с цел намъкване на свежи капитали за угасналото сръбско стопанство.

Основната причина за това че не можем да възстановим правото си на обучение на майчин български език е официалната държавна политика която не е наясно със себе си какво точно иска – създаване на демократична гражданска държава от различни етноси и народи или етнически чиста държава на сръбския народ. Тази политическа неяснота води до неясноти и в законите които взаимно си противоречат и се изключват. Ако законът беше достатъчно категоричен, някой трябваше да отговаря за бедното положение на българският език у нас.

Това обаче е само половин знамето.

Втората половина е, че нашата малцинствена интелигенция и българските организации защитаващи правата на малцинствата не са единствени по въпроса за обучението на майчин български език. “Моделите” за които те се застъпват, противоречат на чл. 4 и чл. 7 от Закона за основите на системата на възпитанието и образованието който предвижда само два начина: обучение на сръбски език или обучение на майчин език за принадлежащите към националните малцинства. Няма да ме учуди ако увеличението на часовете по български от 2 на 4 седмично през тази учебна година, вече през следващата може да се окаже “незаконно” и отново да бъде намалено. Това е порочният кръг за печелене на време който работи само и единствено за стратегическата цел на великосръбската политика – асимилация на малцинството. Тази политика, за съжаление, създава институции и органи от местни българи които гонени от кариеристични и користолюбиви цели, къде съзнателно, къде несъзнателно, работят за нейните интереси.

Когато Културно-информационния център “Цариброд” в Босилеград, чрез “Бюлетина” и други медии предупреждаваше за коварната роля която може да изиграе Националният съвет на българите превръщайки се от “най-висш орган на малцинството” и “партньор” на държавната власт, в средство на официалната държавна политика срещу малцинството, всички ни обвиняваха в черногледство, великобългарски национализъм и какво ли не още. Достатъчно е човек само да погледне заглавията във в-к “Братство” от това време. В еуфорията която беше обхванала феновете на сръбската демокрация след 5 октомври, никой не си направи труда да прочете Закона за националните малцинства и да се замисли над скромните съвещателни правомощия които бяха дадени на Националните съвети. И над абсурдния факт, че те трябва да бъдат оглавени от премиера на правителството което е най-отговорно за нарушаване на правата на малцинствата! Резултатите не можеха да бъдат другоячни.

Днес на нас ни остава само моралната сатисфакция, че сме могли да предвидим и навреме да предупредим за това което става днес. И за което изтърпяхме не малко критики и порицания както от българска така и от сръбска страна. Но това и не е толкова важно. По-важното е, че влизайки в капана на Националният съвет на българите, една част от нашата малцинствена интелигенция не прояви достатъчно съобразителност и отстъпи от идеалите си да защитава правата и интересите на малцинството, а връзвайки се за държавният бюджет, тя съзнателно или не се превърна в съюзник на държавната политика срещу малцинството, компрометирайки се по този начин пред него.

Какво направи Националният съвет на българите през 2004г. за 50 000 евра годишен бюджет които сръбската държава отпусна за неговата работа?

Проведе две заседания, взе няколко решения, написа няколко предложения, даде няколко публични изявления и изпрати тук-таме няколко писма. Една част от средствата отидоха за финансиране на “проекти” в тесни приятелски кръгове. Поетите ангажименти за превеждане на учебниците на български език не бяха изпълнени и с това бе даден още един коз на противниците на българският език, че и тази учебна година обучението не може да започне на български поради липса на учебници.

Защо не бяха преведени учебниците навреме, това трябва да отговори Националният съвет. Има хора които персонално са отговорни за това. Ясно е, че Националният съвет на българите не може да направи нищо повече, дори и да иска, защото няма нито законодателна, нито изпълнителна власт – той просто е една говорилня на празни приказки. Въпрос на морал е обаче защо една част от нашата малцинствена интелигенция продължава да седи в него.

Именно този двоен морал е и основната причина защо постоянно се обструира правото на обучение на майчин език. Дългогодишната асимилационна политика и “двуезичният модел” на обучение е създал особен тип “двойна личност”. Сръбската половина на личността е винаги по-силна от българската. Българската половина се активира в изблик на пиянство, когато се иска българско гражданство, когато трябва да се придобие диплома от българските университети, да се направи печеливш далавера през границата и пр. Когато обаче трябва да се прояви национално достойнство и да се отстояват националните интереси на малцинството – проработва сръбският синдром.

Този сръбски синдром който след 5 октомври 2000г. на политическата сцена в Босилеград доведе петнайсетина сръбски политически партии които, ръководени и финансирани от своите политически централи в Белград, загърбиха националните интереси на малцинството за сметка на някаква абстрактна “демокрация” разлагайки по този начин единствената национална партия на българите ДСБЮ – днес е една от причините за обструкцията на образованието на български език.

Ако Националният съвет, Матицата на българите в Сърбия, директорите и преподавателите в основните училища, родителите и учениците са наясно с необходимостта от възстановяване на българският език като майчин език в училищата – никой не може да ги спре да го направят.

Съществуващата нормативна база е достатъчна за това и няма място за никакви чиновнически своеволия. Нито липсата на учебници, нито липсата на кадри не е причина да не се приложи чл. 7 от Закона за основите на системата на възпитанието и образованието. Най-важното от всичко е да се обяви, че започва обучението на български език, а проблемите с превеждане на учебници и подготовка на кадри могат да се решават и ходом. Сръбското Министерство на просветата и спорта няма да има друг избор освен да признае фактическото състояние на нещата. И сигурно няма да посмее да забрани или оспори обучението на български език или да санкционира някого за това. Защото днес вече не е 1991г. и никой няма да рискува да си навлече на шията стотици правозащитници на човешки и малцинствени права в Сърбия от които зависи колко свеж капитал ще влезне в страната.

Какво направи България за обучението на майчин български език?

Със 103 Постановление на Министерския съвет, България през последните 12 години изкара няколко випуска млади образовани кадри които биха могли да поемат не само обучението на майчин български език, но и всички останали сфери на обществения живот в Западните покрайнини. Освен това на Великотърновски университет по съкратена процедура бяха дошколоувани преподавателски кадри от Босилеград и Цариград които с реформата на сръбското образование бяха предназначени за уволнение. България пое и не малко специализанти и докторанти. МОН провежда и кандидатстудентски курсове в Босилеград и Цариград. Не е малко и българската литература. Даде и две награди “Паисий Хилендарски” за особени “постижения” за развитие на просветното дело в Западните покрайнини. И на края се оказа, че няма кой да преведе учебниците на български език!?

България трябва да бъде наясно на кого може да разчита и на кого не в борбата за опазване на българските национални интереси в Западните покрайнини. Не е зле да прояви по-селективен подход при даване на българско гражданство и прием на българските университети. Не заради политически реваншизъм, а защото честните хора с болка и възмущение гледат как бившите политически активисти на Милошевич и съпругата му Мира Маркович, па дори и привържениците на военнопръстъпника Шешел, въртят далавери на границата, уреждат си децата на българските университети, карат лъскави западни коли с български номера и купуват апартаменти в елитните софийски квартали! Те с право си поставят въпроса защо цял живот са рискували главите си отстоявайки българската си чест и име, когато накрая ония които цял живот работеха срещу българщината биват посрещани триумфално в София!? Още не бяха изсъхнали радикалските графити “Шешел сръбски юнак” по крайпътните скали в Босилеградско, когато техният автор и бивш зам. министър от квотата на Шешел Иван Алексов хукна да записва сина си на Софийски университет! Други подобни примери – колкото щеш.

Разбира се, нямам нищо против такива политически акробати – всеки има право да променя убежденията си. В крайна сметка това е смисълът на цялата борба. Но е недопустимо да се насърчава двойния морал, и хората които са морални виновници за трагедията на българското малцинство пак да бъдат привилегирани и насърчавани вместо да понесат отговорността си.

Не всички българи от Западните покрайнини които идват от Босилеград в София работят за националните интереси на българското малцинство. И не всички заслужават доверието на България. Абсурдно е по времето на най-добрите сръбско-български отношения когато президентите, премиерите и външните министри на двете страни си обещаха, че проблемите с обучението на български език ще бъдат решени в най-скоро време, тия проблеми да се задълбочават още повече от някакви дребни чиновници на низките нива на властта. Сръбската държава трябва час по-скоро да се освободи от тях, защото те са излишно бреме по европейския път на Сърбия. И България няма нужда от тях. А ние, изобщо.

Иван Николов

Закона казва:

Закон за защита на правата и свободите на националните малцинства.

Чл. 13

Принадлежащите към национални малцинства имат право на възпитание и образование на своя език в институциите на предучилищното, основното и средното възпитание и образование.

Закон за основите на системата на възпитание и образование

Чл. 7

За принадлежащите към национални малцинства образователно възпитателната работа се осъществява на майчин език.

Рамкова конвенция за национални малцинства

Чл. 13

Страните членки се задължават да признаят правото на всеки принадлежащ към националните малцинства да учи на своя майчин език.

Европейска харта за регионални и малцинствени езици

Чл. 8 Образование

Държавите поемат задължението в образованието, на територията на която тия езици са в употреба, съобразно със ситуацията на всеки един от тези езици и без каквито и да е пречки по отношение на официалния език:

- a) да създадат възможности за предучилищно образование на съответен регионален или малцинствен език;
- b) да създадат възможност за основно образование на съответен регионален или малцинствен език;
- c) да създадат възможност за средно образование на съответен регионален или малцинствен език;
- d) да създадат възможности за техническо или специализирано образование на регионален или малцинствен език;
- e) да създадат възможности за университетско или друг вид обучение на съответен регионален или малцинствен език;
- f) да предвидят образование на възрастните чрез постоянни курсове които да се провеждат в по-голямата си част или изцяло на регионален или малцинствен език;
- g) да направят аранжмани които да осигурят изучаване на историята и културата която се отнася до регионалните или малцинствени езици;
- h) да обезпечат основно и по-късно оспособяване на преподаватели нужни за прилагане на точките от от а. до g.

Националният съвет на българите казва:

Националният съвет на българското малцинство в държавната общност Сърбия и Черна гора, на своето заседание състояло се на 24. 04. 2004 год. врз основата на чл. 13 от Закона за защита правата и свободите на националните малцинства и чл. 4 и 7 от Закона за основите на система за образование и възпитание на Р Сърбия, и чл. 16 от Статута на Съвета, прие следващото

РЕШЕНИЕ

1. В предучилищните заведения в Босилеград и Димитровград, децата да се възпитават на майчин – български език, а в програмата да бъдат внесени и елементи на сръбски език.
2. В училищата в които се учат ученици от българската общност (Димитровград, Босилеград, Звонци, Божица и Клисурса), български език да се изучава като МАЙЧИН.
3. Изучаванането на майчин език подразбира изучаване на български с пълен фонд часове, съгласно учебната програма за майчин език в Р Сърбия.
4. В началните класове I – III, обучението изцяло да се провежда на майчин – български език.

5. В горните класове IV – IX, обучението да се провежда на двата езика, което се отнася и за средните училища (гимназиите)
6. В предметите: история, география, музичко и изобразително изкуство, елементи от националната история на България, географията на България, културата и творците от национално значение да се изучават реално и пълноценно с фонд на часове съгласно Закона за образование на Р Сърбия (30% от часовете)
7. За следващата учебна година всички малцинствени училища да работят по единна програма.
8. Учениците от българската общност във Войводина да изучават български език факултативно.
9. От министерството на образование на Р Сърбия да се търси сформирание на отделение за национални малцинства.
10. Да се основе Фонд за съхраняване и изучаване на български език.

Образложение: В основните и средни училища, в местата, в които населението е предимно с българско национално самосъзнание, съществува различие в наставните планове и програми, което отделни групи ученици довежда в неравноправно положение. С безброй реформи в образованието на Р Сърбия и с квазидемократически дейности в училищата, български език е загубил статута на майчин език и малцинствените учебни заведения. Също така учениците от български произход не изучават никаква част от националната история, география и култура на своя народ, което е недопустимо и не е в унисон с стремежите на страната да върви по пътя към демократична Европа, а също така и с потребите на учениците, които желаят своето образование да продължат в извън Р Сърбия, в университетите в Р България, уважавайки тези и други факти изнесени в дискусиите Съвета взе решение като в диспозитива.

№: 1/1 – 2004

Со: - Основни и средни училища посочени в решението

- Общински съвети на Димитровград, Босилеград, Бабушница и Сурдулица
- Министерството на просветата и спорта на Р Сърбия.

Председател д-р Ангел Йосифов

Министерството на просветата и спорта на Република Сърбия казва:

Република Сърбия

МИНИСТЕРСТВО НА ПРОСВЕТАТА И СПОРТА

Сектор за развитие на образованието и международно просветно сътрудничество.

Брой: 680-01-00160/2004-06

27.09.2004 година

Белград

еманина 22-24 бе

НАЦИОНАЛЕН СЪВЕТ НА БЪЛГАРИТЕ В СЧГ

- до председателя –

18 000 НИШ

Кей 29 ноември 8

Уважаеми,

Във връзка с осъществяването на плана и програмата за I и II клас на основните училища, Ви осведомяваме за следното:

1. Принадлежащите към националните малцинства в Сърбия имат право на възпитание и образование на своя език, в институциите на предучилищното, основното и средното възпитание и образование въз основа на чл. 13 на Закона за защита на правата и свободите на националните малцинства (“Служебен вестник на СРЮ брой 11 от 27 февруари 2002 година, член 4. ал. 1 и член 2.

ал. 2 от Закона за и изменения и допълнения закона за основите на системата за образование и възпитание (“Служебен вестник на РС, брой 58/04 и 62/04).

2. Съгласно посочените закони, Министерството на просветата и спорта на Република Сърбия е разпределило българския език в категория задължителни преподавателни предмети (“Правилник за учебния план и програма за първи и втори клас на основното образование и възпитание (“Служебен гласник РС – Просветен гласник” брой 1004). Въз основа на този правилник съгласно член 55 ал. 1. от Закона за основните училища (“Служебен гласник РС- Просветен гласник”, 50/92, българското национално малцинство в Сърбия и Черна гора има законно право да организира обучението на български език като задължителен преподавателен предмет с фонд от 5 часа седмично, тоест 180 часа годишно.

ЗАМЕСТНИК МИНИСТЪР
проф. др. Милан Бърдар

Национален съвет на българското
малцинство в СЧГ 22. 08. 2005г.

До директора на О. У. “Г. Димитров”
г-н Методи Чипев
Босилеград

Уважаеми г-н Чипев

Националният съвет на българското малцинство в СЧГ от своето сформирание като основна задача в Устава и програмните цели си постави да се възвърне статута на българския език като майчин език, т.е. увеличаване на часовете по български език и литература и обучението на майчин език в основните и средните училища в общините, кодето се учат децата от българската народност. От друга страна, Министерството на просветата и спорта на Република Сърбия със сформиранието на Националните съвети на малцинствата за основен партньор в преговори по този въпрос иска само даден Национален съвети.

С публикуване на учебните програми по български език и литература за първи и втори клас за ОУ през 2004 година както и решението на училищния съвет на Вашето училище и решението на НС на българското малцинство да бъдат увеличени часовете по български език и литература, Министерството на просветата и спорта на Република Сърбия ни осведоми с акт № 680-01-00160/2004-06 от 27. 09. 2004г. с което разрешава часовете по български и литература да бъдат увеличени на 5 часа седмично т.е. 180 часа годишно.

Въз основа на това искаме от Вас от предстоящата 2005/2006 учебна година да увеличите часовете по български език и литература за први втори клас според Акта на Министерството.

Приложение

1. Акт на Министерството на просветата и спорта на Република Сърбия № 680-01-00160/2004-06 от 27. 09.2004г.
2. Решение на националния съвет
3. Писмо до МПС 26/2005г.

Председател на Нац. съвет
д-р Ангел Йосифов

Директорът на ОУ “Г. Димитров в Босилеград казва:

“Независимо от това, че и Националният съвет, и българските организации и много съграждани ни критикуват, в рамките на подзаконовите актове намерихме само тази малка възможност в която часовете по български език можеха да се увеличат с два часа в I клас и ние го направихме. Повече от това не може да се направи.

Обструкции съществуват на всички нива: родители, преподаватели, инспектори и министерски служители. Законите дават принципни решения, но не са конкретизирани на практическо ниво. Проблемът с учебниците на български език е сериозен проблем. Като гражданин подкрепям гражданската петиция на КИЦ-а с която се иска обучение на майчин български език”.

Час за размисъл

Българското малцинство, “Братство, и още много други неща

Не знам защо, но многократно съм търсила паралел между вестник “Братство” и положението на българското национално малцинство в Сърбия. Първият и по-нататък е най-контролираният и най-цензурираният вестник в Европа /а може би и в света/, второто е най-контролираното малцинство /също в света/ което не е в състояние да защити елементарните си човешки права и свободи. “Братство” е продукт на една тоталитарна система, която десетилетия и години промиваше мозъците на българите в Сърбия, националното ни малцинство пък години и десетилетия с помощта на “Братство” и подобни казионни органи се въртеше в омагьосания кръг на собствената си нищета изчаквайки удобния момент за перспективно бъдеще. Само че бъдещето нито е перспективно, нито е обнадеждаващо. Възможно е да стане още по-черно с все по-агресивното присъствие във властта на хора от бившия режим.

Статията

си започнах с този паралел защото все повече започвам да гледам на “Братство” като на мутант прегазен от времето, изоставен от идеолози, създатели и командири, пренебрегнат от собственото си малцинство и недолюбван от своите читатели които получават вестника на келепир. Началото на края на този “вестник” претендиращ да е “вестник на българите в СиЧГ” започна по времето на Милошевич когато поръчките и подмазвачески статии опорочиха понятието журналистика а редакторската политика на тази листовка обезличи и националното достойнство на българите в Сърбия.

То не бяха прикляквания пред СПС и Юголевицата, то не бяха подмазвания пред онези които изпращаха насила мобилизираните българи по фронтовете в Хърватия, Босна и Косово, то не бяха заклинания на вечна любов с онези които предизвикаха срив на демократичните и други ценности в обществото, то не бяха хвалебствия по адрес на една отречена от международната общност политика. Единствените които тогава имахме смелостта да говорим срещу режима на Милошевич, бяхме създателите и активистите на ДСБЮ. Не по-малко критични към режима бяха по-късно и активистите на КИЦ в Босилеград в рамките на който започна да излиза и списанието “Бюлетина” и на Хелзинкският комитет в СиЧГ. Създаването на тези организации доказа на сръбският режим, че българското малцинство не е чак толкова загубено. Напротив. И затова режимът си отмъсти внедрявайки в ДСБЮ хора нямащи нищо общо с интересите на малцинството които по-късно го превърнаха в присъдружен коалиционен партньор на сръбските политически партии в нашите общини. Днес в останалите огризки от някогашното ДСБЮ не членува нито един от неговите създатели. Техните места са заели фалирала бизнесмени, лица свързани със сенчестия бизнес, осъдени по разни дела бивши членове на СПС, даже има и такъв който на времето се хвалеше пред царибродчани, че е присъствал на учредително събрание на партията на Радован Караджич в Босна. От известно време зейналата медийна дупка в политическото и медийното пространство на българското малцинство успешно се запълва с “Бюлетина” на КИЦ в Босилеград. Воя който се надаваше от време на време срещу “Бюлетина” и неговия редактор Иван Николов не можа да застраши неговото излизане. Напротив, днес “Бюлетина” е едно солидно списание с разнообразен тематичен подбор достъпен за широк кръг от хора, много по-търсен от “Братство” и разбира се освободен от цензура с каквато се слави “вестникът на българите”. Добре че “Бюлетинът” пуска непубликуваните статии в “Братство” /главно на активисти на КИЦ в Босилеград и на Хелзинкският комитет/ за да се знае след време каква е била политиката в този вестник предназначен за промиване мозъците на българите. Той не посмя да пусне реакцията ми като председател на

Хелзинкския комитет по повод преименуването на гимназията в Цариброд в смесено училище /защото тя отдавна нито е гимназия, нито е малцинствена/, не посмя да пусне информация за Годишния доклад на организацията отразен достатъчно солидно в българското и сръбското медийно пространство, не посмя да спомене за документалната изложба “Военно-историческата памет на царибродските българи” организирана от правозащитната организация и Столична библиотека на 9 юни в София, не посмя да пусне информация за назначаването на представител на Хелзинкския комитет в Босилеград, даже не посмя да пусне мнението на Димитър Димитров по повод “Бизнес форум” в Босилеград. И още много други статии “Братство” не посмя да пусне за да не се знае за тях.

Къде е

в цялата тази работа българското национално малцинство? То е и по-нататък там където си беше и при Милошевич – в обкръжението на сръбския национализъм, в железните обятия на сръбските тайни служби, пред зоркото око на онези които раздават привилегии и се опитват с тях да контролират голяма част от нашите сънародници. Тези хора са зависими от режима в Белград и тях не ги вълнува въпроса с езика, целенасоченото раздробяване на политическата сцена в Цариброд и Босилеград и купуването на социален мир под формата на сенчест бизнес и търговия на цигари. В общините, в които всичко се контролира от полицията и тайните служби, кметовете са от сръбските партии, директорите на училищата са назначени от Белград а българският език в училищата е принизен до печалните 2 часа седмично. По улиците с фенер да търсиш няма да намериш поне една двуезично изписана фирма на някой местен търговец отдавна взел български паспорт и изпратил децата си да учат на държавни разноски в България. Така че какво ще умуваме върху сръбската асимилационна политика след като има място за умуване върху политиката на майката родина и особено върху дипломацията на последното българско правителство чиито представители на крака отидоха в Ниш с цел да подкрепят с присъствието си създаването на поредният казионен орган на българите в Сърбия наречен Национален съвет. Оказа се че най-голямото постижение на въпросния съвет бе намаляване броя на часовете по български език от 3 на 2 часа седмично. Хората наистина си заслужават адмирации, но не знам защо българските бяха по-силни от сръбските!?

И след като сме

на тема малцинство, защо да не си припомним малко времето когато българите в Сърбия, осмелили се да подкрепят ДСБЮ, КИЦ в Босилеград и Хелзинкския комитет се броеха на пръсти. След като напоследък кадрите на Милошевич се завръщат във властта с пълна сила, няма да е лошо да си припомним времето когато “Братство” участваше в лов на вещици /или на инакомислещи българи/ когато социалисти, активисти на Юголевицата и радикали се заканваха на своите противници с изгонването им от страната /най-често в България/ а днешните управници в общините ги нямаше никъде по медиите да защитават правата на своите онеправдани сънародници. Добре че всичко е документирано за да има с какво да махаме пред очите на пребоядисалите се след 5 октомври 2000г. протежета на режима и да им напомняме, че българин не се става в зависимост от конюнктурата а по естествен път. Хубаво би било и правителството в оставка на Сакскобургготски да прочете някои от поръчковите антибългарски статии от този период/ готова съм да му предоставя не само отделни броеве на “Братство”, но и на “Политика”, “Политика експрес”, “Вечерне новости” и червената “Борба”/ с цел да получи що годе информация за времето на Милошевич когато онези на които неговите дипломати преди две години ръкопляскаха в Ниш никъде ги нямаше, особено не там където се защитаваха българщината.

В ситуация когато в Сърбия са застрашени демократичните устои, правата на човека и националните малцинства, когато кадрите на Милошевич надничат през прозорците на властта и общинските сгради и когато до завръщането на Мира Маркович в Сърбия са останали броени дни, място за спокойствие няма. Можем да очакваме влошаване на политическата обстановка в Сърбия, засилен натиск върху националните малцинства, провокации спрямо противниците на режима, медийна война каквато имаше през 90-те години на м.в., психологически и друг натиск върху активисти на неправителствени организации защитаващи човешки права, манипулация с хората, икономически шантаж и пр. Националистическият режим в Сърбия няма как да не разчита на създадените от него казионни организации, послушни чиновници и още по-послушни меди.

Ще се окаже

че бяхме прави, ние “хард мислещите българи” от някогашното ДСБЮ, КИЦ в Босилеград и Хелзинкският комитет на българите в СиЧГ. Предчувствайки какво ще се случи в Сърбия в годините след Милошевич въпреки ненавистта на някои български дипломати и враждебното отношение на немалка част от сръбските политици, ние не трампахме кон за кокошка и не продавахме вяра за вечеря с цел да се откажем от каузата на която се врекохме през 1990 г. Ще се окаже, че "хардът" не е чак толкова страшен ако защитава правата и интересите на своите сънародници, настоява за спазване конституционните права на българското национално малцинство които сръбските режими вече 15 години грубо погазва и не иска да има нищо общо с каквито и да е казионни организации на българите създадени от Белград в годините при и след Милошевич. Ако се бяхме прегърнали с всичките тези казионни структури, което някои силно искаха да стане в името на “добросъседските отношения” тогава всичко щеше да отиде по дяволите а каузата и нашите убеждения щяха да бъдат опорочени. Въпреки официално малко на брой, оказахме се достатъчно силни да провалим стратегията на режима, който искаше всичко да контролира чрез подставени хора – политика, права на човека, култура, медии, инициативи и проекти.

Трудно ще бъде на обикновения човек да разбере всичко това. Искрено се надявам обаче, че рано или късно нещата ще се изкрестилизират и Белград повече няма да може да лъже международната общност, че провежда реформа и зачита човешките и малцинствените права. Затова на нас ни е необходима нова стратегия с цел преодоляване на възможните пречки, които могат да възникнат в близко бъдеще пред нашето малцинство. Сигурна съм, че режимът вече е умувал по въпроса, време е и ние да поумуваме!

Зденка Годорова

Положението на българското национално малцинство в Сърбия (II част)

Годишен доклад за 2004 г.

Според Закона за вероизповеданията на Р Сърбия, така както той е предложен, не дава достатъчно основания за решаване проблемите на националните малцинства и специално на БНМ с цел употреба на неговия майчин език и опазване църковното наследство на малцинството. С чл. 4. е предвиден църковен континуитет със статус на църкви от времето на Кралство Югославия и като такива са признати: Сръбската православна църква, Ислямската общност, Католическата църква, Еврейската общност, Словашката евангелска църква, Християнската реформаторска църква и Евангелистка християнска църква.

С чл. 9. е предвидено, че “църквите са длъжни да уважават различията и особеностите с които се запазва религиозната, етническата, културната и езиковата идентичност на гражданите”.

С чл. 33. е предвидено “вероучението в училищата да се урежда с отделни нормативни документи на Министерството на вероизповеданията, Министерството на просветата и спорта и със съгласието на черквите и църковните общности”.

С чл. 34. е предвидено, “черквата като институция да развива, опазва, пренася културата на народите сред които действа”.

С чл. 37. ал.4. е предвидено “местната власт да финансира поддържането и възстановяване на манастирите на нейна територия”.

С чл. 67. се определя по какъв начин може да се създава църковно настоятелство. Покрай другото са необходими 1000 подписа на пълнолетни граждани.

Според предложението на Закона, много неща не са добре формулирани касаещи националните малцинства и в конкретния случай БНМ. Защото ако се търси контюнютет с Кралство Югославия, чиято наследничка е Югославия, която вече не съществува, не може да се пренебрегне въпроса, че Диоцеза на БПЦ след Ньойския договор от 1919 г. е минал в ръцете на СПЦ без това да е било регулирано с международен договор, междуцърковно споразумение или с някакъв друг договор. Българските свещеници са били изгонени, репресираны а някои от тях и избити след 1919г. Така че религиозните права и свободи на БНМ биха били защитени със закона ако в БПЦ беше получила статут на църква в Сърбия. Дотолкова повече, че преди 85г. е имала две епархии – Цариградска и Босилеградска, както и свое църковно имущество.

Що се касае до “запазване на различията” това ни прилича на определенията “имат право” и “могат”, залегнали в Закона за Националните малцинства, който изобщо не се прилага. Не е ясно и определено по какъв начин да бъдат запазени различията – с присъствието на свещеници от съответната църква, употреба на майчиния език или със спазване техните религиозни обичаи.

Местната власт ако няма достатъчно голям бюджет за възстановяване на църквите и манастирите, едва ли ще помогне в опазване духовното и църковното наследство на малцинството.

За да се регистрира едно църковно настоятелство според закона са необходими 1000 подписи. Това е непосилно за БНМ което и без друго е разбито в 5 общини и трудно е да се предвиди как едно такова настоятелство би функционирало в различни условия.

В съобщението на Хелзинският комитет на Сърбия¹ във връзка с този закон се казва: “Въпреки че става дума за Проектопредложение, налага се критично преразглеждане на закона особено в онази част която регламентира “отношението между държавата и църквата”. Хелзинският комитет засега обръща внимание само върху един член за който смятаме, че недвусмислено илюстрира замъглената същност на този закон”.

Като се има предвид националистическата същност на СПЦ, намесата ѝ в държавните институции и закони, като правозащитна организация изразяваме недвусмислената си позиция срещу продължаване насаждане на сръбски национализъм сред обществото в Сърбия, част от което е и БНМ. Самото присъствие на сръбски свещеници в Цариград и недопускане от страна на СПЦ да бъде ръкоположен за свещеник един местен българин от Цариград, достатъчно много говори за религиозните права и свободи на БНМ.

От друга страна на БНМ може да се гледа като на недостатъчно религиозно малцинство, което не държи на църковните и религиозни канони по простата причина че става дума за две православни църкви. Самият факт, че БПЦ е недостатъчно активна в защита правата на своите сънародници зад граница се използва като аргумент за нерешаване въпроса с Църквата на БНМ.

В критическите забележки върху Проектозакона за свобода на вероизповеданията, черквите, религиозните общности и сдружения, Иван Николов, председател на КИЦ в Босилеград, казва: “СПЦ десетилетия е обслужвала държавната политика за превъзпитание на българското население в сръбски дух. Това е могло да просъществува в условията на тоталитарна държава. С преминаването към демократично гражданско общество, трябва да се изнамерят начини и форми с които църквата да обслужва БНМ и да работи за опазване на неговата духовна култура и национална идентичност.”²

Административна употреба на българския език

Четири години след падането режима на Милошевич, БНМ не намери сили да се избори за своите административни права залегнали в Конституцията на Р Сърбия, както и в Статутите на общините. От една страна държавата не направи нищо да спазва дадените по конституция права на националните малцинства, от друга националните малцинства не намериха сили да се изборят за същите си тези права. През 2002г. даже и формулярите за преброяване на населението не бяха печатани двуезично. Според Закона за националните малцинства /чл.9/ и /чл.11/ на националните малцинства се гарантират “правото на свободен избор на име в съответствие с правописа на националните малцинства” както и “право на административна употреба”, което на практика не се спазва. Според Рамковата конвенция за защита правата на националните малцинства /чл.10/ на НМ се гарантират не само етнически, културни, езикови и религиозни права, но и създаване на условия за развитие и съхраняване на тяхната идентичност.” Със същия чл. 10. на НМ се гарантира “свобода на ползване

¹ “Helsinki povelja”, Saopštenje, 23. 07. 2004

² “Бюлетин”, Босилеград, бр.38, август, 2004

на съответния малцинствен език, както лично, така и на обществени места, устно или по какъвто и да е друг начин.”

В Цариброд и Босилеград, но и в селата от Сурдулишка, Бабушнишка и Пиротска общини, където преобладава БНМ, в административна употреба е единствено и само сръбският език. На заседанията на Общинските съвети /ОС/ се говори само на сръбски и това на развален сръбски език, с малки изключения, някой да каже няколко думи на български. Срещу това явление в общините многократно е сигнализиран Хелзинският комитет на българите в СиЦГ. По повод даване на клетва от страна на новоизбраните общински съветници присъстващи на учредителната сесия на Общинския съвет на Цариброд, комитетът излезе с остра реакция. В съобщението между другото се казва: “И така за пореден път ставаме свидетели на погазване на елементарните езикови права на БНМ, за което този път цялата отговорност носят всички общински съветници и, разбира се, новите управляващи в общината. За мълчанието на тримата съветници, легитимиращи се като представители на ДСБЮ, нека да съдят онези които са гласували за тях.”³

Въпреки законите, в Цариброд и Босилеград и по-нататък всички общински заседания се провеждаха на сръбски език, документите за самоличност се издаваха на сръбски език, всички удостоверения и актове за раждане. Надписите на частните фирми бяха изписани на сръбски / с изключение на държавните учреждения/. На територията на двете общини където живее БНМ няма нито един национален символ.

Топонимията е също изписана само на сръбски, както и обявите, рекламите и съобщенията. В съдебната администрация, положението е идентично.

Медийна политика

Характерно за медиите на БНМ е лошата медийна политика, липса на кадри добре владеещи български език, професионалисти и хора готови да създават модерни медии на БНМ. По отношение на в-к “Братство”, което себе си нарича “вестник на българите в Сърбия” правозащитната организация има много критични забележки – от начина по който се списва вестника до ръководните органи на издателството, зависимостта му от държавата, единомислието /независимо от това кой управлява в Белград/. И понеже директорите на това издателство винаги са били хора на властта /социалисти, демократи, все едно/ то списването му едва ли би могло да излиза извън рамките на управляващите. Да не говорим за липсата на каквато и да е критика, както и липсата на правилна редакторска политика. Забеляваше се цензура в редакторската политика особено по отношение становищата на Хелзинският комитет, както и по отношение на други инакомислещи българи в Сърбия. Благодарение на “Бюлетина” на КИЦ в Босилеград се разбира, че в “Братство” е прилагана цензура по отношение статии и становища на техни сътрудници и членове на ДСБЮ и особено на Димитър Димитров и Иван Николов. Даже нямаше и дума за някой от броевете на “Бюлетина” на КИЦ в Босилеград, който все повече се търсеше в Цариброд и Босилеград.

През средата на 2004г. се стигна до положителни промени във вестника с избирането на Кирил Георгиев за гл. редактор. Въпреки че във вестника се пускаха и критични статии по отношение на някои дотогава не много коментирани теми свързани с образованието на БНМ, трафикът на цигари през границата, дейности на Хелзинският комитет и на КИЦ в Босилеград. Липсваше обаче разследваща журналистика, критично мислещи журналисти, икономически наблюдатели след като Цариброд и Босилеград са икономически съсипани райони, теми касасещи правата на човека...

“Братство” беше вестник който служеше на “братството” а не на българите в днешна Сърбия и Черна гора. Ние имаме нужда от вестник който да служи на българското малцинство. Тогава братството ще дойде само по себе си” пише Иван Николов в “Бюлетина” на КИЦ в Босилеград. “Напоследък в “Братство” се бият две основни течения: едното е “накъдето духне вятърът”, другото е – срещу него! В юбиларната 45-годишнина на “Братство” журналистите Кирил Георгиев и Васко Божилов прописаха с всичката си критичност на която бяха способни за “Братство”. В следващия брой се обади и гл. и отг. редактор Ванче Богоев. След известно време си подаде оставка. За нов главен и отговорен редактор на “Братство” бе поставен Кирил Георгиев. Какво следва оттук нататък? Може ли “Братство” да се трансформира от държавно-партиен, във вестник на българското малцинство в СиЦГ? Вестник който да разобличава истинското положение на българското малцинство, да посочва виновниците за това и да посочи някаква перспектива?”⁴

Факт е, че “Братство” с политиката си на безгръбначност към управляващите, с цензура и злоба към всеки инакомислещ българин от Цариброд и Босилеград се превърна във вестник за който царибродчани съчиниха виц: “Продава се на будката за вестници а не е вестник, що е то? Отговорът е - “Братство!”

Съобщение на ХК, “Братство”, бр. 2022, 5.11. 2005

⁴ “Бюлетин”, КИЦ Босилеград, бр.38, 2004

Останалите електронни медии в Цариброд и Босилеград – РТВ “Цариброд” и Радио Босилеград не могат да се нарекат медии на българското малцинство защото на практика те не са регистрирани като такива. В РТВ “Цариброд” българският език е застъпен недостатъчно, не само информативно, но и музикално. Често пъти се говори на сръбски език и по въпроси свързани с културни прояви на Центъра за култура в Цариброд реализирани в България. По кабелната ТВ “Цариброд” българският език присъства, отразяват се теми свързани с културата, самобитността, правозащитната и неправителствена дейност на организациите в Цариброд. За разлика от “Братство” през 2004г, дейността на Хелзинският комитет е обективно и цялостно отразявана по РТВ “Цариброд”. И по двете медии липсват коментарни теми свързани с важни за БНМ теми – образование, религиозни права и свободи, трафик на цигари през КПП “Градини”, приватизацията.

В Босилеград където съществува също кабелна ТВ, през 2004г. бе открито експериментално студио, с излъчване на програма в рамките на която българският език е застъпен с 2 часа на ден. По Радио “Босилеград” през 2004 г. към 60% от програмата е излъчвана на български език. В ефира се забелязва отсъствието на теми свързани с дейността на опозиционните партии /в Босилеград е на власт ДСС, партията на Воислав Кошуница/, както на неправителствените организации.

В рамките на КИЦ в Босилеград през 2004г. бяха издадени 6 броя на списанието “Бюлетин” в тираж от 800 екземпляра, за което може да се каже че е списание на критично мислещите българи. През 2004г. в него бяха помествани парливи теми, каквито проправителственият в-к “Братство” не смееше да публикува. Сред тях беше и темата – що за организация е казионният орган на българите Национален съвет, необходима ли е нова партия на българите, нови книги за българската история, коментари свързани с външната политика на България и отношението ѝ към БНМ в Сърбия, дейността на правозащитните и неправителствени организации на българите. През 2004 г. в кн. 36., бе поместен Годишният доклад на Хелзинският комитет за 2003 г.

Дейност

През 2004г. представители на БНМ взеха участие в много важни инициативи и прояви свързани с афирмацията на културата, самобитността, езика на БМ в Сърбия. КИЦ в Босилеград взе участие в Националната конференция /6 – 8 юли, Белград/ на неправителствените организации в Сърбия за предотвратяване конфликтите и изграждане на мира. Важното в тази конференция беше становището на участниците, че “територията на която живее БНМ е потенциална конфликтна зона в Сърбия”.⁵

С голямата си дейност КИЦ в Босилеград организираше през 2004 г. семинари, културни прояви /Коледа, Великден, Деня на народните будители, Денят на св. св. Кирил и Методий, Международен ден за борба срещу СПИН.../, участваше в срещи с обществеността в България, в градовете: София, Козлодуй, Брезник, Перник, Годеч. В последната взеха участие и представители на Хелзинския комитет от Цариброд и Босилеград. На КИЦ не липсваха и големи и доста успешни медийни изяви, които в-к “Братство” премълчаваше.

Голям успех за БНМ в Сърбия и специално на босилеградските българи беше решението на ОС на Босилеград да подкрепи инициативата на КИЦ, в центъра на Босилеград да бъде поставен Паметен бюст на Апостола на свободата Васил Левски.

В рамките на своята правозащитна дейност Хелзинският комитет през 2004г. назначи за свой постоянен представител в Босилеград юристката г-жа Жаклина Иванчова, специализирала в Катедрата за международно право и международни отношения на Софийския университет – Международно право в областта права на човека.

През 2004г. ХК зорко следеше състоянието на правата и свободите на БНМ в Сърбия, реагираше на някои груби нарушения с писма и протести пред държавните институции на Р Сърбия /МВР, Министерство на образованието, Министерството на финансиите, Министерство на правосъдието, Министерство на отбраната/. Сигнализираше за някои груби нарушения пред отделни дипломатически мисии в Белград /особено по случая Деян и Зоя Симонович/, както и пред международните институции какъвто е Съвета на Европа.

През 2004 г. Хелзинският комитет представи своя Годишен доклад за положението на БНМ през 2003 г., Същият беше публикуван в “Бюлетин” на КИЦ, Босилеград,⁶ и представен по Радио “Цариброд” в едночасовото предаване “Vox populi vox dei”. Сръбският текст на Доклада беше представен на отделни официални институции в Белград а английският вариант предоставен на авторитетни правозащитни организации по света, каквато е практиката сред правозащитните организации. С това ХК показа, че БНМ в Сърбия има свои проблеми, които не само че не се решават а се задълбочават. И че правата на БНМ продължават да се нарушават и в периода след Милошевич.

⁵ “Бюлетин”, КИЦ Босилеград, бр.38, 2004

⁶ “Бюлетин”, КИЦ Босилеград, бр. 36, 2004

На 26 ноември 2004 г. в Централния военен клуб в София се проведе Национална научна конференция по повод 85-годишнината от Ньойския договор. БНМ от Сърбия бе представено с доклад на председателката на ХК, Зденка Тодорова, в който се разглеждаше съдбата на БНМ 85 години след Ньойския договор.

На 26. 08. 2004г. Хелзинският комитет бе поканен да участва в конференцията на мрежата от неправителствени организации в Сърбия CHRIS посветена на ДИСКРИМИНАЦИЯТА В СЪРБИЯ. Сред докладчиците по темата бяха Зденка Тодорова, председател на ХК на българитер в СиЧГ и Аида Полимац, координатор на Комитета за човешки права от Прибой. Конференцията беше отразена в информационното предаване на Радио “Цариброд”.

По случай 10 декември – Международния ден за човешки права, в градския парк на Цариброд беше засадено “дърво на живота” като символ на разбирателство, уважение и толеранция между хората без оглед на расова, религиозна, етническа и друга принадлежност. Аакцията се провеждаше под патронажа на Високият комисариат на ООН в Белград а носител на акцията в Цариброд беше Хелзинският комитет на българите. В акцията взеха участие голям брой граждани, ученици, журналисти, активисти на неправителствени организации.

На 28 декември 2004 г. в Градската галерия на Цариброд бе представен документалния филм за Цариброд “Докъдето погледът ти стига”, в продукция на Хелзинския комитет и със съдействието на РТВ “Цариброд”.

Препоръки

По – нататъшна дейност на правозащитната организация в защита правата и свободите на БНМ в Сърбия
Сезиране на международни правозащитни организации по въпроси касаещи отделни нарушения на БНМ /образование, религиозни права и свободи, трафик на цигари през границата, език/
Създаване на условия за развитие на крайгранично развитие, което да е в синхрон с политиката на ЕС
По-голяма медийна гласност за проблемите на БНМ в Сърбия
Афирмация на културните постижения на БНМ

Доклада изготвиха:
Зденка Тодорова
Жаклина Иванчова

Непреодолимите вътрешни противоречия

Нужда от преосмисляне на историята

Ако “задачата на историците е в миналото да търсят отговори на въпросите които поставя настоящето, и въз основа на изучаването на миналото да помогнат за по-лесно рационализиране на съвременните събития предлагайки на обществеността знания за причините и техният произход” – тогава съвременните историци на Сърбия трябва да тръгнат от резултатите на нейното модерно развитие в последните два века, тръгвайки назад.

С въстанието от 1804г. е започнала, а с въстанието от 1815г. е продължила борбата за освобождение от Турция, чието владичество продължава 400 години, за придобиване на държавна независимост. От 1804 до 2004 година, Сърбия е изминала път от бунтовна област на Османската империя, през полунезависимо княжество (1830, 1833, 1838) и независима държава на Берлинския конгрес (1878), териториални проширения в балканските войни (1912, 1913), създаване на югославска държава в края на Първата световна война (1918) и нейният провал (1941), до нейното възобновяване на федерален принцип в края на Втората световна война и нейното разпадане във войните в последното десетилетие на ХХ век. Къде се намира Сърбия сега? Провала на комунистическата идеология и историческата изхабеност на модела, спадат в ония особености които Сърбия споделя с всички останали източноевропейски държави, както и с държавите наследнички на бившата СФРЮ. Разпадането на федерацията също спада в общите посткомунистически особености на всички социалистически федерации: Югославия, Съветския съюз и Чехословакия. Във всичко останало Сърбия представлява особен случай.

В средата на осемдесетте на XX век, в Сърбия се случи “антибюрокраичната революция”, нещо подобно на “културната революция” в Китай през шейсетте години. Насърчавана от върха на властващият Съюз на комунистите в Сърбия, тази революция в програмен смисъл представляваше съединение на държавния социализъм и национализма. За тази програма бе постигнат широк обществен консенсус в сръбското общество и след вътрешнопартийния преврат Слободан Милошевич стана вожд на целия сръбски народ.

Дали това бе случайно?

На икономическите реформи на основите на пазарното стопанство, които подразбираха и напускане на принципите на колективната собственост в полза на частната; на политическите реформи които означаваха отнемане на монопола на Съюза на комунистите в полза на повечепартийната система; на реформите на държавната общност въз основите на конфедералната Конституция от 1974 година – Сърбия противопостави решаването на сръбския национален въпрос. Най-напред в рамките на централизираната федерация което трябваше да означава: напускане на паритетния принцип и консенсуса като начин на решаване на общите въпроси. В многонационалната държава в която човешките права са неразделно свързани с националните права (език, вяра, култура, традиция) това обективно означаваха налагане на мнозинството. В Югославия, след 50 годишен мир, за Сърбия която през последните два века имаше десет войни и най-дълъг период на мир, остро се постави въпроса за характера на югославската държава. Дали тя е държава на сръбския народ в която живеят и други народи или е общност на южнославянските народи? Щеше да се окаже че тия разлики са непримирими. Тъй като сръбската програма за сърбизация на Югославия, тоест нейната рецентрализация срещна съпротива, Сърбия тръгна по пътя на създаване на национална държава в етническите граници комбинирайки историческия принцип (право на териториите на които някога е живял сръбския народ) и етническият принцип (територии на които чрез миграция сръбския народ е станал мнозинство). Тази цел не можеше да се постигне без война. Сърбия беше самонадеяна, защото разполагаше с военната сила. Югославската народна армия беше и идеологическа армия която имаше задачата не само да защитава външните граници на социалистическа Югославия, но и нейната вътрешна система. Въпреки че югославските републики я финасираха всяка според своя национален доход, тя и в своя редовен и в своя команден състав имаше най-много сърби. В югославските стълкновения, те бяха на страната на Сърбия. Това е съществен момент за разбирането на последвалите събития сред които ключовите са: международно признаване на югославските републики, международната изолация на Сърбия, интервенцията на НАТО.

Предвестените промени на 5 октомври 2000 година когато бе свален Слободан Милошевич, едва започнали, бяха спрени с убийството на реформисткия премиер (12 март 2003г.) и падането на неговото правителство. Настана застой във вътрешните реформи (фактическа съпротива на приватизацията) и във възобновяването на международните отношения на страната която беше загубила доверие, преди всичко чрез даване на доказателства за готовността да изпълнява международните задължения (обструкция на сътрудничеството с Трибунала в Хага). В изхода от петоктомврийските събития се оказа, че Милошевич дори не е върхът на айсберга, а става дума за много по-сложно явление което тепърва очаква своето обяснение. Началото на това обяснение среща повече пречки сред които най-трудните са от ментално естество.

Днес Сърбия например се намира “в позиция на страна която е поразена във войната”. Същевременно “факта за поражението систематично се прикрива”. Последствието от това е, че “общоприетата картина в обществото и обществеността за себе си и своята сила и значение противоречи на реалността в която съществува само един малък, уморен, политически поразен (и понизен), във външната политика ограничен и напълно безсилен, икономически разорен и обеднял, демографски измъчен, похарчен и остарял народ.

Въпреки тази реалност, битуват идеите за Сърбия като “лидер на Балканите”, като “военно-политическа сила”; като държава която преди създаването на Югославия и въвеждането на комунизма е била държава в европейския смисъл на думата. Това противоречие между реалното състояние и собствената представа за себе си, за своята сила, величие и исторически права, създаде широко разпространено убеждение за Сърбия като обект и жертва на историята. Това засилва фрустрациите, особено при младите хора, чийто резултат е недоверие, което се граничи с враждебност към съседите и към света.

Реалното състояние на сръбската държава и общество се определя от повече взаимно свързани фактори. Преди всичко, все още е отворен въпроса за държавните граници на Сърбия (статуса на Косово, отношенията с Черна гора) Това затруднява донасянето на основният закон на държавата: в

Сърбия все още е в сила Конституцията от времето на Милошевич. С други думи, оказа се че сръбският национален въпрос не може да се реши така просто както се струваше на идейните, политически и военни проектантите на войната.

Разпадането на югославската държава; високите разноски за най-дългата война във двукоековната история на Сърбия за които сръбската общественост все още нищо не знае; закъснения в прехода – доведоха сръбската икономика “в редицата на най-изостаналите световни икономики”. Изгубени са пазари, технологията е застаряла, страната е презадължена, напуснаха я младите образовани хора и то в бройка която представлява критична маса за реформи в последното десетилетие на ХХ век. Тенденцията на “отлив на мозъци” не можа да спре и след падането на Милошевич от власт.

Демографските тенденции са неблагоприятни. Една от важните причини за биологическото изтощаване са войните: в последните два века те бяха десет. Само в Първата световна война, Сърбия загуби 28 процента от цялото население, от което две трети бяха цивилни. В последните войни населението намалю за още 700 000 въпреки прилива на бежанци от Хърватско, Босна и Херцеговина и от Косово. Демографската разпространеност на сръбския народ значително е намалюла, а населението остарява: средната възраст е 40,2 години.

Бедността на населението предизвиква апатия, а тя не е благоприятна за развитие на демократично общество. Отделният човек в Сърбия притиснат от борбата за оцеляване – и покрай повечепартийната система, свободните избори, парламентаризма и липса на служебна цензура – живее между страхът от незвесността и лъжите за реалното положение и неговите причини.

Не случайно историческия биланс на Сърбия между ХХ и ХХI стана научно и публичестично предизвикателство. В обращение са неговите различни интерпретации: антисръбския заговор, стълкновение на интересите на великите сили, създаване на югославската държава в която Сърбия потопи своята държавност, комунизмът който през 1945 година унищожил гражданското общество и европейската ориентация на Сърбия. Едва трудовете на Джон Лъмпи, Майкъл Палере, Холм Зиндхаусен, Мари-Жанин Чалич свъртяха вниманието на вътрешните противоречия на сръбското развитие в което се съдържа ключът за разбиране на споменатия биланс. Такъв какъвто е, дали той е случаен? Откъде трябва да започне да се търси отговора на тоя въпрос? Посочените автори не започват нито от първата (1918-1941), нито от втората (1945-1991) Югославия, не се ограничават на комунизма който е обща характеристика на всички източноевропейски страни след Втората световна война, а особено не са склонни в личността на Слободан Милошевич да търсят ключ за обяснението на биланса на Сърбия в края на ХХ век. Те се обръщат към “дългия” ХIХ век и проблематизират модернизацията на аграрната и традиционалистка страна каквато е Сърбия след освобождението от Турция. В Сърбия, както и навсякъде където е изостанало “еволюционно преодоляване на традиционалисткото стопанско и обществено устройство по английски модел, пътят в модерното можеше да бъде пробит само “отгоре”, с реформистко законодателство, наложено с декрети”.

Ефикасен в много европейски страни, този път в страните на югоизточна Европа не доведе до това да се направи иновационна крачка, необходима за всеобхватна обществена модернизация”.

Што се отнася до Сърбия, причината се намира в характера на нейното законодателство след придобиване на автономността. Същевременно, то е фактор и на промените и фактор на консервиране на затеченото положение. С други думи: “Този процес е свързал модернизистките и консервативните елементи и е дал двоен характер на сръбската история до ХХ век”. Дали през “краткия” ХХ век Сърбия е лишена от този двоен характер в новата държавна рамка?

Същевременно, както и горе посочените автори, и не толкова под тяхното непосредствено влияние, и някои сръбски историци от средното и младото поколение заключават, че модернизацията “в различни периоди е променлива и не приключва в една зададена идеологическа форма”. Това се случва през войните на деведесетте години когато по-голяма част от сръбската историография беше по следите на създаването на сръбска етническа държава което беше главна цел на властващата политика. Вече самото изместване на тежестта от политическата и военна история на Сърбия на нейната обществена история, в чийто център е именно проблематиката на модернизацията, действаше като разбиване на единението на историческата и политическата воля, като своевидна субверзия. А то даде възможност именно в непреодолимите вътрешни противоречия на Сърбия от 1804 до 2004г. да се потърси ключът за обяснение на вече толкова пъти споменатия биланс.

Всяка манифестация на изостаналостта на Сърбия научно се обяснява с четиривековното турско владичество. Историческа истина е, че това владичество е оставило дълбоки следи които се оглеждат в непреодолимите противоречия на сръбското развитие: политическа модернизация и

архаична, стагнираща икономика която втвърди социалната структура; модернизация на реалната държава и общество и империалните тежнени на малката и бедна страна да присъедини териториите на които е живял и продължава да живее сръбския народ.

Политическа модернизация и архаична, стагнираща икономика

Сърбия в началото на XIX век, с по-малко от милион жители, беше малка страна и един от най-изостаналите райони в Европа: “Прекалено отдалечена от центъра на Османското царство за да бъде включена в преиндустриалното разделение на труда, отделена със санитарен кордон от съседната Двойна монархия и Средна Европа, без инфраструктура и благоприятни природни средища, нейното стопанство почива на примитивни семейни задруги и селски общности, които са живяли във взаимно отдалечени селища от слама, без гражданска класа, без просветени управителски институции и без образуванa правна система... Обществената и икономическа модернизация трябваше да започне буквално “от нищо”. В процеса на модернизацията който в Сърбия така започна, от решаващо значение бяха формите на живот на сръбския народ под турците. На първо място задругата. На нейните принципи (колективната собственост, общо производство, правна общност на задругарите) които са давали възможност за равноправие в имуществото и единение на народния живот се е оформяло историческото съзнание което е надживяло задругата като институция въпреки че тя като такава се е задържала в затътените планински райони до втората половина на XX век. Стълкновявайки се с модерните понятия на собствеността, раздвижването на земеделското имущество и работната ръка, това съзнание след освобождението от турците дава противоречив характер, влияе за разбирането на държавата като голяма задруга и дава сила на антилибералните и антикапиталистически идеологии (социализъм, радикализъм, комунизъм) които в Сърбия доминираха век и половина. Прави са ония автори които считат, че обществената история на Сърбия се е пречупила в първите десетилетия на XIX век. От обстоятелството, че в нея не е приключила аграрната реформа са произлезли ония характеристики които са я направили изоставаща в развитието си страна. Сръбското законодателство след придобиване на автономията (Граждански кодекс от 1844), при задържането на задругата, е запазило нейното недвижимо имущество и същевременно е допуснало разделение на голямото семейство. Това довежда до раздробяване на имуществото: в първото десетилетие на XX век все още 62,1% от всичките сръбски домакинства има имот по-малък от 5 хектара на който не е възможно да се увеличи производството нито с нова техника нито с нови земеделски култури. “Вековен нулев ръст” би казал Зиндхаузен. Закона за дворовете е вързал селянина за имота на който “нито можеше да живее, нито да умре”. Последствието от това е постоянна сиромашия. Така кръгът се затваря: пренаселеността води до сиромашия, сиромашията е причина за ниското образование, ниското образование не дава възможност за модернизация на производството, това довежда до непродуктивност, сиромашия, пренаселеност”. Вътрешната динамика е незначителна: еснафска затвореност на занаятите и контролирана търговия; липса на капитали за развитие на индустрията която своето сериозно начало е отбелязала в последното десетилетие на XIX век, недостатъчност на слоеве на които е в интерес модернизация (до Втората световна война селячеството представлява 76% от цялото население на Сърбия).

Носителите на политическата модернизация в Сърбия са принадлежащите към сръбската интелигенция която се учи на западноевропейските университети, най-много в Германия и Франция. Но, инсталирането на модерните политически институции (сравнително рано формиране на политически партии 1881/82; либералната конституция 1888; парламентарната система на владичество 1903; свобода на печата) в икономически архаичната и социално втвърдена страна, приличаше на монтиране на самолетен мотор във впрегатна кола.

Противоречието между стопанското развитие което е вървяло “с примитивна селска бавност” и нуждата от държавни организации които са се развивали “със скоростта на модерната европейска култура” и индивидуално характеризират принадлежащите към сръбската интелигенция. Те създават политически институции по европейски образец, но “значителна част... имат предразсъдъци към модерното общество”; “и най-добрите умове бяха подозрителни към пробива на модерността”.

За това има повече причини.

В задружните начала (колективизъм и равноправие) интелигенцията вижда базата за единството на цялостта: в този смисъл тя не се различава от селячеството от което в най-голямата си част и

произлиза. Отделянето от цялостта е равнозначно на предателство. От зараждането си, сръбската интелигенция е била свързана с държавата (държавни стипендианти, държавна служба). Затова в модернизацията на страната те не са могли да изиграят онази роля която в Западна Европа изиграват обществените групи на които “им харесва задачата в името на обществото и гражданите да накарат държавата да се оттегли”. Накрая, политическата модернизация е имала инструментална стойност: да се прилича на Европа за да се спечелят нейните симпатии за довършване на обединението на сръбския народ. В този смисъл, сръбските приоритети са били съвършено ясни. Никола Пашич, водещият сръбски политик в продължение на половин век, от избирането за народен представител 1878, до смъртта си 1926 в своята политическа изповед е написал: “Моята борба за конституционното устройство на Сърбия, аз смятам като средство за една по-висока цел, а това е освобождението и обединението на целия сръбски народ”. Свободата “на целия сръбски народ” за Пашич е била, “по-голям и по-силен идеал от гражданската свобода на сърбите в Кралството”. В тази политическа философия се съдържа второто политическо противоречие на сръбското развитие в изминалите два века.

Модернизация на реалната сръбска държава и териториалната експанзия

Придобиване на държавната независимост (1878) е важен исторически прелом в развитието на Сърбия. Берлинският конгрес определя границите на териториално увеличена Сърбия, а сръбската интелигенция се разделя на въпроса по кой път да тръгне младата независима държава. Тогава всъщност се изкрystalизира противоречието между създаването на държавата която да обхване целия сръбски народ чрез война за територии на които живеят и развитието на реалната сръбска държава като модерна държава.

Малцинството формулира програма според която Сърбия трябва да “направи реформи в духът на съвременния европейски напредък на почти всички полета на държавния живот”. Тия реформи имаха за цел да изведат Сърбия “от границите на старинската патриархална държава” и да я устроят “отвътре като модерна държава” която “счита за цел човекът”.

Противно на тази програма на модерната държава, се оформя програмата за народна държава: според своите сподвижници, народната държава е антитеза и на абсолютистката и на либералната държава. Сръбската държава са създали “ямурлукът и цървулите”, тоест сръбският селянин който всъщност е сръбският народ. Чрез системата на народното самоуправление, той директно управлява с държавата, а своите интереси изразява чрез народната партия, относно Народната радикална партия. Накратко, народната държава е отелотворение на сръбския народ като органическа цялост в двойния смисъл на думата. Социално, чрез единството в сиромашията; етнически чрез обединение на всички територии на които живее сръбския народ.

Повече фактори дават сила на тази програма която всъщност представлява една идеология. Първо, във външната политика опирание на Русия като център на славянството. Второ, “православието е нашият руски социализъм” (Ф.М.Достоевски). Тоест, Сръбската православна църква която в модерната държава с религиозни права и свободи вижда застрашаване на собствения си интерес като племенна и държавна църква. Трето армията която след участието си в династическия преврат е политически фактор от пръв ред.

В края на първата световна война, със създаването на Югославия сръбския народ се събира в една държава. Но заедно с другите народи, Сърбия своето преимущество засновава на военните заслуги, политическата хегемония и опитите за създаване на югославска интегрална идеология което нее било възможно без разни видове насилие. Вътрешното напрежение (убийството на хърватския представител в Народната скупщина, диктатурата на крал Александър) ускориха процеса на националната интеграция на другите югославски народи, но не доведоха до цялостна модерна държава.

Не се напуска намерението за създаване на етнически чиста държава. Това показаха и реакциите на опитите за решаване на вътрешната криза на първата Югославия със създаване на Бановина Хърватска 1939г. Във Втората световна война и водача на четническото движение Дража Михайлович настоява за създаване на отделна сръбска част в тричленната федерация (сръбска, хърватска, словенска), която с поставяне на граници и размяна на населението би станала хомогенна, тоест етнически чиста. Идеологическият и институционален провал на това движение означава и провал на традиционния сръбски национализъм. На края на Втората световна война, Югославия може да се възстанови само на федерални начала. По образеца на съветския

федерализъм и югославският федерализъм имаше предимно административен и културен характер. Но честите конституционни промени означаваха, че и втората Югославия търси формула за вътрешното си равновесие. Факт е, че всяка крачка към децентрализацията се възприемаше като потенциален сепаратизъм. От различни интереси, но еднакво и от сърбите и от Тито. В науката, културата и политиката непрекъснато тлееха полемики за характера на югославската държава относно решаването на националният въпрос в нея. Те ставаха все по-открити с донасянето на конституционните амандмани 1971/72 година които бяха увод в конфедералната конституция 1974. Между сръбските комунисти не случайно надделяха силите които упорито отстояваха вече пропадналия държавен социализъм. Това закономерно допринесе за активирането на проекта за довършването на етническата държава. Събирането около целта от XIX на края на XX век, беше главният инициатор за разпадането на общата държава и трагедията на целия сръбски национален корпус. Затова на отношението към близкото минало се измерва степента на разрешеността на главните противоречия на сръбското развитие в последните два века.

Съществуват три основни типа отношение към това минало: омиротворяване на миналото, тоест приемственост с национализма; забвение което заговарят дори противниците на войната; накрая стратегия на преразглеждане на миналото чрез “морална рефлексия”, тоест новото устройство не е възможно без дисконтинуитет. Няма съгласие между ключовите актьори от 5 октомври 2000г. за избора на стратегията. Но не затова че пропуснаха възможността да се споразумеят, а затова че имаха различни намерения.

Колоквиално, посочената разлика бе описана като стълкновение на легалистите и реформистите. Персонално, като стълкновение между Воислав Кошунца и Зоран Джинджич. Трябваше да се случат много неща за да стане ясно, че всъщност се касае за продължение на старата социална и национална идеология която отбележи непосредственото минало и дисконтинуитета с това минало. Трябваше да започнат икономическите и политическите реформи които имаха за цел европеизацията на Сърбия и да се приеме правно санкциониране на военните престъпления за да стане ясно, че това не е била главна цел на легалистите на 5 октомври. Но беше нужно и след екзекуцията на реформисткия премиер и свалянето на неговото правителство да дойдат на власт легалистите и да покажат, че отстояват “позициите на институционалното и идеологическо наследство на ресантиманския национализъм на Милошевич”.

Латинка Перович

Пограничните събори в миналото и бъдещето

Едно от значимите събития в живота на българското население в началото на XX в. са ежегодните селски събори. На събора се стича не само местното население, а жителите на съседните села и търговци от по-далечни стопански центрове. Срещат се близки и познати, купуват се различни стоки, веселбата няма край. Това е мястото, на която средното и по-възрастното поколение има възможност да се отдели от ежедневните грижи, свързани със семейството и стопанството. Сред населението на Кюстендилското краище тази традиция заема важно място. Най-известните и посещавани събори са: в с. Извор на Св. Дух; в с. Трекляно на Голяма Богородица; в с. Божица на Св. Петър и Павел; на местността Зеленилото между селата Долни Кортен и Злогош в петъка след Св. Дух; в Босилеград на Умни петък (Светли петък); в с. Брестница на Св. Нестор (наричан Мистров ден); в с. Бистър на Св. пророк Еремия; в с. Църнощица на Павлов ден; в с. Д. Любата на Петков ден (наричан Печин ден); в с. Г. Лисина и в с. Г. Кортен на Илинден; в с. Косово на летни Св. Никола и в редица други села. Съборите в с. Божица и в с. Извор се провеждат в два последователни дни, а на другите места един ден. Част от традицията се спазва до днес въпреки превратностите на времето – разделянето на Кюстендилското краище в две държави през 1920 г. и комунистическият период, в който масови празници, свързани с религиозни символи не се позволяват.

Откъсването на Западните покрайнини от България (1920 г.) прекъсват естественото развитие на района. Наложен е строг асимилационен режим, а новата граница е поставена под постоянно наблюдение. Много села са разделени. Големи трудности има населението, на което имотите остават отвъд границата и трябва да преминава и да ги обработва. Въпреки сериозните трудности

населението продължава да спазва наложената традиция. Особено значение придобиват селските събори в с. Калотина, с. Стрезимировци и с. Извор, провеждането на които става в района на държавната граница. Те са проява не само на традиция, но са своеобразен начин на протест срещу новата граница и режима, наложен в Западните покрайнини. На съборите присъстват не само земляци, а също представители на организациите на бежанците (Върховен комитет на организацията на бежанците от Западните покрайнини, Младежката и Женската организация, Босилеградското, Царибродското и Трънското дружества и т.н.), които издигат глас за защита на населението, останало под чужда власт. През различни години слово произнасят Емануил Попдимитров, Петър Еленков, Гаврил Любичев, а през 1933 на събора на местността Славчето край с. Извор, Босилеградско говори и членът на ЦК на ВМРО Владимир Куртев. В периода между двете световни войни тези събори се провеждат в изключително трудна обстановка. Трудностите всяка отделна година са различни – не се разрешава преминаване на границата, а хората се гледат през телените огради; има разрешение, но отсъстват пограничните офицери от сръбска страна и границата не се отваря; или се пропускат отделни хора, предимно малки деца. Въпреки затрудненията роднинското чувство и традицията надделяват и хората ежегодно се стичат, за да се видят.

В периода на Втората световна война и непосредствено след нея съборите губят своя пограничен характер. След влошаване на отношенията между България и Югославия през 1948 г. границата е затворена. Избухват погранични конфликти и престрелки. Едва след нормализиране на връзките между Белград и Москва се създава възможност за подобряване на двустранните българо-югославски отношения. Въпреки промяната, границата между двете държави остава под сериозен контрол до края на 80-те години на XX век. На населението е дадена отново възможността да се среща на ежегодни погранични събори, наричани също свиждания. Границата се отваря от сутрин до вечер, главно в някой неделен ден в края на пролетта или началото на лятото, като събитието се наблюдава стриктно от държавните органи. Първото свиждане на Славчето се провежда през 1956 г. – срещат се разделени семейства, близки и роднини. Постепенно съборите придобиват комерсиален характер, на които се търгуват дефицитни стоки – българските граждани купуват промишлени произведения (дънки, дрехи), шоколади и дъвки, аудиокасети със сръбска музика, а от другата страна сирене, кашкавал, също промишлени произведения и др. Роднинските срещи преминават на втори план. Тези събори са една възможност, особено за българските граждани, да посетят близката пригранична зона обаче задължително със специален документ-открит лист. Въпреки че в края на 60-те години е открит ГКПП-Олтоманци, възможността отделен гражданин да напусне България е един път годишно.

Крахът на комунистическата система създаде възможност за по-свободно движение. Безвизовият режим между България и СР Югославия създаде предпоставки за ежедневно преминаване на границата, но този път свободното движение беше поставено в условията на финансовите възможности. Пограничните пунктове преживяха небивал разцвет по време на югоембаргото. Търговията и контрабандата бяха основно препитание за много хора от двете страни на границата. Този път България се яви в ролята на снабдител на стоки. Югославската страна наложи на своите граждани такси (30 DM) за преминаване на границата. Тези затруднения бяха сред факторите отново да се мисли и да се предлага възстановяването на пограничните събори. Икономическите предпоставки обаче бяха стопирани от политическите реалности. Войната в Югославия спираше всеки подбен опит.

Промените в Република Сърбия и Черна гора, целта на които е демократизацията на държавата и включването ѝ в евроинтеграционните процеси, неминуемо преминава през подобряване на отношенията със съседните държави. Определено изкуствено и с видима доза недоверие започнаха първите по-сериозни самостоятелни контакти в пограничните общини. Европейският съюз предложи изпитани практики, сред които създаването на еврорегиони, реализация на проекти по трансгранично сътрудничество и др. На фона на изключително бедното и застаряващо население в непосредствената погранична зона и на полуобезлюдените и в трудно икономическо положение най-близки погранични градове Кюстендил, Босилеград и Крива Паланка започнаха административно-управленски опити за подобряване на контактите и отношенията. Сред тях е проведенният вече за втори път събор на мястото, където се събират трите държавни граници - българската, македонската и сръбската (между селата Жеравино и Голеш). Освен екзотика и носталгичен спомен за миналото, този събор няма друг реален принос.

Пограничните събори имат три ясно подчертани времеви периода – първи – между двете световни войни, втори – в периода на социализма и трети – в днешно време. Оформят се подчертано три характеристики. За междувоенните събори водещ е семейно-родовият и национален мотив. Този мотив води хората и при възстановяването им след 1956 г. След това обаче съборите имат подчертано комерсиално-контрабанден характер и целят попълването на характерният за социализма дефицит на определени стоки. Въпреки двете различни характеристики тези събори се отличават с присъствието на хиляди хора, което говори за подчертан личен интерес. Съвременният събор е инициатива на общинските управи на съседните погранични общини. Както повечето мероприятия, организирани “отгоре”, без връзка с населението, те имат подчертано показно пропаганден характер. Прави се нещо, което почти с нищо не допринася за подобряване на положението на обикновените хора. Няколко стотин човека отиват в граничната зона, дръпват се няколко речи (разбира се на официалните езици, не трябва да се забравя, че в пограничната ивица на трите държави се говори само един - български език), свири музика, ядат се кебапчета и се пие бира. Това е типичен събор, разбира се като добавим и присъствието на дребни търговци и на журналисти. Този “безспорен успех на международните отношения и на трансграничното сътрудничество” достига до хиляди хора чрез кабелните телевизии, радиата и вестниците. Известно е, че всяко събитие го прави човешкото присъствие. Ако се заложи на подобна форма на обшиване (още повече действия се за възстановяване на събора на Славчето), трябва да се помисли за привличане на значително повече хора. Ако се прави само да се видят административните фактори под наблюдението на държавните структури и да се похарчи някой лев на данъкоплатеца, за да се вдигне медиен шум, по-добре подобни срещи да се правят на друго място под друга форма. Пограничните събори са специфична форма на общуване, създадена в период на строг режим на държавната граница и стриктен контрол върху населението. Държавата се явява във формата на организатор на събитието и посредници на своите граждани да задоволят възникнали потребности от семеен, битов или друг характер. Населението прави необходимият компромис, защото друга форма на контакт с хора отвъд границата почти не му се позволява. Отварянето на границите и безвизовия режим на пътуване обезмислиха постсредническата роля на държавата. На какво трябва да се разчита, за да се вдъхне живот на пограничните събори. Отново роднинската носталгия да събере хората е сигурен неуспех, защото близките роднини са много по-малко и имат достатъчно други възможности за срещи и комуникация. Може би се тренира подобни събори да се провеждат периодично след евентуално приемане на България в Европейския съюз през 2007 г. и задължителното въвеждане на визи за западните ни съседи Р. Македония и Р. Сърбия и Черна гора. Тогава може да се възстанови подчертано търговският характер на съборите от комунистическия период. Дали България ще бъде привлекателна за съседите си точно по тази причина и колко време ще продължи предполагаемия визов режим?!

Възможно е подобни събори да се превърнат като места за представяне на културните традиции от пограничните райони, да провокират сериозен международен интерес като елемент от културния туризъм. Например може да се представи бита, нравите и обичаите на местното население, неговия фолклор, под формата на фестивал. Три държави ще представят своето минало и съвременното си, за да се види доколко са се променили традициите в района на границата. Или колко е променила границата миналото на хората. Изгражда се една основна функция на пограничния събор, около която има възможност да се включат и допълнителни отрасли от търговията и услугите. Тогава пиенето на бира, яденето на кебапчета и произнасянето на речи също ще бъдат задължителни, но не основен и единствен елемент. Основното е подобряването на благосъстоянето на хората, а не тяхното хранене със светло бъдеще.

Н.с. Ангел Джонев

Използвана литература:

Й. Захариев. Кюстендилско Крайще. Кюстендил, 2001.

К. Рангелова. Начало и етапи на проведените погранични срещи и свиждания по западната граница след 1919 г. В: Ньойският договор и съдбата на югозападните български земи. Кюстендил, 2001.

Изворската черква продължава да се разпада

Според академик Йордан Захариев, по времето когато се е строила Изворската черква 1833г., в село Извор е имало само три къщи. Една от тях, тази на някой си дядо Стоян, е била най-близо до черквата. Нарекли го “Пашата” защото се разполагал на широко място “като паша”. Щом се построила черквата и в нея почнали да дават “комка”, на големите християнски празници стотици хора се събирали в Извор и това довело до раширяване на центъра на селото с нови трийсетина къщи.

Тук е било седалището на крайшенската полиция. След освобождението на България, от някогашната нахия Краище се образувала нова административна единица – околия, с център в с. Извор. Този център е стоял там до 27 ноември 1889 когато бил преместен в Босилеград. В началото на 20 век в Извор е построено и голямото училище, заместило първото килийно училище открито в Извор през 1833 година. От тогава спада и значението на с. Извор защото селото вече не се увеличава с нови заселници, а тежестта на административния живот се прехвърля към Босилеград.

През 1834 година след дълги молби, било издействувано пред турския султан да бъде построена нахийска, или както селяните тогава я наричали “вилаетска” черква, която да служи на цялото Краище, и то с особено внушителни за времето си размери: 36м. дължина, и 19,5 м. широчина или 702 квадратни метра площ. По това време освен божичката черква Св. Никола, която още била здрава, повечето черкви в Краището били изгорени и съсипани от кърджалиите. Вместо тях стърчели малки сламени параклисчета, в които не се извършвала служба. Неколцина по-събудени селяни и свещеници от селата Извор, Треклина, Горни Кортен и др., като знаели, че турското правителство не позволява да се строят черкви на други места освен на основи на стари черкви, и като знаели още че се иска позволение, за да се въздигнат повечето от изгорените и срутени черкви, правителството ще откаже и ще ги заподозре в комитаджилък, и следователно Краището още дълги години ще остане без черква, решили тайно да поразширят основите на и без това голямата черква в с. Извор “Света Троица”, а след това да искат позволение да строят вместо нея друга, нахийска. Щом се получил ферманът, веднага почнали да строят черквата и строежът ѝ продължил цели 3 години. Били извикани майстори от Дебър, а материал се набавял отвсякъде и то най-добър. От някои напуснати вече черкви били донесени дялани камъни, (напр. каменните стълбове, които крепят четирите стълбове на арката, както и гранитните первази, що са поставени от двете страни на главната врата, са однесени от Райчиловската черква Св. Спас), от други – разни украшения (барелеф на ламя, змия с гълъб) и пр., изобщо, имало желание да се построи нещо здраво, хубаво и голямо, за да побира много хора

Днес, 151 години от построяването на Изворската черква, село Извор отново е приближило до печалната бройка от три къщи в центъра на селото. “Пашината” къща, училището, хубавите възрожденски къщи, днес се разпадат. Навсякъде владее пустош. Още няколко възрастни хора доизживяват дните си.

Прекрасната църква “Света Троица” въпреки ремонтираният преди няколко години покрив, общо взето, е в окаяно състояние – нуждае се от основен ремонт. И от средства, които няма кой да даде. Черквата, по архитектура подобна на тази в град Банско, се разпада разядена от зъба на времето и от лошото поддържане. Комунистическите безверници също са оставили незаличими следи премазвайки стенописите. Мазилката се е разпаднала, вътрешните куполи са с разковани дъски, липсват прозорци, ценните икони са откраднати, дворът на черквата е обраснал в бурени и храсталаци. Гробовете на свещениците в двора на черквата са катурнати и обраснали. Досега може би зъбът на времето щеше всичко до унищожи, но черквата бе спасена с усилията на първите активисти на ДСБЮ които дадоха гласност на проблема.

Направеното тогава бе достатъчно да спре разрухата, но за да се доведе Изворската черква в приличен вид, трябва пари. Колко, не се знае точно, защото нито един строителен инженер не си е направил труда да направи проект за пълна реставрация на черквата.

Едно обаче е сигурно: Изворската черква е един от най-забележителните културно-исторически и сакрални паметници на българското културно и духовно присъствие тук. Всеки един народ който държи до себе си би я пазил не само като духовна светиня а и като национална гордост.

С малко повече труд ентузиазъм Изворската черква и центърът на село Извор би могъл да се превърне и в туристическа атракция която с гордост да показваме на всеки който дойде в Босилеград.

Знам, веднага ще ми отговорят че няма пари.

Питам, дали поп Новко от Горни Кортен, тогавашните селски чорбаджии, търговците и бедните ни предци от Крайщето са били по-богати от нас за да построят това монументално здание прекарвайки материалите с добитък, без пътища и без днешните машини? Какво ги е карало да строят тази черква рискувайки главите си ако султанът разбере че тя е по-голяма от разрешеното във фермана? Явно тогава, в тъмата на робството и безпросветността, нашите деди много по-дълбоко са осъзнавали необходимостта от духовното издигане и облагородяване на тъмните страни на балканската душа на основите на универсалните ценности на християнството. Именно липсата на християнския морал днес, ни превърна в егоисти и саможивници потънали в разврат и пороци. Може би именно днес най-

Никой не може да каже че няма пари за възстановяване на тази светиня. Липсва нещо друго – вярата във високите морални ценности на християнството. И убеждението на днешния човек че черквата наистина ни е нужна. Това е нещо което наистина ни липсва. Защото само с парите от предизборните кампании за сегашните ни калпави общински управници Изворската черква можеше да се превърне в истинска национална светиня. А може би някой най-много се страхува именно от това?

Иван Николов

Поправката на Долнолюбатската черква “Свето възнесение”

Първото килийно училище в село Долна Любата, Босилеградско е открито през 1860 година в църковна сграда. Първ учител е бил даскал Стефан от Кюстендил, а след него Цоне Раденков, Милош Ангелов и Аначко Попов и тримата от селото. Първата училищна сграда е построена през 1882 и е имала две учебни стаи. Тогава на училище почнали да ходят и момичета. На нейното място през 1929/30г. е построено ново, планоно училище, в което са учили децата не само от Долна Любата, Мусул, Барйе, Плоча, Дукач, Църнощица и Гложйе (сградата е във функция и днес), а в периода 1956-1958г. до него е построено голямо триетажно училище. През 1941 година е открита прогимназия, която 1950г. е прераснала в осмогодишно училище.

От Долна Любата са излезли голям брой образовани хора, включително и около 120 просветни работници работили в областта на просветното дело във всички краища на бивша Югославия.

Черквата “Свето Възнесение” в село Долна Любата, е строена през 1880 година и е една от най-хубавите черкви в Босилеградско строени по след Освобождението от турците. Дълги години Долнолюбатската черква е седалище на енорията в която служи протойерей Александър Трайков. През безбожните години на комунизма черквата изминава много изкушения но си остава духовна опора на голяма част от християнското население в Босилеградско.

По днешно време, когато много наши съграждани и преселници от Босилеградско гонени от носталгията и от равносметката на живота се завръщат и се опитват да възстановят родните традиции, често пъти се оказва че времето е направило тежки, понякога и непоправими поражения върху черквите оставени без поддръжане през последните шест десетилетия.

Тази година на Спасовден, на традиционната селска служба долнолюбатани са се договорили да се нагърбят с нужния ремонт на черквата за да я спасят от разруха. Формиран е Църковен съвет който да ръководи работата по поправката на черквата, открита е банкова сметка на която селяните и преселниците както и всички други желаещи могат да внасят даренията си. Формиран е и Надзорен съвет който да контролира как ще бъдат изразходвани средствата. Според първоначалния договор всяко долнолюбатско семейство трябва да дари за целта поне по хиляда динара (около 12 евро). Долнолюбатския преселник в САЩ Миле Спасов още преди една година е дарил 1000 долара и с това се е опитал да насърчи долнолюбатани да спасят духовния си храм. По-имотните хора по произход от Долна Любата в Босилеград, Ниш, Враня, Скопие и Белград вече са проявили желание да помогнат кой с каквото може: пари, материали и работа.

Целият проект струва 560 000 динара, а досега събраните средства възлизат на 200 000 динара (при курс 1 евро = 83 динара)

В плана за поправката на храма е запланувано подмяне на покрива и външната мазилка, изграждане на нова камбанария и саниране на подпорните стени над и под църквата. Ремонтни работи са нужни и във вътрешността на черквата, която за разлика от повечето черкви в Босилеградско има балкон и “ложи” край двете по-дълги стени, в които някога са седели по-видните селяни с близките си по време на църковните служби. Красивият иконостас е в сравнително добро състояние, но това не може да се каже и за фреските на стените и свода които също се нуждаят от реконструкция.

Председателят на Църковният съвет Кирил Иванов се обърна с молба към Културно-информационния център “Цариброд” в Босилеград, да се отправи апел към долнолюбатските преселници в България както и към всички останали църковни, държавни и културни институции и хора, желаещи да помогнат реконструкцията на долнолюбатската черква. От своя страна председателят на КИЦ “Цариброд” в Босилеград Иван Николов обеща да осведоми съответните български органи и институции и да ги помоли да помогнат похвалното начинание на долнолюбатчани.

Сръбски фалшификации на българската национална история

Професор от Ниш доказва че манастирът в Поганово е сръбски

Българско, ама е наше

Ктиторите на това религиозно място са нашият великодостоиник Константин Деянович Драгаш и дъщеря му Йелена. Фотографиите и репродукциите на фреските в книгата са придружени с лирически песни за родния край на автора.

Професор и историк по изкуството Каменко М. Маркович след две десетилетия изследване на манастира Св. Йован Богослов в Поганово в България се опитва да докаже, че това религиозно място всъщност е завещание на един од сръбските великодостоиници Константин Деянович Драгаш. Българските историци вярват, че погановския манастир е тяхно дело, тоест че е построен като надгробна черква на сръбския великодостоиник който е загинал 1495 година в битката на Ровине.

- Въпроса за ктitora на този велик паметник дълго време се поставя като сериозен проблем. В погановския манастир обаче където е трябвало да бъде погребан Драгаш няма никакви надгробни белези. Че наш великодостоиник е построил тази черква преди 1495, доказва и неговото име издълбано на тнр. каменна пластика както и каменните кръгове с имената на Йован Теолог, господин Константин и госпожа Йелена на западната фасада на главния брод на храма – казва Маркович – Гробницата на Драгаш в черквата на Свети Йован Кръстител е в село Трънски Одоровци и той там за себе си е предназначил вечният си престой.

Фреските в манастира представляват преплитане на италианските, моравските и гръцките влияния. В своята последна книга “Под небето на родния край”, чиято промоция ще се проведе наскоро в Ниш, този историк на изкуствата не пише подробна студия, както в предишните си трудове на тази тема. Този път са приказани репродукции на фотографии от които ясно се вижда, че става дума за оригинално фреско изкуство а тук са и лирическите свидетелства. Всека илюстрация е проследена със стихове за родния край, годишните времена и авторовите мисли. Всъщност, това научно-изследователско дело е и символично завръщане в детството, защото първия манастир, който е видял през живота си е именно манастирът Св. Йован Богослов.

София Бабович, Вечерни Новости 19. 08. 2005

Решението на официалните табелки в Сърбобран да се използва и традиционното унгарско име – Сентомаш, предизвиква негодувания

Свети Тома и на табелката

С решението на покрайнинските служби от 2003 година, местните власти са длъжни да използват и традиционните унгарски имена. Повечето жители на Сърбобран са против.

В градчето Сърбобран в средна Бачка отново се задвижи колелото на историята. С изпълнителна правосъдна присъда на официалните табелки и надписи вместо Szrbobran, ще пише традиционалното унгарско име на това място Szenttamás.

Съдебната присъда предизвика противоположни мнения и различни коментари между жителите на Сърбобран. Считат я и преживяват като налагане на чужда воля. Казват че никой никога не е искал да се използва традиционното унгарско име. Поне не публично.

Това вече отдавна е Сентомаш, което преведено на сръбски език означава свети Тома – обяснява Биляна Буквич, изтъквайки, че някои често пъти на ръка изписват това име на табелките. “На мен не ми пречи, но някои неща трябва да се знаят и уважават. Живея на улица Белградска, но откакто зная за себе си, всички я викат Пещанска. Затова и няма да се учудя ако Сърбобран отново стане Сентомаш.

Решение на властите

С решение от преди две години, покрайнинският секретариат за прописи, управление и национални малцинства задължи местната власт в Сърбобран в текстовете на официалните табелки и надписи исписани на унгарски език, вместо Сърбобран (или Szrbobran) да се използва и традиционното унгарско име на местността - Szenttamás. Общинското събрание на времето е обжалвало това решение а общинският прокурор задвижи процесуален спор. След две години колкото той продължи, Окръжния съд с изпълнителна присъда потвърди законността на работата на покрайнинският секретариат и право на служебно използване на името на населените места на езиците на националните малцинства.

Тамаш Корхес, покрайнинският секретар за прописи, управление и национални малцинства каза за “Новости”, че Скубщината на Войводина е гласувала решение въз основа на Закона за защита на правата на малцинствата, с който е утвърдено, че малцинствата имат право да използват традиционните имена – топоними.

Традиционните имена на местата ще утвърди Съвета за малцинствата – казва Корхес. – В 99 на сто от случаите това решение се прилага без съпротива. Местните власти в Сърбобран се опитаха да избегнат провеждането на това решение.

- С това решение бе затечен и бившият кмет на община Сърбобран Бранислав Пивнички. Той казва, че никой от съветниците от тогавашния състав на скубщината в Сърбобран, не е искал да се използва и традиционното унгарско име за Сърбобран.

- В скубчинските клуби от 19 съветника седем са били от унгарските партии и никой никога не поставял съветнически въпрос за това. Не ми е известно, че за това е ставало дума за съветническите групи – обяснява Пивнички. – Не е имало и гражданска инициатива.

Зачитаме правилата

Докато повечето жители на Сърбобран не искат да говорят, поне публично, Тамаш Достан, някогашният заместник председател на общинската скубщина в Сърбобран изтъква, че унгарците в Сърбобран не искат нищо което според закона не им принадлежи. Той казва че съществуват доказателства които свидетелстват, че сегашният Сърбобран около 1400 година е бил Сентомаш, и че това име се е използвало от 1904 до 1918 година.

- Застъпвам се за традиционното унгарско име – изтъква Достан. – Мисля, че това е честно. Ние, унгарците в Сърбобран, където болшинството от населението е сръбско, сме лоялни граждани на тази страна и само си искаме правата. Неговата по-възрастна съгражданка, искайки да остане анонимна, се противи на връщането на традиционното унгарско име.

- Достатъчно им е това, че на всички табелки е изписано името на мястото на унгарски език. Не е нужно да се изострят нещата.

Драголюб Петровски счита, че това е идея на някого от политиците и че тя ще предизвика разделения и полемики.

- Трябва да се дадат правата на хората, но тука служебният език е сръбски, ще стане така както кажат надлежните. По-важното е, че всички живеем сложно.

Милан Парошки, лидер на Народната партия, иначе родом от Сърбобран това решение смята за връщане във времето на унгарската буна, а опасенията на сърбите намира за основателни.

- В нашата държава имаме служебен език. Унгарският не е признат като език нито в ЕС, нито в ООН-е, което означава, че не отговаря на европейското отбелязване – обяснява Парошки и изтъква, че изписването на традиционното унгарско име на Сърбобран е “капитулация на нашия език което е твърде грозно”. Унгарският език няма израз за Сърбобран и буквално преведенно на унгарски това било “Рацбран”, защото те сърбите ги наричат “Раци”.

Всепак на официалните табелки и надписи, наскоро вместо унгарската форма на Сърборан ще се появи и традиционното унгарско име на това място Szenttamas.

Окоп

От 1904 до 1918 Сърбобран е наричан Сентомаш. Това име е носил и по време на четиригодишната унгарска фашистка окупация от 1941 до 1944г.

От 1918 година Сърбобран носи днешното име, получено по окопа който през 1848 година е строен при днешната Сърбобранска улица. В този окоп са се намирали сърбиянци, по които този окоп е наречен “сърбиянски” а след това и Сърбобран. По окопа, населението получи днешното име Сърбобран

Л. Прерадович

Как да преживеем?

Казвам се Александър Христов, роден съм в село Долна Любата, живея в Босилеград. Принадлежа към поколението което навремето се подведе по приказките за “индустриализацията” напуснахме селата и дойдохме в Босилеград. Със съпругата ми постъпихме на работа, аз в “Здравлье”, а съпругата – в “Чорапарата”. Строихме къща, отгледахме две деца, после предприятията фалираха, останахме без работа и започнахме да преживяваме от ден за ден.

Започнаха предизборни агитации и новите демократични агитатори започнаха да ни съветват да се занимаваме със земеделие, засаждане на малини и къпини, събиране на гъби и лековити билки и т.н.

Аз и семейството ми заложихме спестяванията и парите които взехме от социалните програми в засаждане на малинарник и тази година реколтата беше около три тона. Цената на малините падна на 30 динара по килограм, което даже не покрива разходите. Производителите на малини тази година даже не си правиха труда да ги берат а търговците не искаха да ги изкупуват. След като и тази реколта пропадна, ние, семействата които останахме без работа, сме изправени пред перспективата да останем без елементарни средства за живот.

В къщи никой не работи и се чудя как излизаме на край. От друга страна виждам, че в Босилеград има семейства в които има и по четирима души които са на работа. Разбирам всички затруднения които трябва да минем по времето на прехода но не разбирам защо сме толкова егоистични – все пак тежестта на прехода трябваше да бъде разпределена по-равномерно на всички. У нас напротив, прехода беше използван едни страшно много да забогатеят а други да съвсем да обеднеят.

Александър Христов

Защо божичани се сърбят?

Пред Общинският съд в Ниш на главното разглеждане на делото в първата половина на 2002г., на въпроса на съдията от коя е народност, обвиненият без да мигне заяви, че е СЪРБИН! Родителите му са българи, фамилното му име е българско, а той е роден в Босилеград където родителите му и сега живеят. Тъй аз като негов адвокат също съм българин, съдията ми отправи многозначителен поглед, а аз посрамено сведох глава. Обвиненият е млад, оставя впечатление на добре възпитан и скромнен човек а неговите родители са просветни работници. На моя въпрос дали знае как се определя народността и какви са неговите родители, той отговаря че знае, но така и не можа да обясни как той може да бъде сърбин след като родителите му са българи!

Тъй като той по професия е военен смятам, че се страхува да се декларира като българин вероятно заради работата и за да си няма пречки в кариерата, а не от някакви други чувства.

Друг един млад човек от същото място преди няколко години си промени фамилното име като си добави наставката –ич, който иначе също е завършил висше образование и работи в Ниш. На моя въпрос защо е направил това, той ми обясни, че българското фамилно име му е пречило в кариерата. Не се съгласи с моето убеждаване, че аз също съм българин, че не се срамувам от това, че гордо нося своето фамилно име и че и моите деца па дори и съпругата, която е сръбкиня, носят моето фамилно име и никой нищо не ни е пречило. Аз дори имам голям престиж в професията си и народността никога не ми е пречила да направя кариера на адвокат а децата ми никога не са страдали и не са имали проблеми заради това.

Безспорно е обаче, че повече пъти съм обиждан на национална основа и че досега три пъти съм завеждал дела за предизвикване на религиозна и национална нетърпимост, но прокурорът отказваше да заведе наказателно производство пред съда. Симптоматично е обаче, че такива обиди изнасяха интелектуалци предимно с висше образование които по произход са от южна Сърбия. След като прокурорът ми отхвърли предложението за завеждане на дело за предизвикване на национална и религиозна омраза, аз заведох частно дело против един просветен работник и един адвокат за същото дело и ги осъдих на втора инстанция с 500 динара глоба. Когато това се сравни с наказанието на Небойша Иванов от Цариброд който на първа инстанция получи 15 месеца затвор безусловно (според мен за много по-малка и лека обида), се налага впечатлението че наказателната политика към принадлежащите към българското малцинство, особено когато става дума за защита на техните национални интереси, не е еднаква с наказателната политика когато става дума за защита на националните интереси на гражданите от сръбска народност. Знам това от собствен дългогодишен опит и смятам, че в крайна сметка не се уважават достатъчно правата на малцинствата и особено на българското.

По мои сведения, при последното преброяване на населението в Ниш само около 900 души са се изяснили като българи. Ако това е точно, то е страшно и поразително, защото при следващото преброяване в Ниш няма да има нито един българин.

Фактите обаче са съвсем други. Само от Божица, по неофициални сведения на сдружението на божичани “Слатина”, в Ниш живеят между 3 и 4 хиляди божичани. Нека тази бройка и да е преувеличена, пак остават най-малко две хиляди. Това показва, че Божица, едно от най-големите по площ села в Сърбия е останала почти пуста, защото в нея днес живеят само около 200 души. Останалите са се преселили, главно в Ниш и Белград и отчасти в Сурдулица, Враня и други места.

Смятам че Божица навремето съзнателно е съкратена като община и присъединена най-напред към Власина а след това към Сурдулица за да може по-лесно да се манипулира с хората и да се заличи националната им идентичност. Още повече че в училищата във Власина и Божица не се учи български език. По-късно българският език беше съкратен от страна на лигавите властодръжци и сърбомани и в Босилеград.

Неминуемо нужно е селата Божица и Клисурса заради опазване на националната им идентичност спешно да се отделят от община Сурдулица и да се присъединят към община Босилеград. Необходимо е само да се решат транспортните връзки на тези села с Босилеград, за да могат децата да учат в Босилеград, защото е срамота българчетата да не знаят български език. Впрочем и аз съм завършил гимназия на български език в Босилеград и това не ми е пречило да завърша право в Белград и Ниш и успешно да се занимавам с професията си.

Най-голямото миграция из Божица беше от средата на шейсетите до края на седемдесетите години когато селото буквално се изпразни и останаха само малко и то предимно възрастни хора. Това най-добре се вижда от броя на учениците в основното училище в Божица което също беше сред едно от най-големите в Сърбия с над 700 ученици а сега има само 24.

Тъй като селото е от махленски тип, сега повечето от 36 махали са без нито един жител а в само няколко от тях живеят по няколко старци и останалите в центъра на селото. Според сегашното състояние на нещата махалите за само десетина година напълно ще изчезнат или ще останат незначителен брой хора, особено ако се закрие пощата.

Общината Сурдулица към която е присъединена Божица, не направи абсолютно нищо за това село и се сеца за него само по време на избори когато обещават на гласоподавателите златни планини и ги подкупват с безвредни продукти, а след изборите селото продължава да умира и никой не вижда това. Няма възможности за нормален живот, няма никаква фабрика или каквото и да е което да привлече хората да се върнат обратно и да останат да живеят тука. Частните и държавни гори се опустошават, селскостопанското производство и не съществува а големите ресурси за отглеждане на добитък и производство на картофи и други земеделски продукти не се използват. Нито държавата, нито община Сурдулица не предприемат нищо да се оспособи регионалния (международен) път който свързва двата граничнопропускателни пункта за благосъстоянието на хората.

Много млади хора от Божица които живеят в Ниш са завършили средно и висше образование и са уважавани специалисти в професията си но трудно пробиват на ръководни длъжности. Има ги във всички професии, но доминират инженери от всички профили, лекари и юристи. Има и земеделски специалисти, просветни работници и икономисти и спокойно може да се каже че са отлични специалисти в областта си. Голям брой божичани са “доктори” в областта на строителството, но за съжаление, младите вече не се определят за това занимание. Божичани навремето са построили половин Ниш и заслужават една улица в Ниш да се назове Божичка или Божица.

Интересно е, че много божичани, особено по възрастните, не искат след пенсията да се върнат на село където сигурно биха си продължили живота за още някоя година благодарение на благоприятния климат и природните красоти на Божица. Слушал съм възрастни жени които казват, че никога няма да се върнат в Божица и че им е по-добре да седят в Ниш на горещия асфалт отколкото в природата на село. Това си обяснявам с това че повечето от тях са водили тежък живот на село. Интересно е също така че хора от други народности оженени за божичанки повече обичат да отидат в Божица и да прекарат там известно време от съпругите си. Като че ли съществува някакво проклетие към Божица която е осъдена на умирање. Хората като че ли не осъзнават, че Божица е истински рай за почивка и наслаждение па дори и за нормална работа ако имаше там условия за това.

Тревожно е също така, че много млади хора се срамуват от българския си произход и се декларират като сърби. Това не мога да го разбера, но очевидно е ,че това го има и това е особено болезнено за мен.

Необходимо е да се разобличава всичко това и да се омасовяват всички манифестации на сръбско-българското приятелство и особено смятам че трябва да се намерят начини всекидневно в Ниш да се рапространяват български ветници и списания. Смятам, че това няма да е голям разход за България.

адвокат Йордан Величков

Читателски писма

Драги мои българи!

Преди всичко искам да ви се извиня от мое име и от името на всички виновници заради които аз не мога да пиша и да ви се обръщам на майчин език. И този път по християнски, като Господ Иисус Христос на кръста им прощавам, защото те не знаят какво правят! Или по-точно – много добре знаят какво правят!

Причините да ви се обърна са няколко и са следните:

Първо. Искам да ми изпращате месечното списание “Бюлетин” на моя адрес ако това изобщо някак е възможно (ще си платя пощенските разноски).

Второ. Аз вече по-дълго време получавам в-к “Братство” по пощата на домашния си адрес, и на 15. 06. 2005г. се обърнах към редакцията на вестника да публикува “Разказ на чичо ми” (Васил).

Разбира се, отзоваха се и го публикуваха, но в съкратена форма което много ме обиди и зато Ви моля да го публикувате изцяло. Същевременно това ще бъде отговор и на вашият въпрос и коментар “Къде сме ние?” в 42 брой на “Бюлетина” за април 2005 на стр. 17, но този разказ може да бъде отговор и на вашия въпрос “Къде е истината” в същия брой на списанието на стр. 22 в рубриката “Реагирания” – защото не искаха да ми публикуват целият текст.

Изпращам ви първата част на български която беше публикувана в “Братство” от 24 юни 2005г., и втората половина на сръбски защото не знам да пиша на моя майчин език, за което съжалявам от дъното на сърцето и душата си.

Разказ на чичо ми

-Моето момче, разказа веднъж чичо ми, пазете майчиния си език като земята. Дума може да изчезне като град, като държава, като душа. Какво остава от народа, който загуби майчиния си език, държавата, душата? Не слагай чужда дума в устата си. Вземеш ли я, трябва да знаеш, че не си я присвоил, а самият ти си се отчуждил. Ако вече се налага, по-добре е да загубиш и най-голям град в страната си, отколкото и най-малката и най-незначителната дума от майчиния си език.

Територии и държави могат да се покоряват не само с оръжия, но и с език. Трябва да знаеш, че чужденецът те е покорил толкова, колкото думи ти е откраднал и свои ти е наложил. Два народа, моето момче, могат да се бият и помиряват. Два езика обаче никога не могат да се помирят. Два народа могат да живеят в мир и любов, но техните езици могат само да воюват. Когато два езика се срещнат, те се смесват и приличат на две войски, които се бият до изстребване. Докато в тази битка се чуват и двата езика, тогава борбата е равнопоставена, но ако един от тях започва да се чува по-добре и по-силно, той ще надвие. Накрая се чува само един от тях и битката приключва. Един език е изчезнал, а с него и един народ.

- Да знаеш, моето момче, че битката между езиците не продължава ден-два, както битка между войски, нито година-две както война между народи, но век или два. Затова, миличък, по-добре е да се загубят всички войни между войски, отколкото да се загуби майчиният език. Защото след изгубения език, няма ни народ.

Непубликуваното продължение в “Братство” гласи:

“Езикът, моето момче, е по-твърд от всяка стена. Когато пришествието пробие всички стени и крепости, ти не унивай, но гледай и слушай какво става с езика. Ако езикът е останал непокънат, не се бой! Там където кънти нашата реч, знай моето момче, че това е наша държава без оглед на това кой владее в нея... Народът, моето момче, е по-траен от поколенията на всяка държава. Кога да е, този народ ще се слее като вода, когато паднат дигите които го разделят. А езикът, моето момче, е тази тиха и мощна сила която като вода рони бреговете и отново ще събере народа ни в една бащиния и една държава!”

Драган Андонов Рангелов
Белград

Един живот за едни ботуши

Сръбските медии и сръбските власти започнаха все по-често и по-открито да говорят за невинните жертви пострадали от комунистическият режим и волята на партията. Единствено никой нищо не каза по този въпрос за жертвите, побоите и униженията които са направени от същия този режим в Западните покрайнини.

Пенсионер съм и живея в село Райчиловци, но съм роден в село Рикачево и съм израснал по синорите на селата от Рикачево до Жеравино. Като дете и юноша съм имал възможности да гледам много нелепи сцени на побоища от страна на тогавашната полиция по селата на Бранковския и Тълминския район. Една такава сцена от началото на петдесетте години още е жив спомен от който и до днес не мога да се отърва. Един ден с моят комшия Милан Лазаров бяхме говедари и видяхме как полицията кара и налага с юруци и ритници Стоичко Тънкоридски по баира който води от махалата Тънки рид. От побоя човекът падна в безсъзнание на земята а полицаите седнаха под една бука и го наблюдаваха как се гърчи от болки. Предвечер се чува два изстрела, а на другия ден се чу мълвата че бил застрелян на границата “при опит за бягство”!

По това време се случи и убийството на братята Джоневи от Бранковци. Тръгнаха за Крива Паланка, спряни от граничния патрул и закарани към границата където се присъединява и полицейският патрул с командира Петрович и настава саморазправа без свидетели. На другия ден властта заповядва на Радивой Стоичков от Долно Тлъмино да прибере с воловската каруца трупове на убитите момчета. И до ден днешен никой не разясни кой и защо уби братята Джоневи. Третият пример за който много добре си спомням беше с моят дядо по майка Стамен Тончев от село Млекоминци. Дъщеря му Давка била бригадирка на железопътната линия Шамац – Сараево и от там му донесла някакви войнишки ботуши втора употреба, които ѝ били дадени подарък за прилежна работа. Един ден той обул тия ботуши и тръгнал за Крива Паланка. При село Жеравино го спрял войнишки патрул и започнал разпит за ботушите. Той им казал как се е сдобил с тях, но никой не му повярвал. Жестоко го пребили, събули му ботушите и бос върнали обратно. Едва се добрал до зетя си Николайчо Якимов от село Долно Тлъмино където му дали опинци да се прибере до къщи. От притеснение и от боя човекът се разболя и почина. Такива случки има много. Не трябва да мълчим за тях – всеки трябва да каже каквото знае. Ако държавните съдилища са премълчали престъпленията на времето, то поне Господ да си знае работата.

Анани Ненов
с. Райчиловци

КИЦ “Цариброд” почете паметта на Методи Димов

Да бъдеш българин е гордост, а да отричаш е подлост!

Роден на 11 март 1938г. в Битоля, Македония, Методи Димов завършва средно образование и фотография в родния си град. През 1956г. избягва от Титова Югославия и след кратък престой в гръцки лагер през 1957-а емигрира в Белгия. Съосновател на македоно-българското дружество “Тодор Александров”, дългогодишен сътрудник на в. “Македонска трибуна” – орган на Македонската патриотична организация (МПО), както и на други български и чуждестранни вестници. С разпадането на Титова Югославия след близо 40 години изгнание на няколко пъти посещава родната Битоля (първия път беше експулсиран за българска пропаганда). Методи Димов бе последният най-близък и доверен сподвижник на Иван Михайлов. Автор е на книгите “Габеро”, “Гласът на истината”, “Кървава луна” и “Заветът на Илинден Доне”. Преди една година в нощта на 3 срещу 4 август, сърцето на големия родолюбец престана да тупти. Интервюто, проведено на 29 юли м.г., се оказа последното в неговия живот.

- Г-н Димов, емигрирайки в Белгия, какви цели си поставихте?

Първото което от самото начало ни бе ясно, че трябва да се действа. Ние имаме право като всички други да изтъкнем пред света истината за Македония. Тогава образувахме в Белгия македонско дружество – културно, спортно и религиозно с името “Тодор Александров”.

Дружеството най-много дигна глас срещу фалшификациите на Титова Югославия, на Гърция и на тези фалшификации, които ги правеше комунистическа България во онова време, во Димитрово време – да иска насила да прави нашите братя българи “македонци”.

-Кога за пръв посетихте България?

За пръв път стъпих в България през 1972г. Но имаше и защо. През 1968г. ЦК на БКП пушна една книга, която ние наричаме “синята книжка”, справка по македонския въпрос, че ЦК на Комунистическата партия е правел огромни грешки по националния въпрос. Тази книжка беше като некаква светлина за тези, дето бехме в емиграция и бехме дотогава с лошо око наблюдавани от партията. Тогава приятели ми казаха: “Методи, можеш да одиш в България. Жив и здрав да отидеш

в България, защото си от Вардарска Македония. Ти си българин, си го доказал писмено, устно, с дела и не верваме, че ќе стане некаква неудобност”. И така, през 1972г., през август месец, моя милост с жена ми стъпихме в България.

- Кои градове посетихте тогава в България?

Бех във Варна, на Златни пясъци, бех у Петрич. А непременно ще ви кажам, че още тогава съм бил в Дупница.

- И днес, когато идвате в България, отседате задълго в Дупница. На какво се дължи любовта ви към този град?

Дупница аз я сравнявам с Крушево в Македония. Там са били чети. Оттам е идвал към Македония Гоце Делчев, Даме Груев, оттам е идвал и моя дедо, Габеро. Иван Михайлов, когото познавам от 30 години до неговата смърт, с много гордост говореше за Дупница. За мен Дупница остана и ще остане прословут град на нашата история.

- През май 1994г. след 40-годишна принудителна емиграция се върнахте в родната Битоля. Какво очаквахте и какво видяхте?

Просто неопишуемо е да се раскаже – избягах млад, а се върнах с побелели коси. Много е тежко да стъпиш на родна земя след 40 години, да поогледаш улиците на родната махала, на родния град и да видиш своите другари дедовци; да ги видиш тия ученички, които беа с нас в клас, с побелели коси и с внуци. Но знаех, че трябва да продолжам работата, че не сме я довършили и тя ни чека.

- Защо у нас, на Балканите, човекът се цени толкова ниско? Виждаме го по поведението на управниците в София и в Скопие, нежелатели не само да помогнат на съгражданите си, изпаднали в беда по света, но и в самите ни държави?

Не знам дали, познавайки така добре Европа и други държави – дали една Швейцария може със стиснати зъби да гледа сеир, че нейното население в Швейцария е преследвано и унижавано, или пък в Белгия. Бъдете уверени – няма такава Франция, нито Германия, нито Италия. Те имат достоинство и бранят всеки свой човек, дори и да се намира в Антарктида. А ние?

Винаги си задаваме тоя въпрос – докога нашите политици ще държат македонският въпрос между зъбите – ни го плюят, ни го гълтат! Докога ще чакаме, ще пшркаме и искаме милост от своите си хора! Нема ли този народ един ден да се свести, нема ли да се обади този българин в Македония, който остана като без ум! Едни му казват едно, други – друго, трети – трето. Никой не му дава помощ, никаква ръка не му подава.

- Да, но някои ще кажат, че вече е късно да говорим за българщината в Македония, та нали всички ще влезем в Европа без граници, в която няма значение откъде си.

Настина Европа като започна със седем държави, а преди имаше примера на Белгия, Холандия и Люксембург (Бенелюкс), тя даде пример как човечеството да живее без граници. След туй стана Европа с 10, 15, па сега 25 държави. Е, добре. На мене дето живея в центъра на Европа, в Брюксел, не може никой да ми каже, че всички тези държави трябва да забравят своята си народност, своето минало, за да бъдат европейци. Чиста лъжа и демагогия!

- Защо българските управници ни говорят абстрактно за никакви европейски ценности, забравяйки, че България е дала принос в изграждането на Европейската християнска цивилизация?

Срамувам се от тези политици. Нека некой ми докаже, че Испания се отказва от испанското, или Португалия, или Италия, Франция. Напротив, те са още по-силни по националният въпрос. Това го казвам аз, който от много години живея там и специално следя развојот на националното в Европа.

Па как не ги хвана скомина българските и македонските политици, които за щело и не щело говорят за Европа, за европейските ценности, а забравят, че ние, българите, сме дали на Европа третата след Византия и Италия, култура! И днес повелята на съвестта, на паметта на предците трябва да диктува сърцата ни да бъдат в един ритъм: “Да бъдеш българин е гордост, да отричаш е подлост!”

- Но нима същите нашенски политици нихилисти не се подиграват тайно на вашите думи? На митинги произнасят добре скалъпени и патриотични речи, а в реалната политика предават националните интереси?

Ето какво ще кажа на тия политици, на тия евтини хитреци: Е, добре, ние сме ли тия, хитреците, дека ще отидеме и кажем на Европа: “Ние идваме без да знаеме кои сме. Ние сме никои, искаме да ни приемете”. Такава теза нема. В Европа не приемат никои, в Европа приемат някой. България има своите достойнства!: 13 века минала история, тебе да се вика БЪЛГАРСКА ПАМЕТ! Тази България, която се е простирала от Черно море до Охрида и Преспа, от Белото море до Дунава и зад Дунава, тая България ли трябва сега да я разсечем и да нямаме историческа памет, за да бидем европейци?!? Тогава априлци и илинденци ще се превъртат в гробовете.

- Какво да сторим, та да влезем и се държим достойно в Европейския съюз?

Аз съм уверен, ще влезем в Европа, но в тази Европа тебе да влезем с достойно българско име, с българската ни памет. И нека всеки земе в сърцето си и в отговорност да възпита децата и внуците си. И да им покаже, че България е велика. Тя не е малка, както се разправят някои политици с низки, продажни душици. Те са малки. Тя е велика. Ако не бе така, немаше да оцелеем повече от 13 века. Трябва да мислим какво да направим за Отечеството. Джон Кенеди преди своята гибел справедливо каза: “Не питайте какво е направила Америка за теб, а какво си направил ти за нея”.

- Повече от месец бяхте в Македония, почувствахте ли някаква промяна в обществените настроения в сравнение с предишните Ви посещения и как се отразява на тях нарастващата албанска опасност?

Навярно има некакво топене на леда. Нема накъде, безизходицата е голема. Албанското население с лакти напредва все повече и повече. И все повече хора си задават въпроса: защо най-бедният и най-простият албанец, и най-интелигентният знаят дека са шиптари? И най-бедният и най-простият грък до най-интелигентният знаят, че са елини. Е, добре, въпросът ми е следният – знаят ли нашите в Македония кои са? Те се люшкат. Те са загубили физиономията си на национално достойнство. Тези 85 години под сръбско и гръцко са дали своето отражение.

Не са виновни хората, които не знаят кои са, виновни са онези, които знаят кои са и са работели и помагали на неприятеля за този страшен геноцид. Първо беше физически, след това психологически.

Лошото е, че и българските управници не са наясно с тия неща. Един ми каза в София: “Абе, Методи, може да си и малко българин”. Отговорът ми на тая глупост беше: “Една жена не може да биде малко бременна. Или е, или не е.”

- От десетина и повече години Титова Югославия е в историческото небитие, Косово е окончателно и завинаги загубено за сърбите. Тогава на какво се надяват управляващите сърбо-македонисти в Скопие?

Надяват се, че Сърбия никога нема да забрави Македония. Наскоро открито в скупщината в Белград един от техните депутати заяви: “Който държи Вардарот, държи Балканот”. А друг е казал: “Наша Сърбия се простира од аустрийске границе до Гевгелије”. Онези в Скопие са жадни за власт и пари. А Сърбия винаги в най-големите си оскъдици и мизерии ще им дава пари, защото Сърбия мисли от днес за 100 години напред, а ние не мислим от днес за утре.

Но днес е друго време, иде страшно време – очертава се Велика Албания. Нека секи си помисли по това. Спасението е в единението ни. Идеалът за независима Македония не е текнал на неznam кой си. Това е казано на Берлинския конгрес 1878-а, член 23. Автономия, сетне независимост. Една автономия – да е близо до своя народ, до българския.

-Как да тълкуваме факта, че хиляди македонци вече получиха българско гражданство. От чист прагматизъм или са осъзнали българския си корен?

Може и така да се каже. Да, удбашите, които преди няколко години в Битоля ми казаха, че не мога да се наричам бугарин, днес на редици чекат ред с молба да станат български граждани. Но значи има и нещо друго. Некаква съвест, некакво историческо минало, некакъв дух, който ги привлича към Отечеството. То ми стига. И не е ли това надежда, една светлина, която може утре да се разшири в един голем фар и да биде една блестяща светлина за доброто бъдеще на нашия народ.

-Казахте, че Белград никога няма да забрави Македония. Но управляващите в Скопие не “увират” ли какво я чака младата република с демографското настъпление на албанците?

Сократ, гръцкият мъдрец, е казал: “Винаги очаквай неочакваното”. Защо? Защото ние знаем тези, които са се сърбомански издигнали и са яли от медот на сърбоманията. Тия не могат наведнага да се откажат. Тяхното достойнство не е достигнало дотам. Това може да го направи Левски, това може да го направи един Раковски, Ботев, Гоце, Даме, само такива хора могат да го направят. Не тези, които са жадни за власт, за пари. Нам и в Република България, и в Р. Македония са потребни политици патриоти. Когато те са патриоти, ще бъде по-лесно да се уреждат нещата. А не, докато съм аз, добре, след мене – потоп. Казвам го днес, когато ние сме пред портите на Илинденско-Преображенското въстание.

Желя нашите българи и управители и на обикновеното население да решат всички тези проблеми, но с една мисъл – да бъдем българи с достойнство. Тези юбилейни години, тези години, както ние ги казваме празненства, а те са само възпоменание за нашите герои. И нека земем пример как те са умирали и са давали животите си с достойнство пред Олтара на свободата, а ние трябва да поддържаме тази свобода в мир, спокойствие и просперитет.

Интервюира: Никола Стоянов, в-к “Вяра”, 3 август 20

Босилеградско в края на XVI век

(продължение от предишния брой)

(Селища, население, поземлени отношения, данъци)

Влатковци с друго име Горна Леска. Записано в Горно Краище. Днес в Босилеградско не съществува селище с посоченото название. Данъчно задължени с 9000 акчета са 63 семейства, 15 неженени и 5 притежатели на бащини.

Долно Тмелино (Долно Тлъмино) И него данъчният описвач включва в Сирищник. В землището му живеят 80 семейства, 70 неженени, 5 притежатели на бащини и 2 вдовици. Всички те плащат 7492 акчета данъци. В Сумата се включва и десетъка на жители от Горно Тлъмино и Дълга Лука, които обработват земя в селското землище.

Берировци. Включено е в Горно Краище. В ново време село с подобно име не е познато в Босилеградско. За правото да обработват земята и произвеждат продукция 41 семейства, 31 неженени, 1 вдовица и 2 притежатели на бащини плащат в хазната 5169 акчета.

Зли дол с второ име Аркачево. Спада към Сирищник. Не е населено. Придадено към Берировци, чиито жители внасят допълнително в държавното съкровище 1489 акчета.

Горно Рибарци. Днес съществува само Рибарци. В тефтера фигурира към Горно Краище. Данъчните задължения на 6 семейства и 4 неженени са 889 акчета. В тази сума влиза и десетъка на жители от Милевци и Горно Уйно, които обработват земя и произвеждат продукция в синора на селото.

Црешнево (Црешново). Записано в Горно Краище. В неговото землище живеят 22 семейства, 23 неженени, 4 притежатели на бащини, 2 вдовици и 1 мюсюлманско домакинство. Данъчните задължения са изчислени на 6000 акчета.

Долно Секирно. Отнесено към Горно Краище. Днес има Долна Секирна, Радомирско. То се обитава от 28 семейства, 18 неженени, 6 притежатели на бащини, 1 вдовица, 1 мюсюлманска домакинство и 4 неженени мюсюлмани. Общата сума на данъците е 5000 акчета.

Уш (Уши). Спада към Горно Краище. Има 52 семейства, 35 неженени, 2 вдовици, 5 притежатели на бащини, 2 мюсюлмански домакинства, 3 неженени мюсюлмани и 2 притежатели на земя по-малко от чифлик. От общата данъчна сума 5500 акчета, мюсюлманите плащат само 84. Долно Уйно. В пределите на Горно Краище. В тефтера са записани 28 семейства, 17 неженени и 7 притежатели на бащини. В сумата 4815 акчета са включени и 30 – от десетък на жители от Горно Уйно и Голям Брест за обработваната от тях земя в чертите на селото.

Горна Кобила (Горно Кобиле). Записано е към Сирищник. В селото са заселени 20 семейства, 14 неженени и 1 притежател на бащина. Задълженията към хазната са 2000 акчета.

Миловци (Милевци). Името се повтаря. Не е ясно, дали се отнася за две села или за едно по невнимание. Липсва и нахийската принадлежност. Живеещите тук 28 семейства, 19 неженени, 1 вдовица и 1 притежател на бащина са обложени с 3517 акчета данъци.

Алтоман. Идентифицирам го с днешната махала Олтоманци на с. Горно Уйно. Записано е към Сирищник. Селището не е населено. Напуснатото землище се обработва от жители на селата – Долно Уйно, Милевци, Брест, Рибарци и Ресен.

Те и 4 притежатели на бащини от първите две села плащат 600 акчета данъци.

Райчуловци (Райчиловци) с друго име Свети Никола. Принадлежи към Горно Краище. Данъчните задължения от 1700 акчета плащат 8 семейства, 6 неженени, 1 вдовица и 3 притежатели на бащини.

Горна Брестница. Не е ясно дали се отнася за днешното босилеградско село Брестница и защо и то е включено към Сирищник. Населява се от 10 семейства, 8 неженени и 2 притежатели на бащини, които осигуряват на султанската хазна 1820 акчета доход.

Козйи дол. Спада към Горно Краище, но днес село с такова име не съществува в Босилеградско. Обитава се от 33 семейства, 22 неженени и 1 притежател на бащина, които внасят в бюджета 3553 акчета данъци.

Горни Брест. Днес в Кюстендилското Краище съществува само Брест. По онова време е записано към Сирищник, а не в Горно Краище. Тогава в него живеят 40 семейства и 29 неженени, които имат данъчни задължения в размер на 3753 акчета.

Долно Вранци. Включено към Горно Краище. В ново време селище със същото име не съществува в Кюстендилското Краище. В регистъра фигурират 21 християнски семейства, 15 неженени, 2 притежатели на бащини, мюсюлмански семейства и две по-малки мюсюлмански притежания от чифлик. Общата сума на данъците е 2370 акчета.

Величани. Спада към Горно Краище. В този район днес няма селище дори и с приблизително име. С данъчни задължения в размер на 3632 акчета са натоварени 28 семейства, 32 неженени, 2 вдовици и 3 притежатели на бащина.

Метохино (Метохия). И то е включено към Сирищник. В него живеят 21 семейства, 14 неженени, 4 притежатели на бащини и 1 вдовица, които са обложени с 2862 акчета данъци. В посочената сума влиза и десетъка на жители от с. Киселица, обработващи земя в границите на селото.

Средно Коритино. В регистъра фигурира към Сирищник. Днес има селища с имена Горни и Долни Коритен (Кортен). Семейства 21, неженени 19 и 2 вдовици. Те са обложени с 2000 акчета данъци.

Моксул (Мусул). Записано към Сирищник. Общия размер на данъчните задължения е 2685 акчета. Събират се от 37 семейства и 16 неженени.

Киселица. Зарегистрирано е към Горно Краище. С данъци са натоварени 35 семейства, 26 неженени и 1 вдовица. Сумата е 3921 акчета.

Горна Честа. В днешно време селище с такова име не е познато в Босилеградско. Записано е в Краище без добавката Горно. Населението се състои от 28 семейства, 25 неженени и 5 притежатели на бащини. Данъчните им задължения са 3235 акчета.

В данъчния регистър са включени 58 селищни имена, в това число и един манастир, разположени в Кюстендилското краище или с имена, които макар тогава записани в Сирищник, с днешното им местоположение и топонимия принадлежат към нашето Краище. Още един път се питам, защо едни селища са вписвани в Горно Краище, а други в Сирищник. Илиза все пак, че има някаква разделителна линия която цепи нахията на две неравнозначни части. На пръв поглед делението е произволно, но може би и умишлено за разкъсване връзките между отделните селища и домакинства. Приляга подобна бъркотия в административния хаос на тогавашната империя на османите. Иначе е необяснимо, защо селища например Мусул, намиращо се в западната част на

нахията е включено в Сирищник, т. е. в източната. При така изписваното деление се получава една нелогична зигзагообразна линия, не почиваща на никакви географски или административни норми. Затова още веднъж подлагам на съмнение и точността на превода.

Част от селищата не се срещат в днешната поселищна топонимия на Босилеградско. Едни са изчезнали, а други се намират в Радомирско.

Населението е изключително християнско и наброява 1864 семейства. 1223 неженени, 42 вдовици и 104 притежатели на бащини. То е само номинално за увеличение на данъчните постъпления, тъй като собствеността на земята е държавна в лицето на падишаха.

Четири селища не са населени: Големо Краище, Алтоман, Добревица и Зли дол. Причините на запустението не са известни. Въпреки това и от техните землища са предвидени данъци, разхвърляни върху други села.

Ако приемем едно християнско семейство за четиричленно, то за включените в нахията и познати ни днес селища бройката е 7456 души, плюс неженените, вдовиците и притежателите на бащини тя се увеличава на 8825 човека. Независимо от уговорките за включването на някои селища, които днес се числят към Радомирско и съответно намаляване на бройката дори на 4000, то за ония далечни години цифрата е внушителна.

От днешните краищенски села само за Извор и Уши се отбелязва присъствието на мюсюлмани. В първото – трима чифликчии и един притежател на по-малко от чифлик, а във второто 2 семейства, 3 неженени и 2 притежатели на по-малко от чифлик. Не е изяснено дали живеят постоянно там или пребивават временно.

Босилеград не е отбелязан изрично като отделно данъчно задължено селище. Към Белут е добавено, че босилеградски жители обработват земя в тамошното землище и плащат десятък, без да е посочена сумата. Не са посочени и други селища като Барйе, Гложйе, Дукал, Паралово, Ярешник и т.н. които днес са териториална цялост от Босилеградско.

Годишно в хазната на Османската империя от краищенските села постъпва една сериозна сума в размер на 194 946 акчета. Данъци са заложили за всички отглеждани култури. За повечето селища те са: пшеница, жито смес, лен, коноп, бостан, овощия, а в някои и грозде. От домашните животни са облагани задължително свине и пчели, а само в едно селище е фиксиран данък за овце. Не фигурират едър рогат добитък и еднокопитни. Селищата разположени край реки плащат такси за риболов, например Божица, Млекоминци и др. Не са пропуснати и притежателите на воденици, броя на действащите е 66. С най-много воденици е Божица – 10, а в някои от селищата не са констатирани и има и доста изоставени.

В данъчния регистър, с изключение на вдовиците са записвани имената само на мъже. Най-често срещаните мъжки имена са Димитри, Петре, Богдан, Стоян, Дамян, Нако, Вито, Бойо, Гурко, Велко, Спасе, Продан, Петко, Марко, Деян и т.н. По тогавашната практика лицето е изписвано с две имена без окончания.

В регистъра могат да се открият още интересни и характерни подробности за епохата. Имената на земепритежателите са изключително мюсюлмански – Али, Мехмед, Синан, Юнус и др. Характерно е наличието на много неженени, в почти всички селища, като са посочени само мъжки имена.

Не е за пренебрегване и един друг многозначителен факт. С изключение на няколко села, срещу които е записано изоставени, няма поголовно унищожаване и прогонване на християнското население, както ни убеждава Йордан Захариев. От изнесените тук факти става ясно защо е така. Поне през XVI век.

Такава е обобщената характеристика на нашите краищенски поселища в първите стотина години след нашествието на османците.

Тодор Димитров

120 години от Съединението и сръбско-българската война

Кюстендилският окръжен управител Никола Славков

По време на двете върхови национални събития-Съединението и Сръбско-Българската война окръжен управител в Кюстендил е Никола Ангелов Славков. На тази длъжност той престоюва от 12 март 1885 до 4 март 1886г.

Преди да мина към същността на изложението, нека ми бъде позволено да припомня на любезните читатели основните моменти от биографията на този достоен българин.

Роден е в град Свищов на 21 юни 1851г. Там завършва тогавашното класно училище. Още твърде млад се изявява, като непримирим противник на иноплеменното и иноверско иго. Подгонен от турската власт емигрира в Румъния през 1867г., а после в Сърбия – гр. Крагуевац, където се записва доброволец в тамошния полк. В 1873г. се озовава в Русия и е сред доброволците на дислоцираната в гр. Кишинев 14 дивизия. През 1875г. в гр. Одеса се запознава с Христо Ботев. От него е привлечен за предстоящите въоръжени действия срещу тиранското управление. Връща се в Румъния, където Гюргевския революционен комитет го избира за помощник апостол във Врачанския революционен окръг. В началото на 1876г. минава река Дунав и стига на местоназначението си. Наскоро обаче е арестуван. Привлечен към съдебна отговорност, спасява го руския паспорт. По време на освободителната война (1877-1878г.) е преводач в руската армия. След Освобождението заема административни длъжности в градовете: Варна, Шумен, Плевен, Хасково, София и другаде. Умира на 20 април 1936г. в столицата.

Името на Никола Славков е вплетено в съдбата на Кюстендилски окръг през онова драматично време, което събитията налагат на Отечеството. Именно тогава начело на Кюстендилското окръжно управление се оказва волевия, енергичния и безкомпромисен, с оглед на обстановката Славков. Истински българин и административен ръководител, тъкмо на мястото си, тъкмо в нужния момент. Потвърждават го предприетите от него мерки и действия в синхрон с военните и другите властови органи по защита на Съединението и независимостта на държавата. Под неговото ръководство се организират митинги в подкрепа на свята българско дело и в четирите околии на окръга. Изпращат се телеграми до висшите държавни власти. Формират се окръжния и околийските комитети на Народното опълчение. Набират се доброволци за изпращаните чети в граничните селища. Изгражда се нужната организация за контрол на обстановката и свикване на годните мъже под оръжие.

А тревожните известия за нашествието на сърбите в Изворска околия не закъсняват. Донася ги в изопачен вид не кой да е, а околийския началник Тодор Стефанов. Същият произволно напуска длъжността си и оставя околията в административен хаос. Не стига това, но и където мине със свитата си от стражари при бягството към Кюстендил, предизвиква безпокойство и паника сред населението със слуховете, че сърбите го следват, едва ли не по петите. По заповед на Славков той е незабавно задържан в Окръжното управление и заменен временно със секретаря на Изворското околийско управление Ангел Тодоров. Избягалите стражари са върнати обратно, като са подсилени с още. Разпространителите на слухове, паникьори и дезертъори са наказани с публичен двубой, а някои от тях са изпратени под конвой в гр. Дупница за предаване на военен съд. Няма компромис, тогава когато се очаква да запиши вражи куршум и вражи крак да газиродна земя. По такъв решителен начин са парирани още в зародиш паникьорските настроения и опити за предварително вдигане на бял байрак.

След успокояване на духовете в окръжния център и по места на дневен ред е същинската работа. Тя не търпи ни минутно закъснение.

На първо място с налага спешното изгонване на проникналите в Изворска околия сръбски въоръжени части. Те са заели селата Горна и Долна Любата, Горна Ръжана, Божица и Топли дол. По нататъшната им цел е настъплението към Извор, Босилеград, а защо не и по на югоизток. Изпратените от окръжния управител доброволчески чети и местното опълчение изхвърлят сърбите зад граничната линия. Но не се изключва ново сръбско нахлуване с по-значителни сили. За предотвратяване на новия вражески удар е формиран и изпратен в Кюстендилско крайще, Кюстендилски опълченски отряд в първоначален състав – 4376 бойци, като в края на военната кампания числото им достига 7 000. В посочения отряд са включени: Църнощичкото опълчение – 105 човека; Божичкото – 87; Долнолюбатското – 82 и Изворското – 174.

Осигуряването на толкова въоръжени мъже, разстановени между Колуничка планина и връх Патерица с храна, отопление и всички останали неща е другата неотложна задача. И пак е нужна

авторитетната намеса на окръжния управител Славков. Реквизиционните комисии работят на пълни обороти. Кюстендилските складове денонощно се пълнят с жито, брашно, зеленчуци, месо и още храни. Цивилни кеврани и войскови обози ги доставят до бойната линия. Наистина е нужно върховно напрежение на силите, за да не останат отечествените защитници без храна и отопление. Доказват го и малкото документи, които са ни под ръка. В писмо на Окръжното управление с дата 15 ноември 1885г. до председателя на Кюстендилския опълченски комитет е записано: "...предлагам Ви господине председателю да се разпоредите, за да се изпраща оттук в Извор 5 000 оки хлеб". В същото време по нареждане на окръжния управител в помощ на временния Изворски околийски началник е изпратен дупнишкият такъв Христо Благоев с достатъчно пеши и конни стражари начело с Коте старшията.

Самият Славков посещава с. Извор, за да види с очите си действителната картина по обстановката в околията, разположението на нашите части, снабдяването им с нужните храни и вещи. Въобще да почувствува на място дъха на войната. Остава общо взето доволен при обиколката си, с изключение на неритмичното пристигане на хляба. Затова с телеграма от 16 ноември до дейците на Кюстендилския опълченски комитет, отправя строго питане: "Защо не изпровождате хлеб? За опълчението беше Ви казано ежедневно да провождате 5 000. Или имате намерение да го държите гладно"? Категоричният тон на телеграмата допринася за урегулиране снабдителните действия от оторизираните звена. Или от цялата плетеница от проблеми окръжният управител излиза с чест. Другояче ни би могло и да бъде.

Около два месеца след приключване на войната Никола Славков напуска Кюстендил. Въпреки краткотрайния си престой той изпълнява достойно, наложените от времето и обстоятелствата задачи. Да помним и почитаме името, делото и паметта на окръжния управител Никола Ангелов Славков!

Тодор Димитров

Подвигът на Менча Кърничева

На 8 май 1925г. във виенския Бургтеатър се представя пиесата на Хенрих Ибсен "Пиер Гинт", представление което ще влезе в историята. По време на петото действие, когато сред гръм и светкавици на затъмнената сцена потъва корабът на завръщащия се в родината си Пиер Гинт, проехтяват няколко револверни изстрели. Така в центъра на Европа, във Виена, нежна женска ръка, на която природата е предопредила да дава живот, екзекутира един от най-големите злодеи в македоно-одринското движение. Младата българка повтаря пред очите на смаяна Европа подвига на Шарлота Корде. Анри Барбюс беше назовал убития със страхопочитание "Лъва", но според мен на него по би му подходило да носи името на чакала или лешояда, или на някое от коварните горски животни, а не на гордия цар на животинския свят.

Екзекутираният беше Тодор Паница, убиецът на забележителните български революционери Борис Сарафов и Иван Гарванов, оставили светла дия с делата си в българското националноосвободително движение. Възмездие, заради дългогодишната фракционна и вредителска дейност, застигна Паница най-после във Виена, далеч от България.

Екзекуцията във Виена е кулминация в една борба, в която се изправят една срещу друга две силни личности в движението – слабата и нежна жена, която притежава твърд и непреклонен характер, и един от най-смелите и решителни дейци на "левицата", когото трудно може да спре каквото и да било препятствие по пътя му. Точен и ловък стрелец, умеещ да стреля и с двете си ръце, извършил едновременно двойното убийство на Сарафов и Гарванов в края на 1907г. Него не е в състояние да го спре и ледената вода през Балканските войни, когато преплува в тъмната и непрогледна нощ Вардара с товар бомби, които хвърля в лагера на врага и се връща отново при своите. От противник на земеделското правителство по-късно той става негов сътрудник в борбата му против Въртешната македонска революционна организация (ВМРО). По същия начин от противник на сръбската и гръцката пропаганда в Македония след войните става техен верен съюзник. Безумният му героизъм често се сменя с безчинства и злодейства срещу своите. Има случаи, когато само споменаването на името му е всявало страх сред обикновените хора.

Смъртната присъда, която Вътрешната организация произнася срещу него още през 1907г. така и нее изпълнена до 1925г. В борбата срещу коварния и безстрашен вредител се възправя беззащитната, но волева Менча Кърничева.

Истинското име на Менча Кърничева е Мелпомена. В древногръцката митология Мелпомена е богиня на трагедията и покровителка на театъра. И както пише Менча за себе си с голяма доза сарказъм, едва ли кръстницата ѝ е предполагала някога, че тя така “буквално” ще изгълкува името си, и ще сътвори трагедия в трагедията, и то в сърцето на следвоенна Европа, за да покаже отново за кой ли път с цената на собствения си млад живот, че един народ продължава да пъшка под робство. През целия си, изпълнен с трудности и опасности живот тя ще помни съветите на една майка от Панчарево към младия ѝ син офицер: “Бъди храбър сине и помни, че отечеството може без тебе, но ти не можеш без него!” а след геройската му смърт при Тутракан през войната тя нареждала без сълзи пред портрета му: “Горда съм с тебе сине!”

Менча Кърничева е родена в Крушево на 16 март 1900г. в семейството от българо-влашки произход. Едни от най-ранните ѝ детски спомени се отнасят за Илинденското въстание, през което родното Крушево има неизлично място. С любов тя си спомня за него: “Крушево е кацнало на една височина над хиляда метра, обиколено с букова гора, като да е било нарочно построено там за епопеята, която населението изнесе през Илинденското въстание”.

Башата на Менча е търговец сърмаджия, който обикаля градовете на огромната Отоманска империя. Детските години на Менча са свързани освен с родното Крушево и с граничния Цариброд, където баща ѝ захваща нов занаят на сарафин. Тя учи на различни места, където събитията запрашат семейството ѝ, а през 1918г., на път за Германия, Менча се запознава и сближава с балдзата на Тодор Паница, Магдалена Измирлиева. По-късно се среща и сближава и със семейството на Тодор Паница. Лека-полека тя има възможност при срещите и разговорите си с тях да опознае Тодор Паница.

След като се връща от Германия през 1919г., тя се установява в София, тъй като след Ньойския мирен договор освен Вардарска Македония и Западните покрайнини с Цариброд, където е домът на семейството ѝ, остават в ръцете на сърбите. В София тя изкарва курсове по счетоводство. През това време тя следи с безпокойство враждата, която цари в самото македонско движение а така също и противопоставянето между ВМРО и правителството на БЗНС. Във всички тия раздори Тодор Паница играе пакостна роля за националноосвободителното движение. Опознавайки още по-добре Тодор Паница, у Менча се заражда идеята, че трябва да ликвидира злодея.

За пръв път Менча се запознава лично с Иван Михайлов, нейния бъдещ другар до края на живота ѝ и вожд на ВМРО, скоро след деветоюнския преврат от 1923г. Както тя споменава в мемоарите си, той първи проявява интерес към нея и то заради познанството ѝ със семейството на Тодор Паница. Първата среща и разговор за Тодор паница, които той провежда с нея, е на 6 март 1924г., както тя педантично е запомнила и записала. След първите си срещи с Иван Михайлов Менча е спечелена за каузата на ВМРО вероятно и поради личното му обаяние и излъчване. Тя пише в спомените си, че “през тия няколко часа се бях влюбила в него. И не само това. Проповедите окончателно ме бяха спечелили за освободителното дело на Македония. Бях открила идеала, който търсех.”

На 15 март 1924г. тя полага клетва като член на ВМРО.

Трудно може човек безпристрастно да прочете изпълнените с мъка редове от спомените ѝ за убийството на водача на ВМРО Тодор Александров и кризата, която преживява верният му помощник и другар Иван Михайлов. За чувствата, които вълнуват Менча след този удар върху ВМРО, скоро заговорва цяла Европа.

След срещите и разговорите, които Менча има с Ванчо, тя решава вече окончателно да премахне Тодор Паница, снабдява се с револвер и заминава за Виена през януари 1925г. Тя окончателно взема това решение не само поради убийството на Гарванов и Сарафов, но и заради новата му предателска дейност, която той върши спрямо България и ВМРО – сформирването на контрачети в сътрудничество със сръбските и гръцки власти и контактите и ангажиментите му с болшевиките.

Във Виена тя влиза отново във връзка със семейството на Тодор Паница, търсейки удобен случай да нанесе своя удар върху злодея. Той се открива по време на представление в Бургтеатър, билети за което закупува Менча, като разпределя местата, така че да има възможност да застреля Паница. Тя избира момента за убийството и с мисълта да предизвика вниманието на цивилизования свят върху положенето на поробените ни сънародници. При убийството на Тодор Паница тя обезврежда и неговия телохранител, като го ранява в двете ръце, а също така наранява и съпругата на Паница в

главата, засягайки и езика ѝ, като по този начин тя е затруднена да даде показания по време на последвалия шумен процес.

След убийството Менча се предава на полицията, като се стреми по този начин да потърси възможност и публично да изяви своето кредо пред света, останал чужд към мъките и страданията на народа ни. Менча е арестувана и срещу нея започва процес във Виена. Със своята постъпка тя успява да предизвика вниманието на света към македонския въпрос. Пресата е залята с подробности за убийството на Тодор Паница и за личността на героинята.

Тя получава в предварителния арест и в болницата, в която е настанена, така нужната ѝ подкрепа на Иван Михайлов, който ѝ пише или праща известия по доверени хора и преди всичко по Никола Велев.

По същото време сръбската полиция арестува и хвърля в затвора баща ѝ, който по това време се намира в Цариброд. Освобождават го след четири месеца, след като изхарчва всичките си пари за подкупи. Майка ѝ пътува до Виена с надеждата да се види с Менча, но не ѝ разрешават, и тя се връща без резултат в България.

Процесът срещу Менча Кърничева започва на 30 септември 1925г. Нейни защитници са едни от най-големите адвокати на Австрия д-р Рихард Пресбургер и д-р Игнац Розенфелд.

Поради слабостта ѝ след прекараните болести, съдът ѝ разрешава да я внасят и изнасят на носилка, увита в одеяло, и да стои легнала по време на заседанията на съда. ВМРО влиза в директна връзка с нея чрез преводача ѝ хърватина Алфред Фурякович.

Присъдата срещу Менча е произнесена на 2 октомври 1925г. Над съда е упражнен натиск, че една оправдателна присъда не би се отразила добре върху руско-австрийските отношения. Присъдата ѝ била осем години затвор, но трябвало да бъде освободена поради влошеното ѝ здравословно състояние. Освобождават я скоро, страхувайки се да не умре в затвора, тъй като започва и гладна стачка. Качват я във влака през един неделен ден. По този начин властите се стремят да запазят донякъде нейното инкогнито, страхувайки се от левия печат. Във влака я посрещат и придружават Тома Карайовов и Никола Велев.

Дългото и мъчително пътуване през Будапеща, Букурещ, Гюргево, Русе, София минава през неочакван за нея триумф. В София я посещава и другата бъдеща героиня, която ще повтори скоро нейния подвиг в Скопие – Мара Бунева.

Менча се венчава с Иван Михайлов на 25 декември 1926г. в нейния дом в София. С мъка тя споделя в спомените си, че “по взаимно съгласие твърдо бяхме решили, че няма да създаваме поколение, за да бъдем по-свободни при изпълнение на задачите, които нему налагаше делото, а в много отношения задължаваха и мене.”

До последните дни от живота си Менча е верен другар, съпруга и опора за вожд на ВМРО Иван Михайлов. Тя пише в спомените си по-нататък не без гордост: “Повече от четвърт столетие го следвам като сянка, рамо до рамо в добро и зло, при деликатното си здраве бях повече грижа и спънка за него. Но той поддържаше, че съм му била радост и опора”.

Като на филмова лента се менят кратките и сбити описания на съвместния им живот, в редовете които ѝ посвещава Иван Михайлов:

“На 12 септември 1934г. минахме с Менча турската граница, както по-горе споменах. Но преди това, все през същия месец, имахме много прекеждия, пътувайки към юг.

През септември 1938г. пътувахме вече за Полша, напуснали Турция след четиригодишно политическо пленничество там.

През септември 1939г. избухна граната в спалната ни стая във Варшава, няколко часа след като бяхме решили да спим вече в долния етаж на къщата.

През септември 1944г. с много прекеждия пътувахме от Виена до София и Скопие; загинаха хора пред нас; минахме край сражения; и прочие.

Към края на септември 1948г. се запътихме да минаваме нелегално граница в средна Европа, и минахме благополучно.

На 12 септември 1964г. стана погребението на Менча.”

На 5 септември 1990г. умира и нейният съпруг и водач на ВМРО Иван Михайлов. И двамата са погребани един до друг в Рим, далеч от родната земя, но близко до всяко българско сърце.

Най-кратката и същевременно най-изчерпателната характеристика на Менча дължим на човека, който цял живот беше до нея – Иван Михайлов: “Тя беше кротка, скромна и човечна; умна, волева и юначна; възвишена по дух и по сърце. Ако любовта значи жертва – тя цял живот жертвуваше за Македония”.

На 29 август 1926г. във вестник “Независима Македония” Менча разказва защо е убила Тодор Паница. Тя премълчава някои истини за връзките ѝ с ВМРО и Иван Михайлов, на които се спрях по-горе, и които тя не е трябвало да споменава тогава в интерес на делото.

Цочо В. Билярски

Нишкото споразумение – 1923 г.

Участието на България в Първата световна война като съюзник на Централните сили завършва с поражение, което се превръща в Национална катастрофа. Победителите от Съглашението ѝ налагат унижителен и несправедлив мир, регламентиран с Ньойския договор от 27. XI. 1919г. След загубата на Вардарска Македония в резултат от Междусъюзническата война през 1913г., сега България е осъдена да отстъпи на новосъздаденото Кралство на сърбите, хърватите и словенците (от 1929 г. Кралство Югославия) Струмишкия район и Западните български покрайнини (част от Кулско, Трънско, Царибродско и Босилеградско), като границата е преместена на изток в територията на България.

Животът на българското население в присъединените към новото кралство земи е парализиран от жестоките мерки за денационализация и асимилация. Срещу насилствената политика, срещу колонизационните вълни в тези области, Вътрешната македонска революционна организация (ВМРО), а по-късно и Западнопокраинската революционна организация “Въртоп”, отговарят с организиране на четнически акции и антиюгославска пропаганда. Зачестяват нападенията над военни обекти и представители на държавната администрация във Вардарска Македония и Западните покрайнини. Там действат четите на Евтим Полски, Георги Спанчевски, Герасим Янев и други. Всичко това рефлектира върху студенината и надменността, с която белградските управници реагират на опитите за сближение от страна на правителството на Александър Стамболийски.

Белград не пести обвиненията си спрямо Земеделския кабинет, че България се е превърнала в база на ВМРО, а действията на революционните чети в новоприсъединените към Кралството области, пречат на ефективността на сръбската асимилация. Протестните ноти до София, придружени със заплахи за военна окупация, целят да оказат натиск върху българското правителство да предприеме мерки за обезсилване или разгромяване на ВМРО.

От своя страна, след налагането на Ньойския диктат, земеделските управляващи среди са принудени да водят гъвкава и компромисна политика, да търсят нови пътища извеждане на страната от международната изолация, чрез мирно уреждане на отношенията със своите съседи и най-вече с Кралството на сърбите, хърватите и словенците. А цената, която последното иска от България е отричане от всякакви претенции върху заграбените български земи, или пък действия, които биха подхранвали националното съзнание сред българите от Македония и Западните покрайнини.

В една среща между Александър Стамболийски и сръбският министър-председател Никола Пашич, проведена през есента на 1922г. в Белград, земеделският водач предлага споразумение за постигане на разбирателство между Кралството и България. Той не пропуска да изтъкне и традиционната идея на Земеделския съюз за южнославянско единство. Уговорено е да се образува смесена българо-сърбо-хърватословенска комисия, която да разгледа спорните въпроси между двете страни. От 1 до 17 март 1923 г. такава комисия заседава в гр. Ниш. Българската страна е представена от двама полковници от Генералния щаб – Стефан Нойков и Йосиф Петров, и инспекторът от пограничната стража Александър Давидов. От известните ни 9 протокола на комисията, добиваме ясна представа за характера на проведените заседания, чиито сценарий се режисира изцяло от Белград. Приети са няколко резолюции, известни като Нишко споразумение, или Нишка спогодба.

Българските и югославските делегати констатирали единодушно, че охраната на границата е незадоволителна. Югославските делегати посочват като причина за появата на четите политиката на българското правителство, оставило Петричкия и Кюстендилския окръзи в пълната власт на ВМРО. С оглед на това, смесената комисия решава да се вземат мерки за засилване охраната на границата между България и Кралството, и специално в застрашените

участъци около югоизточната граница на Вардарска Македония, за да бъдат възпрепятствани четите на ВМРО да я пресичат откъм България. Приети са и редица мерки с цел да бъдат улеснени собствениците на двувластни имоти от двете страни. Предвидено е те да бъдат снабдени с открити листове, удостоверяващи самоличността им пред пограничните органи.

Югославската делегация предлага да се сключи конвенция за взаимно предаване на виновниците за нарушаване на границата и подвеждане под отговорност на всички лица, участващи и оказващи помощ на ВМРО. Искането е отклонено от българската страна с аргумента, че е извън компетенцията на комисията.

Без конкретни решения остава и искането на българската делегация, югославското правителство да амнистира лицата, уличени в политически престъпления и да се улесни завръщането на бежанците от Македония и Западните покрайнини по родните си места. Двете делегации постигат съгласие за свикване на друга комисия за уреждане на неразрешените спорни въпроси.

С актът от Ниш, Кралството извлича много повече дивиденди, отколкото другата договаряща се страна. Спогодбата, наложена от Белград, не отговаряла на българските национални интереси и трайно фокусира вниманието на родната ни общественост.

Костадин
Николов

Интеграция на Сърбия и Черна гора в Европейския съюз

КИЦ “Цариброд” в Босилеград взе участие на двудневния семинар на тема “Процеса на интеграция на Сърбия и Черна гора в Европейския съюз”, който се проведе на 15 и 16 юли 2005г. в залата на Началството на Пчинския окръг във Враня. Семинара бе финансиран от Фонда за европейски интеграции, а организатор бе неправителствената организация АБЦ Център за мир, сигурност и толеранция от Враня. На семинара присъстваха представители на местната власт от всички 7 общини от Пчинския окръг – кметове или техните сътрудници и представители на няколко най-известни неправителствени организации от региона. Семинарът е част от един по-широк деветмесечен проект който има за цел да предложи колкото се може повече информация на представителите на местната власт и на гражданите какво ни очаква по пътя към Европа.

Сръджан Майсторович,

член на екипа на Канцеларията на Правителството на Сърбия за присъединяване към Европейския съюз каза, че присъединяването към ЕС е нещо което касае цялото общество и че в този процес трябва максимално да бъдат включени колкото се може повече неправителствени организации, журналисти, синдикати и други субекти на гражданското общество.

След като изложи историческите факти, Сръджан Майсторович дефинира ЕС като обединение на европейските държави създадено с цел да постигне равномерно обществено-икономическо развитие, защото в днешните световни измерения нито една държава не може да функционира самостоятелно. Следващата цел е премахването на държавните граници с цел да се създаде единствен пазар, икономически и обществени връзки и накрая – създаване на икономически и монетарен съюз с обща валута.

По-нататък, Майсторович се спря по-подробно върху структурата и механизмите, институциите и начина на решаване с които функционира ЕС, а в отговорите на въпросите които му зададоха участниците и журналистите той обясни докъде е стигнала СиЧГ с подготовките за присъединяване към ЕС.

Председателката на Съвета за европейска интеграция при Скубщината на Сърбия

Ксения Миливоевич,

изрази удовлетворението си от решението на Европейската комисия, че е приела Платформа за започване на преговори със Сърбия и Черна гора и изрази надежда, че преговорите могат да започнат вече на 5 октомври. Ако тия преговори се окажат успешни, Сърбия и Черна гора след една година може да получи статус на "кандидат".

Сътрудничеството с Трибунала, оцеляването на Държавната общност и статуса на Косово са само предусловия, но за нас са много по-важни реформите във всички сегменти на обществения живот. Някои наши министри участвали в разговорите за присъединяването, бяха шокирани от количеството и качеството на информацията с които разполагат в Брюксел за нас. Това е възможно защото там седят цели екипи от експерти които следят всичко което става у нас.

Засега е най-важна реформата на законодателството което е изходна точка за всички други реформи. Закон за защита на конкуренцията, Закон за защита на потребителите, Закон за субвенциите и т.н. чакат гласуването си в Парламента. Другият пакет закони се отнася на външната търговия. Но най-големите проблеми са проблемите с корупцията и организираната престъпност. Освен това за Сърбия е от изключителна важност земеделието и неговото приспособяване към европейските стандарти. На края, г-ца Миливоевич подчерта значението на регионалното сътрудничество от което този район може да има добра полза и на което ЕС особено инсистира. Вие тука имате България която ще влезне в ЕС преди нас и която може да ни бъде полезен парньор заради опита през който е минала. Тук е и Македония която скоро ще стане кандидат член. Трябва да се научим да правим проектите които финансира ЕС, защото той функционира само чрез тях. Нашите проекти трябва да бъдат цялостни и студийни без каквито и да било недостатъци и затова наблягам на обучението и на тренировките, защото всички ние влизаме в нещо ново и почти непознато за нас.

За българският опит в присъединяването към Европейския съюз говориха г-н Николай Караколев, съветник за европейската интеграция в посолството на България в Белград и представители на общинската власт във Врания.

Иван Николов в качеството си на представител на КИЦ "Цариброд" в Босилеград запозна присъстващите с основните проблеми на българското малцинство и на босилеградска община и зададе следните въпроси на г-ца Ксения Миливоевич:

- Доколко начина на мисленето и поведението в една страна може да влияе на сроковете на присъединяването? Какво става с правата на малцинствата, още повече като се знае, че у нас една трета от населението принадлежи към националните малцинства, а те са застъпени само с 5% от депутатие които са в различни парламентарни партии?

- Съгласна съм с вас че без коренна промяна на начина на мисленето и поведението ние няма да влезнем в ЕС. Никой към никого в Съюза не е привилегирован. Ние трябва да разберем, че това е по-дълъг или по-кратък процес, по-малко или повече болезнен. Второ, до преди една година тази тема у нас не беше толкова актуална. Всичко беше на някакво високо национално равнище а гражданите бяха по-далеч от всичко това. Сега тази тема всекидневно присъства в обществеността и в медиите.

Малцинствата: когато става дума за малцинствата, ние направихме голяма крачка, което бе забелязано дори и в Студията за изпълнимостта. Въпреки че сме добре, въпреки че изгласувахме доста закони това още не означава, че сме свършили работата. Ситуацията ще се промени на следващите парламентарни избори, когато малцинствените партии ще бъдат застъпени в националния парламент. Защото днес, безоглед на това че всяка партия в своите редове има представители на малцинствата, те все пак не застъпват винаги интересите на малцинствата, а на партиите.

- Какво ни очаква в процеса на присъединяването когато става дума за визи и визов режим? Дали ние сме на външната граница на ЕС?

- Визи? Ние вече сме на външната граница на ЕС защото граничим с Унгария. Трябва да сме наясно със следните неща. Първо, визовият режим с България ще прилича на оня с Унгария, но ще бъде значително улеснен. И когато говорим за това трябва да сме наясно, че никой няма нищо против

нас. Ние всъщност не изпълняваме редица технически условия од паспортите до граничния контрол и замяна на войската с полиция. След това ние трябва да осигурим нашата страна да не бъде транзитна за организираната престъпност, за търговия с хора и за големи миграционни вълни към запада.

Да обобща – този визов режим не е заради това че някой си има нещо против сърбите, а защото и в тази област ние трябва да изпълним определени критерии.

- Как ще се отрази сложната обстановка на Косово в процеса на присъединяването към ЕС? Още повече че там нещата диаметрално се различават в зависимост от това кой и откъде ги наблюдава?

Когато става дума за Косово тука съществува един корпус от национални интереси. Но както и да гледаме на този въпрос, ние като държава трябва да покажем един конструктивен подход. Трябва да покажем, че сме партньор на международната общност в тия преговори, а не някой който иска да ги разрушава. Това просто би било огромна крачка напред, защото би ни дало някои други позиции в решаването на този въпрос. Защото, знаете ли, всеки втор сръбски гражданин ще ви каже, че Косово е свята сръбска земя. Но ако ги питате кога то ще се върне под суверенитета на Сърбия те отговарят, че за това няма шанс.

- Как ще се отрази изхода от референдума в Черна гора на процеса на присъединяването и нашият краен статус в интегрирана Европа?

- Такава държавна общност е нефункционална и това е причината на всички други проблеми които произлизат оттук. Няма никаква друга причина. Вие виждате, че тази държава буквално изяжда пари и че това предимно се финансира от Сърбия. Когато е създавана, ние не направихме една нормална и функционална държавна общност, защото Черна гора не се интересуваше от такова творение. Тя още в началото каза, че не е заинтересувана за такава държавна общност и още от началото така се държи, което е нейно легитимно право.

Обаче, ако догодина на референдума повечето граждани се определят за обща държава, тогава без дилеми, такова решение задължава всяка бъдеща власт в Черна гора.

На г-н Николай Караколев Иван Николов зададе следния въпрос:

- В процеса на присъединяването, България пое риска и допусна една етническа партия в Парламента. В йерархията на поетите задължения къде и как са класирани човешките и малцинствени права? Колко е важно това за държавите кандидат-членки?

Добър въпрос. Но не забравяйте, че Правителството което се съгласи с формиране на партии на етническа основа, загуби властта на следващите избори. Това значи, че една партия която на тоя път не може да превъзмогне самата себе си и не умее да гледа в бъдещето, няма какво да търси на тоя път. Значи, когато става дума за защита на човешки права и права на малцинствата, Европейския съюз нито досега нито за в бъдеще ще направи какъвто и да е компромис с когото и да било. Защо? Ами затова че човешките права и правата на малцинствата са основните принципи на ЕС. Значи държава която не уважава човешките права няма какво да търси в така организираният Европейски съюз. В преговорите към които отивате, с едни стабилни демократични институции, с пазарно стопанство, това е основен въпрос.

Николай Караколев, съветник за европейска интеграция в посолството на България в Белград:

Българският опит е болезнен, но скъпоцен

Ще тръгнем от факта, че Европейският съюз поставя много прецизни условия за всяка страна която иска да му се присъедини. Така беше с ония които са приети в членството, така ще бъде и с ония страни които конкурират за влизане в тази по всичко особена общност. Във всеки конкретен случай, същността на тия условия беше такава, че имаше такива които питаха какви са тия условия и за

какво служат? Други се питаха, защо ние трябва да изпълняваме тези и такива условия, без оглед на това, че те не са в наш национален интерес?

Нека да се разберем още в началото: такова нещо може да каже само неинформиран човек, онзи който още в началото не е преценил стойността на тази интеграция, който не е наясно какво означава ако неговата страна е член на Европейския съюз – това мощно икономическо семейство. Такъв човек не е наясно, че Европейския съюз е един силен решаващ фактор, не само в европейски но и в световни рамки. Затова, да бъдеш член на едно такова семейство от страни които решават за съдбата на света, семейство което има страшна икономическа сила, е предизвикателство което си струва да се следи.

Нека отново да припомним един важен факт: Европа на никого не е казала – потпишете това и ще станете наш член! Напротив, всички страни са поднасяли молби за да станат членове на тази общност и са давали гаранции, че в договореният промеждутък от време, ще коригират вътрешните механизми които не са в духът на страните членки. В този смисъл или ще приемете правилата на това семейство, правила които стават универсални методи на поведение, или ще останете извън тях, извън световните рамки.

В случаят с България, преди петнайсет години, пред нас се постави голям проблем който трябваше да решим и който на мнозина и днес не е ясен: България трябваше да промени чак 10 члена от своята Конституция. Значи ние трябваше, в твърде специфичните обстоятелства в които се намирахме, да постигнем политически консенсус на всички партии когато става дума за Конституцията. Защото, без този консенсус, без изменения на Конституцията, ние не бихме могли да вървим по-нататък към Европа.

Да не се зальгваме: това не само наш опит. Това е опита и на Словения в която бях шеф на дипломатическата мисия от 1997 до 2002 година. Аз на словенците казах отворено: господа, аз дойдох да видя какво и как сте го направили, та ние в България да не правим подобни грешки. И какво написах? Написах че словенците не направиха нито една грешка. От самото начало те спазваха всички срокове и изисквания. Бих казал, само заради политическия консенсус, без който е невъзможно да се направи каквото и да е.

За да бъде напълно ясен, ще се опитам на няколко примера да ви обясня колко сериозна работа е това. Преди България да се намери в ситуация да получи Положителна студия за изпълнимост, тя през 1991 година трябваше да изпълни някои условия които бяха повече от антибългарски. Ако щете вярвайте, главното условие беше България да затвори атомната си централа която произвежда 60% от нашата електроенергия?! Тежка и непремостима дилема и въпрос, как това да се обясни на народа? С какво да се оправдае, че страната ще има с 60% по-малко ток? Да оставим настрана че ЕС беше прав, защото тази централа има стари руски съоръжения на които евентуалната авария щеше да има катастрофални последствия не само за България и Европа но и за целия свят.

Следващото също неудобно условие беше от политически характер: ЕС преди началото на преговорите искаше да си уредим отношенията с Македония, без оглед на това че ние първи признахме Република Македония когато тя стана независима. Но как да обясниш това на българския народ който счита, че Македония е най-романтичната страница от българската история. Обаче и това с огромни усилия уредихме.

Но и това не бе толкова трудно както следващото условие което бе нужно България да получи Студията за изпълнимост. Това беше изискването на ЕС да уредим положението на турското малцинство. Това е както ние я наричаме онази “екскурзия” на български граждани от турски произход. Става дума за бройката от 800 000 до милион жители които комунистическата власт на Тодор Живков прогони в Турция.

Единствен начин да се реши този въпрос беше условието турското малцинство да “влезне” в конституционната рамка на страната. Значи, това малцинство да получи своя политическа партия. Конституцията не разрешаваше в България да се формират национални партии. И това го решихме, но знаете ли какво се случи след това? Правителството което подготви всичко това, загуби на следващите избори. Това правителство знаеше, че го чака такъв вот на избирателите, но не можеше да се отстъпи пред европейските изисквания.

Вижте, след 12 години отношения с ЕС и 6 години след като подписахме документа за преговори, ние трябваше да направим 10 корекции на Конституцията. Тия промени бяха тежки и болни. Например трябваше да променим члена на Конституцията който забраняваше на чужденците да купуват земя на територията на България. И въпреки всичко, подкрепата на общественото мнение за членството в ЕС винаги беше между 80 и 90%.

Нека да се върнем накратко към това което предстои на Сърбия и Черна гора. Пред вас са преговори за потписване на споразумението за стабилизация и придружаване. Това е най-безболезнената най-малка задача, но е необходима. В тази фаза имате и някои правила.

Когато споразумението се подпише следват преговорите които имат 30 глави. Една от първите глави има задачата законодателството на вашата страна да се хармонизира с европейското. В нашия случай това бяха около 300 000 страници закони които българският парламент пушна в процедура. Малко по малко, вие ще дойдете в ситуация когато гражданите на вашата страна, всека сутрин и всеки ден ще започват с въпроса какво досега е направила страната по пътя на присъединяване към ЕС? Аз ви пожелавам всичко най-добро на тоя път и съм убеден, че във времето което ви предстои вие ще изпълните всички задължения.

Зоран Антич, представител на Общинската скупщина във Враня

Това е ценна среща

Управлението на община Враня, в последно време все повече се среща с темата за европейски интеграции. Същевременно, ние подкрепяме и помагаме срещи от такъв тип, защото те са ценни за всички жители на Враня и вранският край.

Използвам момента да похваля тази инициатива на АБЦ центъра за мир, сигурност и толеранция във Враня. За всички нас е голямо нещо че можем да говорим на такъв начин, в такива обстоятелства и в такъв състав.

Накратко, кои въпроси в местната общност ни измъчват по пътя към европейската интеграция и как мислим да ги решаваме.

Ние сме дълбоко убедени, че властта трябва да се децентрализира, да се спусне на равнището на общината или окръга. В тази връзка ние очакваме ходовете на официалния Белград, за да не ходим дори и за най-малък проблем пред скута на държавната администрация.

Второ, ние искаме да задвижваме инициативи съгласно нашите нужди и да решаваме някои въпроси от типа на просвета, здравеопазване, култура а също и за икономическо развитие. Заради нашето географско положение отделно да се питаме за безмитна зона, гранична зона и т.н. Защо държавата би трябвало да я интересува къде ние тука ще откриваме гранични пунктове, колко и какви жители от двете страни на границата биха получили двойно гражданство? Този край е отправен към тези въпроси защото София, Скопие, Прищина дори и Солун са по-близо до нас от Белград. Още повече, има повече резон икономически да се работи с всички от тях, отколкото с Подгорица която е толкова далече от нас.

Що се отнася до онези универсални критерии, ние във Враня отлично сътрудничим със всички местни общности не само в Пчински окръг, но и със Прешево и Буяновац в които албанците са мнозинство и които своите здравни нужди осъществяват във вранянский Медицински център.

Както и да е, ние знаем че икономиката е оня основен фактор който ще определи нашето отношение и нашето място в Европа. Икономиката е този неизбежен съдия който след време ще потисне всички други елементи на втор план. Доколкото ние съумеем икономически да се свържем, дотолкова Европа по-скоро ще дойде при нас, а ние ще заживеем по европейските стандарти.

Накрая ще кажа и това: Поради значението на тази тема, на тази работа, заради всичко което ни очаква по пътя към Европа, аз ще предложа пред ръководството на местната общност колкото се може по-скоро, в местния парламент, ако не канцелария, да се формира поне Скупщински съвет за европейска интеграция. Такъв орган би бил от полза в тази среда, ако не за друго то поне заради това че тука ще бъдат всички необходими информации отнасящи се за този държавен проект наречен присъединяване към Европейския съюз.

Какво правеше КИЦ-а в Босилеград през лятото?

Вранска баня

КИЦ "Цариброд" в Босилеград взе участие в 18 месечния проект по програмата "Фонд за подкрепа на гражданското общество в Сърбия" финансиран от Европейската комисия който се провежда чрез Европейската агенция за реконструкция и развитие в сътрудничество с Консорциума съставен от Центъра за развитие на непрофитния сектор и Фонда Център за развитие на демокрацията. Проектът е френско-албанско-сръбски а неговите главни изпълнители са Un enfant par la main, белградската неправителствена организация "Помощ за децата" и "Младежки форум за едукация на ромите" от Буяновац. Целта на проекта е чрез серия от курсове и лекции да се обучат представителите на местните неправителствени организации за това каква е ролята и значението на неправителствените организации в съвременните демократични страни, общите цели на неправителствените организации и местната власт, общите цели на различни неправителствени организации, как да се постигне по-добър живот на местно равнище, как да се решават проблемите и нуждите на хората и как да се пишат проекти с които да се конкурира за средства за определени нужди.

КИЦ "Цариброд" в Босилеград взе участие на вторият пореден курс който се проведе на 20 август в хотел "Железничар" във Вранска баня където лекторката Лиляна Васич проведе едномесечен курс за представителите на неправителствените организации от 7 общини от Пчинския окръг.

Там бе постигнат договор, следващият пореден курс да се проведе в Босилеград на 10 септември 2005г. Бяха изпратени покани на неправителствените организации и местните органи на властта в Босилеград. На поканиите се отзоваха само представители на "Пинус" и на КИЦ от Босилеград, както и на ромските организации от Буяновац, Владичин Хан и Сурдулица. Лектор бе отново Лиляна Васич която пред 21 курсанти в салона на КИЦ-а, в продължение на четири часа държа лекции по темата. Накрая за всички бе даден обед.

Слабият отзив показва, че у нас много малко хора си дават сметка за значението на неправителствения сектор за развитието на гражданското общество. Въпреки че неправителствените организации през изминалото десетилетие систематично работиха за утвърждаването на демократичните ценности и създадоха основите за обществените промени изигравайки значителна политическа роля, днес те са изправени пред предизвикателството активно да участват в обществените процеси.

Подкрепата на Европейската агенция за реконструкция и развитие на гражданското общество в Сърбия, освен с обучение на кадрите, се занимава и с оборудване на капацитетите на неправителствените организации с цел да се подобри тяхната ефективност.

* * *

На 31 август 2005 година в хотел "Белград" в град Лесковац, представители на КИЦ "Цариброд" в Босилеград взеха участие на срещата на неправителствени организации от Южна Сърбия, организирана от представителката на Канцеларията на комисара на ООН-е за човешки права в Сърбия и Черна гора Каролин Харвей. Там се проведе дискусия за положението на правозащитниците на човешките права в СиЧГ както и за състоянието на човешките права в Сърбия изобщо.

Представителите на КИЦ-а запознаха присъстващите с положението на българското малцинство и го подкрепиха с писмен доклад който предадоха на Каролин Харвей. Той ще послужи на специалният представител на Генералният секретар на ООН-е за положението на защитниците на човешките права г-жа Хина Джилани, който трябва да бъде представен през април 2006 година на Комисията за човешки права в ООН-е. Целта на доклада е да покаже дали Сърбия и Черна гора прилагат Декларацията за защитниците на човешките права.

* * *

Моника Милошова от село Бистър, Босилеградско спечели втора награда за детска рисунка в конкурса "България в моите мечти" организиран от Държавната агенция за българите в чужбина. Рисунката е избрана в конкуренцията от 130 рисунки изпратени от българчета от 15 държави. Момичето е отличено с приз за композицията си в която са изобразени две деца побрали се в едно сърце а на фона се намира морето. Първата награда е на българче от Голо бърдо в Албания. Изложбата и награждаването се проведе във фойето на Столична голяма община. КИЦ "Цариброд" в Босилеград пое превоза на малката Моника и майка ѝ до София и назад и присъства на церемонията по награждаването.

По следите на приказката и антиприказката

В рамките на 39-тия БИТЕФ (Белградски интернационален театрален фестивал) бе проведена и 6 –тата “БИТЕФ полифония. Един от спонсорите бе и италианската неправителствена организация СООРІ, под мотото “По следите на приказката и антиприказката”. В тази културна манифестация на 17 и 18 септември взеха участие аматьорски групи подготвени от неправителствени организации занимаващи се с организация на културни мероприятия от Враня, Прешево, Призрен, Княжевац, Бор и Босилеград, както и неправителствени организации от Косово, Босна, Хърватия и Македония. Смисльът и целта на БИТЕФ полифонията е чрез театралното изкуство да се борим срещу насилието, расизма, религиозната нетърпимост и ксенофобията както и на съвременните болести наркоманиите и социалните отклонения.

Петнадесет младежи и девойки в организация на КИЦ “Цариброд” от Босилеград се представиха достойно в Белград и обраха овациите на публиката в Младежкия дом. За доброто представяне на босилеградската група трябва да благодарим на Мирела и Весна артистки от Белград които старателно работиха двайсетина дни с босилеградските младежи през последните пет месеца.

БИТЕФ полифонията откри на 16 септември Любица Ристич Белянски и доайена на сръбският театър Йован Чиролов в Младежкия дом в Белград. Същата вечер всички участници имаха удоволствие да присъстват на откриването на 39-тия БИТЕФ – една от най-известните театрални манифестации в Европа и света. Голямата зала на “Сава център” бе изпълнена до последното място а Израел имаше честта да изиграе първата постановка и с това да открие БИТЕФ.

БИТЕФ полифонията беше доказателство как със средствата на театралното изкуство могат да се отправят послания за разбирателство между хората.

Гимназията в Босилеград прояви добра воля и оправда отсъствието на учениците които участваха в постановката в Белград.

Радко Стоянчов

Солено ли е морето?

Неведнъж съм чувал думите на босилеградчани, да не беше КИЦ-а нашите деца нямаше да видят море. Е, немога да гадая дали са прави, но едно е сигурно, че КИЦ-а се утвърди като основен организатор в Босилеград за почивка на море. В организацията на КИЦ, тази година над 120 души браха тен в Равда, Обзор и Кушадасъ в Турция. Но тази година организационните главоболии като че ли бяха повече. Безотговорни софийски чиновници ни изправиха пред провал и сериозно застрашиха създаденото доверие сред летовниците.

Равда

Предложението което, както и всяка друга година, ни даде Националния център за ученически отдих, туризъм и спорт (НЦУОТС) от София, че базата на Националния детски комплекс в Равда може да се ползва от 12 юли в КИЦ-а ни се стори приемливо и в края на май разписахме обявата. Както и винаги преговоряхме с нашия стар познат Тодор Петров от НЦУОТС. След като уточнихме подробностите, събрахме капаро от летовниците и на уговорения ден ги занесох в София. С приближаването на 12 юли, Тодор почна да ни се обажда по GSM и да ни осведомява за някои дребни промени. Проявяваме разбиране, без да подозираме, че някой крие нещо и се готви да ни изпързала. Вилата “Резвая” била в ремонт, предлагат ни съседните “Кокиче” и “Незабравка” които уж били ремонтирани, тоест варосани, тоалетните и леглата поправени, и ги считат за ВВП вили! От по-рано знаем, че стаите са с четири легла и отделни тоалетни, светли и чисти, а самата вила е на брега на морето.

Два дни преди заминаването от други източници научаваме, че Равда се е превърнала на строителна площадка, а стаите са влажни, непроветрени, мухлясали... Отново бием тревога по GSM и Тодор ни успокоява, че няма място за тревога, защото самия той ще “инспектира” стаите. Ден преди заминаването на групата Тодор ни осведомява, че условията като за тази цена са задоволителни.

На 12 юли 50 летовници с нашата колежка от КИЦ-а Мая Николова пристигат в Равда. Никой не ги посреща. Времето е дъждовно. Намират вехти, непроветрени още от лани, мухлясали стаи. Всички са изумени, недоволстват... Пристига и Тодор, от него се носи воня на алкохол, започват

оправдания, разпавии. Колегата Иван Николов следи положението по телефона и след половин час вече е вдигнал на крака няколко министерства. След два часа повечето от летовниците вече са се пръснали по частни квартири, горе-долу на същата цена и обстановката бавно се успокоява. Но неприятното впечатление си остава. След една седмица и в-к “Труд” осъмва със скандално заглавие, той път за измамени летовници от Цариброд в базата в Ахтопол.

И сега си задаваме въпроса дали това беше небрежие на мързеливи чиновници или някой съзнателно искаше да нанесе удар върху доверието на летовниците към КИЦ-а. Няма място за оправдание – вината си е и наша. Предоверихме се на един човек който явно не си разбира сериозно работата, и за сетен път се убеждаваме че несериозни хора не могат да свършат сериозна работа.

Кушадасъ

На 21 юли Александър Димитров с група от 10 летовници тръгва за Турция курорт Кушадасъ на едноседмична почивка. Четирима от тях са първокласираните деца от “XII Великденски фестивал по чупене на яйца Босилеград 2005”. Те са наградени от фондация “Всичко за децата” от София, останалите са на свои разноски. За обща радост там няма подобни проблеми с настаняването и те прекарват почивката си мирно и спокойно.

Обзор

Подбора на третата група също е напрегнат: трябва да подберем 50 деца от 100 заявили желанието си и каквото и да правиш – все ще има недоволни. Те почиват за сметка на Народното събрание в детската почивна база “Плевен” в Обзор от 10 до 20 август. Шефката на лагера г-жа Поля Борисова, проявява разбиране и към групата се придружават и някои които искат да си платят и в Обзор пристигаме 59 души.

Никак не е лесно да се справиш с детските лудории на 50 ученици от всякаква възраст, и всичко да бъде точно и хармонично, но въпреки всичко, повечето от децата останаха доволни от престоя в Обзор. Лагера е в добро състояние, храната отлична, плажът просторен и чист с много фин пясък, морето топло и мирно. Ръководителките Жаклина и Юлияна се отнесоха отговорно. Домакинът Наско угаждаше на всички, главната готвачка леля Лалка се стараше всяко дете да е добре нахранено, а спасителите Пепи и Весо усърдно се грижеха за безопасността на децата на плажа. Направихме опознавателна среща на ръководителите на групите в лагера, обменихме адреси, поканихме ги да ни гостуват на 13-тия Великденски фестивал по чупене на яйца, а пък ние бяхме получихме покани да отидем в Бяла Слатина, Плевен, Кнежа, и да се запознаем с техните обстоятелства. Броените дни изминаха бързо, сред прекрасно време и добро настроение. Всички се връщаме с хубави спомени и с много, много шоколадов тен.

И всичко това благодарение на Народното събрание на Р България което пое разноските за тази десетдневна детска почивка в Обзор.

Радко Стоянчов

КИЦ на кръгла маса за националните малцинства

По покана на седмичника “Libertatea” – вестник който излиза на румънски език в Панчево, във Войводина, представители на КИЦ “Цариброд” в Босилеград взеха участие на кръгла маса която се проведе на 15 септември т.г. в Панчево. Темите бяха: “Националните малцинства – между желанията, възможностите и действителността” и “Образование на езиците на националните малцинства”.

В продължение на един ден, представители на малцинствата във Войводина, учени, политици, просветни работници и представители на неправителствените организации се произнесоха по темите.

От тази среща организаторите, в толерантна и културна атмосфера характерна за духът на Войводина, успяха да извадят максималното: противопоставяйки становищата на водачите на

Националните съвети на унгарското и румънското малцинство със становищата на критическата малцинствена интелигенция, учените, неправителствените организации, просветните работници и журналистите, те се опитаха да осветлят сегашното незавидно положение на малцинствата в Сърбия и Черна гора и да дадат своите предложения за решаване на наболелите проблеми.

От изказванията на председателя на Академията на науките на Войводина Юлиан Тамаш, проф. Драголюб Живкович и журналистите Никола Шанта, Верка Митковска, просветните работници Александар Стойков и Адриан Негру от една страна и Балинт Пастор, Ласло Йожа, Ласло Варга и Драган Марчел, като представители на Националните съвети на унгарците и румънците от друга страна, бяха изказани редица критически забележки на сегашният Закон за националните малцинства, начина на избирането, устройството и начина на работа на Националните съвети. Докато едните защитаваха становищата на официалната политика и доказваха че е необходимо да мине още време за да се оцени истинското значение на националните съвети, другите аргументирано ги критикуваха като напълно неефекасни.

Критиките бяха насочени главно към липсата на реални правомощия на Националните съвети, електорския начин на избиране с който официалната власт манипулира избирайки некомпетентни хора за представители на малцинствата и накрая се получават известните политически резултати: застрашаване на националната идентичност и в крайна сметка тнр. “тиха асимилация”.

От дискусиите пролича още, че без оглед на националните особености на малцинствата във Войводина, Войводина като икономическо и духовно пространство има своите общи изисквания към Белград. “Сегашният централизъм в Сърбия, е възможно най-лошият централизъм, той дори не е държавен централизъм а партиен” – каза проф. Драголюб Живкович. “Ние трябва да засилим ролята на Скубшината на Войводина, на местната власт – хората сами да решават за своите нужди и проблеми. Властта днес е най-доходното занимание и най-големите кражби се правят в името на народа”.

Повечето от участниците подчертаха необходимостта от духовно възраждане на малцинствата и осъзнаване на собствената им култура, език и традиции. “Разнообразието е бъдещето на света – това е едно прекрасно богатство което трябва да запазим на всяка цена” – каза проф. Драголюб Живкович. Никола Шанта подчерта, че “националните малцинства трябва да бъдат водени от своите национални елити, а не от случайни минавачи, които могат да съберат стотина подписа на улицата за електори. Голям брой честни, образовани и доказали се хора смятаха за докачение да участват в създаването на такива национални съвети”.

Бе подчертана необходимостта държавите-майки категорично да се намесват в защита на своите малцинства – това може да се окаже оздравителна мярка и за общата ситуация в Сърбия. Академиците предупредиха и от опасността в борбата за правата си малцинствата да се противопоставят на мнозинството. Властите в Сърбия не могат да се изедначават със сръбския народ – и той понякога е против тях. Ние ще сполучим само когато убедим сръбския народ и той да помага на малцинствата да осъществяват правата си.

Във втората част на дискусиата, малцинствените представители се отнесоха критично към сегашните училищни програми които навсякъде и по всяка цена искат да минимизират изучаването на малцинствените езици и националната история и култура и се обявиха против едностранчивите тълкувания на историческите събития които са източник на национална ксенофобия и нетолерантност.

КИЦ “Цариброд” в Босилеград бе единствената малцинствена неправителствена организация поканена от вътрешността на Сърбия. Иван Николов представи положението на българското малцинство, и накрая призова малцинствените представители да проявят повече солидарност в защита на малцинствените си права. Присъстващите го изслушаха с интерес, а домакините подчертаха, че без “вашето присъствие тази среща щеше да бъде много по-бедна”.

Срещата приключи с послание което ще бъде отправено към най-високите държавни органи на властта в Сърбия и медиите.

Банатските българи в Иваново

Представителите на КИЦ “Цариброд” използваха пътуването си до Панчево по повод кръглата маса организирана от седмичния вестник на румънски език “Либертатеа” да се срещнат с представителите на Банатските българи в село Иваново, близо до Панчево където направиха приятелска среща и проведоха разговори по проблемите на българското малцинство.

Българите в Иваново, изразиха удоволствие от постижението си да имат българска паралелка в Иваново и да играят български фолклор. Благодарение на усилията на българското посолство, и разбирателството на властите от Войводина, те имат учител от България по български език и хореограф който ги учи на народни песни и танци. Банатските българи изразиха възхищението си от Великденския фестивал по чупене на великденски яйца на който тази година взеха символично участие.

Ал. Димитров

Двудневна работна среща на НПО във Врънячка баня

КИЦ “Цариброд” взе участие на двудневна работна среща която се проведе на 17 и 18 септември т.г. в хотел “Бреза” във Врънячка баня. Темата беше “Ролята на местната общност и на малцинствените лидери в развитието на мултиетническото сътрудничество”.

Срещата бе част от тригодишния проект “Борба срещу ксенофобията, расизма и дискриминацията към етническите малцинства и застрашени групи хора” която Форумът за етнически отношения и италианската хуманитарна организация СООРИ осъществиха в рамките на макро-проекта “Промоция на позитивните междуетнически отношения чрез изграждане на мира, развитие и интеграция в мултиетническите региони на западна, източна, централноизточна и югоизточна Сърбия” който се финансира от Европейската комисия и СООРИ.

Форумът за етнически отношения и СООРИ, заедно със своите местни партньори (КИЦ “Цариброд” от Босилеград, Тимошки клуб от Княжевац и Центърът за мир и помирение от Нови Пазар), задвижиха този акционен проект на “активна демокрация” с намерение да съберат малцинствените лидери, представителите на местната власт, журналистите и активистите на неправителствените организации в Босилеград, Цариброд, Кладово Княжевац, Пирот и Зайчар и да ги запознаят с европейските стандарти за защита на малцинствата, диалога между принадлежащите към различните етническите общности, промовиране на толерантността и правото на различия, обяна на опит в решаване на малцинствените проблеми и насърчаване на нови инициативи за по-добра защита на малцинствените права.

На базата на общинските доклади които изготвиха партньорите по проекта, във Врънячка баня бяха представени Заключителните доклади за Източна и Западна Сърбия изготвени от Форума за етнически отношения от Белград който след дискусията и предложените поправки трябва да бъде предложен на съответните министерства, на Правителството на Сърбия и на Съвета на министрите в Брюксел.

Общинските доклади посветиха особено внимание на общинските прописи, училищата и образованието, културата, обществения живот, спорта и забавлението на младите, политическия живот, гражданското общество и неправителствените организации, анализ и описване на основните тенденции, които довеждат до толеранция но и ония, които водят до дискриминация и накрая, препоръки на местните и държавни власти какво трябва да направят за да се подобри общото положение на малцинствата.

На срещата присъстваха министърът за човешки и малцинствени права Расим Ляич, секретарят на Съвета на малцинствата при Правителството на Сърбия Петар Ладжевич, Давид Хадсон, пръв секретар на делегацията на Европейската комисия за СиЧГ, Клаудия Яковачи представител на СООРИ за СиЧГ и Александър Стоянович, пръв секретар на канцеларията на Съвета на Европа за СиЧГ. На срещата не дойде Д-р Зоран Лончар министър за държавно управление и местно самоуправление, въпреки че бе включен в програмата.

По време на двудневните дискусии, отново се проявиха различните езици на които говориха представителите на държавната администрация и неправителствените организации от една страна, но проличаха и тревожни разминавания между неправителствените организации на терена и ония които бяха правили Заключителните доклади.

Представителите на държавата като че ли отново искаха да минимизират малцинствените проблеми акцентирайки, че малцинствените стандарти не са чак толкова ясни и категорични, и че проблемите на малцинствата в Европа се уреждат с националните законодателства. Сочейки примерите на

Франция и Гърция, които са членки на ЕС, но не признават съществуването на малцинства, следваше заключението, че и СиЧГ може да стане членка на ЕС по същия модел?!

От друга страна, подмяната на тезите които бяха направени в Заключителните доклади, и очевидните грешки направени при това, също оставиха съмнение, че някой нарочно иска да подмени малцинствените проблеми с “патриотичните” – членството на СиЧГ в ЕС. Така например, изнасянето на родилните домове от Босилеград и Цариброд в Пирот и Сурдулица в докладите на КИЦ-а и в Босилеград и Цариброд бе посочено като инструмент за асимилация, а в Заключителния доклад за Източна Сърбия като проява на нарушаване на правата на жените! Също така, изграждането на паметници в Босилеград и Цариброд където “българите са представени като престъпници и окупатори” било опит за: “преиначаване на лошите факти” и отричане на борбата за опазване на сръбска национална идентичност по време на сръбско-германската агресия в тази част на Сърбия по време на Втората световна война?!”

Имаше остри реакции от страна на групите работили върху общинските доклади които подчертаха, че “подмяната на тезите не бива да се опакова в уменията да се пишат доклади, а да се уважават фактите и да се премахне всичко онова което произвежда ксенофобия и дискриминация увеличавайки етническата дистанция между различните етноси”.

Проличаха и различията дали малцинствените права могат да се решават само като индивидуални или понякога трябва да се признаят колективно. Може би атмосферата на срещата и малцинствената политика в Сърбия най-добре описана по време на кафе-паузата когато един участниците каза, че “сръбските власти са готови да ни дадат малко индивидуални права в замяна за автономия на сръбското малцинство на Косово?!”

Иван Николов

Мормоните – кои са те

д-р Тони Димитров

Центърът на всяко демократично общество е веротърпимостта-уважението към всяка идея на свободомислие, към всяка идеология, към всяко мировъзрение. Точно тук се намира центърът на съотношението между вярата и неверието, между християнски, мюсюлмански, юдейски, будистки идеи. Начинът, по който държавното законодателство се отнася към тези идеи-мерило за демократичността на страната. Най-важното е уважението към традиционните вярвания на отделния етнос, народност или тип култура. Славянството и православие са освещавали вековния път на българина. През бездните на три епохи само православие е давало лице на нашия народ и това е единствената национална отлика, редом с трудолюбието, търпението и особено веротърпимостта на българина сред другите народи. Ние сме единственият народ на Европа, който е защитавал своите евреи, единственият народ на Европа, който е дал азбуката на цялото славянство. Днес когато говорим за популярната тема секти, има няколко аспекта от които можем да разглеждаме този проблем. Необходимо е да се уточнят принципните положения във всяка религиозна система, а те са : догматика, етика, култ. Догматиката във всички нови религиозни учения е нарушение на вече приетите и установени от вселенски събори правила и норми на всяко изповедание. Новите религиозни учения винаги извеждат еди “гуру”, един учител, една нова личност. Те носят със себе си разрушаващи внушения и нови идеи и ако в началото, когато протестантството тръгва като един справедлив отклик на идеите на католическата църква за заплащане още тук на възмездие в бъдещия свят, то днешните религиозни учения носят белега на едно преселение на народите, попаднали в една нова ситуация, новите пришълци дават и нови идеи на своите религиозни вярвания и точно тук трябва да се върнем към смисъла на всяко религиозно вярване. То осмисля човешкия мироглед, позицията на човека в този свят, то дава други ориентири проверени с хилядолетия, може да бъде наречен сектант. В края на миналия век в Америка се организира група религиозни дейци, които носят името мормони или свидетели на Христа от последните дни. Много доводи могат да се използват, за да се покаже ненужността на подобно ново учение за Христос и на подобни нови откровения, но ако искаме сериозно да се занимаем с този проблем, трябва да знаем какво променя една идеология като тази, която ще разгледаме-нравствеността, етиката. Църквата, за която говорим сега, има официално название “Църква на Исуса и светиите от последните дни”.

Основател е Джоузеф Смит, роден през 1805 г. в Ню Йорк. Той е от семейство на протестанти, но това не значи, че основната от него църква има християнски характер. При протестантските религиозни изповедания се забелязва едно настойчиво търсене на нови християнски религиозни истини в Новия Свят. С неговите проблеми по устройване на преселниците се от Европа християни не може да задоволи техните религиозни търсения. Особено при усвояването на нови земи и при строежа на нова църква, поканването на свещеник е било невъзможно. Църквата, която ни интересува, има още едно наименование-мормони. Джоузеф Смит се ражда в началото на XIX век, в Америка има силен стремеж към намиране на съкровища и Джоузеф също участва в тези идеи. Дори и в дъното на историята за Том Сојер стои намирането на съкровището на индианеца Джо. Джоузеф Смит още от малък също е търсил тези съкровища. Притежава особен магически камък, който според него му показва къде е скрито това съкровище. Смит няма никакво образование, но притежава силата на много силно убеждаване и в ранните си години се е занимавал и с окултизъм, т.е. викане на духове, които да му помогнат да намери това съкровище. Получава и много силни видения и всички негови находки и срещи с духове стават винаги в планината. И тук пак трябва да се върнем към онази особеност на всяка религиозна идея-има ненарушими правила на изповедание, има догматика и култова практика и точно на това посяга Джоузеф Смит. В едно от виденията си той обявява, че говори с Бог Отец и Исус Христос. От позицията на православието тези идеи са обикновена шарлатания, но в условията на преселническите проблеми на Америка неговите идеи се приемат за чиста монета. По-късно Смит съобщава, че му се е явил и така наречения ангел Мороний и този ангел му дава видения, които могат да се считат за начало на мормонското движение. Той му предсказва, че трябва да намери книга, написана на златни листове и скрита на тайно място, но той ще я намери, само когато се ожени за Ема Смит, на която вече веднъж е искал ръката. Ангелът разказва на Смит къде са закопани тези златни таблици и той ги разкопава и ги донася вкъщи. Тази книга сега е известна като книга на Мормон и съдържа около 700 страници, написани на старинен език. Тези страници са преведени от реформиран древноегипетски език, което Смит поради липсата на образование не е могъл да знае. Пак с помощта на магически камъни, на много неясни внушения, той превежда този текст и центърът в него е, че всичко християнско е мерзот пред Господа. Интересно, че и до днес мормоните спазват строга показност. Те са сериозни, винаги добре облечени хора, които не употребяват алкохол, кафе, цигари. Това е тип идеологическо учение със строги правила, които устояват определена част от тези преселници в тяхното ново убежище в щата Юта. За тези хора няма значение, че Смит никога не е показвал тези златни таблици и това е било повод за един Марк Твен, да каже, че това е “хлороформ върху хартия”. И до днес в цялата ни страна до последните й селца могат да се срещнат проповедниците на мормоните, които изпълняват обета си към Църква на мормоните. Дори цяла група български журналисти посети центъра на мормоните в Солк Лейк сити. Дълго и скучно е да се обяснява вероучението на мормоните, но тази религиозна общност има също своите мъченици, своите подвижници и такъв става Джоузеф Смит, когото убиват при престрелка. И както става по-късно и при бахайците, мъртвият пророк е по-полезен от живия. Всички проповедници и глави на тази религиозна общност се оказват далеч по-организирани от Джоузеф Смит. Следващият водач на тази религиозна група е Брайън Янг. Той умира през 1887 г. Той е и с много представителна външност и има 70 жени и 56 деца. Почти всички известни личности на Америка са се срещали с този човек. Той също предлага откровения, видения и идеята му става триъгълен камък на цялата мормонска вяра. Какво представлява мормонската църква-това е сложен полувоенен механизъм, като най-нисшето звено стига от 250 до 500 души. Тези звена, които са събрани от едно населено място, се наричат “кол”. Това название идва от тези времена, когато новите преселници са забивали кол в земята, която наново ще обитават, а глава на цялата организация е президентът. Два пъти в годината мормоните имат общи събрания и назначаването там идва отгоре-надолу. Пак искам да напомня, че това не е християнска църква, не е и протестанска, защото протестантите са отделили се по особен признак религиозни групи, но те все пак са християни. При мормоните всичко е построено на теософски принцип и там се разрушават всички идеи, които съществуват в християнската църква. Мормоните отричат непорочното раждане на Христос от Дева Мария. Те говорят за Бог Елохим, който слизал на земята в лицето на Исус Христос. Всички храмови церемонии са в особена поверителна атмосфера и те повтарят масонската символика и масонските обряди. По време на кръщението им в мормонската вяра те получават тайно име, което е известно само на него-бъдещия мормон и на Бога. Жените също получават ново име, но мъжа на всяка жена също научава това име. Особена практика при мормоните е кръщението в мормонство на отдавна починали хора. Известна мормонка кръщава 30000 души и е спасила

според мормонското учение за мормонската църква Александър Македонски, Юлий Цезар, Клеопатра и др. Мормонската църква притежава огромен архив от такива имена. Мормоните дори купиха от Националния институт по архивите в България 7000000 такива имена. Мормонската църква е изключително богата. Капиталът ѝ е над 30 млрд. долара. Тя има огромна промишлена, банкова, застрахователна система. Практиката на мормоните показва особена интегрираща сила, която всяка религиозна система може да има върху последователите си, но тази система същевременно се дистанцира от останалата част на обществото, което не приема тези идеи. Случаят с мормоните е точно такъв. Мирогледът и идеите, които носят мормоните, са точно попадение на проблемите, които е имало онова общество от преселници през миналия век в Щатите, а именно това е обединяване около водачи, осмисляне на усилията за оцеляване и това е именно регулативната функция на всяка религиозна идея. Тя дава нормите-добри или лоши, по които това общество се развива по-нататък. В нашата история това най-добре е разбрал Св. цар Борис I-без това кръщение в християнската вяра на бихме оцелели. В края на 80-те години мормоните са се хвалили, че всеки 4 минути се появява нов мормон на света. През 1998 г. в Щатите има 5000000 мормони. Финансовата възможност ги улеснява да сформират силен мисионерски апарат по целия свят, както и финансова протекция на много младежи, за да получат високо образование. Мормоните са изключително добре организирани в личния си и обществен живот. Всеки мормон притежава в дома си запис от хранителни продукти от първа необходимост за цяла година. Те са необходими за времето преди Второто пришествие, когато ще настъпят според тях гладни времена. Най-важното, което е необходимо да се знае, е че мормонството е окултна и неоезическа секта с много сериозни и властни внушения върху своите членове и на общността, която се е посветила. Веднъж попаднал в тази църква, човек за винаги се отделя от православната традиция на нашия народ, която ни е запазила през трудните векове на историческото ни битие. Многоженството, характерно за мормоните, вече е анахронизъм, с изключение на висшите му лидери и то не всички. Едва ли ще се намери някой, който да обясни за какво са ни на нас тези идеи и тези нови и далечни нам учения

1059 години от смъртта на безсмъртния български светец Св. Иван Рилски

Първият български отшелник Св. Иван Рилски умира на 18 август 946г. Предполага се, че е роден около 876-880г. в Дупнишко. Според житието му, когато родителите му умират, той приема монашество, в манастира “Св. Димитър” (Руенският манастир). Живее като отшелник по долината на река Струма и във Витоша, а по-късно се заселва в Рила, където към 930-931г. основава Рилския манастир. Постепенно славата му на духовен отец, наставник и лекувател се разнася по цялата българска земя, като среща с него търси и самият цар Петър I. В края на живота си св. Иван Рилски напуска манастира и се отдава на отшелнически начин на живот в близост до него. Съставя “Завет”, в който дава напътствия за бъдещия живот на монасите. Канонизиран от църквата, той е най-таченият от българския народ роден светец. Мощите му са пренесени с почести в Средец (София) и са посатвени в храма “Св. евангелист Лука”. Оттам през 1183г. са отнесени в Унгария, но три години по-късно са върнати на Византия, като отново са поставени в Средец. През 1195г., когато цар Асен превзема града, мощите на светеца тържествено са пренесени в столицата Търново и положени в храма на името на светеца на хълма Трапезица. В Търново култът получава още по-голяма популярност, като се превръща в общоправославен. През 1469г. османската власт разрешава на трима монаси да върнат мощите в Рилския манастир, където са и днес.

За светеца са известни над 10 жития, включително и на гръцки език. Най-старото от известните днес жития е т. нар. Народно житие, създадено преди 1183г. на основата на народни предания и легенди. Друго известно житие е това на византийският писател Георги Скилица (ок. 1180 г.), управител на София по времето на император Мануил I Комнин. В Търново (около XIII в.) се появяват две кратки жития, отбелязани като Първо и Второ проложно житие. Автор на най-интересното и художествено издържано житие на Иван Рилски е патриарх Евтимий Търновски. Като негово продължение през XV в. се явява т. нар. “Рилска повест” на Владислав Граматик, която разказва за възобновяването на Рилския манастир и пренасянето на мощите на светеца от Търново в манастира. Известни са също

житието с похвала от Димитър Кантакузин, който пребивава в манастира от 1469 до 1479г., житие от XVIII в., написано от монах Данаил и др. Образът на Иван Рилски е представен в много стенописи и иконни изображения, които свидетелстват за всенародната обич към светеца. Паметта му се почита на 19 октомври/1 ноември. Култът към националния светец е популярен в цялата обширна територия на средновековна България, отчасти в днешна Гърция (напр. на о. Тинос в Егейско море), Сърбия, Русия, а през XII в. – дори и в католическа Унгария.

Христо Климентов

Културата създава нацията

Културата оформя националното самосъзнание и създава предпоставки за разширяване на светогледа и интересите.

Ницше казва: “Народ, който познава културата си, не познава страх”. Тази мисъл описва ясно националната функция на културата. Нима бихме били достойни да се наречем българи, ако не познавахме нашата култура!?

Осъдително е да ни спират по улиците на празниците на Вазов или Ботев и ние да не можем да изречитираме поне един техен стих. Осъдително е да не познаваме уникалните неравноделни тактове на народните ни песни, които са присъщи само и единствено за нашата страна. Ами картините на Майстора? Колко хора могат да ги отличат сред десетина други произведения на изобразителното изкуство?

Преди време бях изумен когато прочетох каталог на най-известните местности в България. Беше отпечатан в английска печатница, а аз самият неможах да повярвам колко подробности включваше за градовете, археологическите разкопки и за известни исторически личности. Срамно е чужденци да познават културата ни по-добре, отколкото ние самите имаме желанието да я опознаем.

Културата ни е запазила като нация през най-трудните години. По време на турското робство, нашите прадеди са били убивани, защото не са искали да се откажат от своите културни ценности: език, народни обичаи, религия. Без нашата култура сме щели да се изгубим като нация. В българските песни, в стиховете ни са заложени обичаи и традиции, които напомнят за това кои сме били.

Още една причина, поради която трябва да “знаем културата си” е, че тя ни облагородява и повишава духа ни. Не е измислица, че песните повдигат повдигат духа, те насърчават. Не е случайност, че по време на битка бойните песни окуражават войните. Културата носи победа на тези, които я съпреживяват.

Културата изгражда връзка между поколенията. В една песен, в една картина, в един документ разчитаме историята такава, каквато е била, разбираме как са чувствали историческото време хора, живели преди години и векове. Благодарение на културологията можем да “гълкуваме” предмети на изкуството, както и да разказваме за неща, които не сме видели със собствените си очи.

И накрая културата – изгражда самочувствието на нацията. България има хилядолетна история. Имаме много повече история от ред други държави.

САЩ има малка история, познава историята си и културата си и го показва непрекъснато.

Хората не трябва да се срамят от това, което са, защото всяка нация, дори най-малката има с какво да се гордее. За да бъде уважаван човек казват, че първо трябва да уважава себе си. Защо същото да не важи и за нациите? Културата ни е богата. Срамно е, че въпреки това срещаме отказ да се проумее това. Не го проумяват преекспонирани в т.нар. “медии” лица, които сами се обявяват за всякакви “звезди”.

Може би докато се възхищаваме на другите народи и се опитваме да им подражаваме, ще забележим основната тяхна черта – способността им да уважават и познават културата си, защото именно тя ни помага да бъдем това, което сме.

Христо Климентов
агенция “Фокус”

Леност и безделие

Тези две думи дават лоша характеристика на човека, отчуждил се от труда. Леност значи безволевост, липса на охота към всичко хубаво – липса на подтик към живот. Безделие ще рече да оставяш в застои всичките си сили – умствени и физически.

Леността прави човека бавен, неподвижен и безразличен към всичко; убива у него всеки благороден порив. Безчувствен, безразличен дори към своята съдба, ленивият не е способен за никакво добро дело. Сърцето на ленивия може да се оприличи на неорана нива, потънала в бурени. А колко рисковано е да попаднеш в буренясала местност, ще нахълташ в тръни, бодили и ще си в голяма опасност от змии и разни влечуги. Така е и в сърцето на ленивия – няма нищо добро; то е увито в бурените на душевни недъзи и пороци. Леността завладява човека незабелязано, постоянно се увеличава и го погубва. Този, който минава младостта си в леност, губи най-красивата част от живота си. Леността е лош съветник, води към провал. Тя е крадец – оттук ще открадне минута, две, оттам – час, два, цели дни, и тъй промъква незабелязано в сърцето на човека и под булото на наложителна почивка краде от времето, определено за труд. Леността е за порицание, а трудолюбието за похвала, разсъждава Изократ.

Ленивият е неприятен и досаден, не умее и разговор да поведе – мързи го дори да мисли. Не проявява никаква инициатива или смелост в нещо благородно и винаги се оплаква. За неуспехите си вини други, критикува, осмива, а своите грешки не вижда. Първата гостенка, която ще почука на неговите порти е сиромашията. “Мързел потопява в сънливост и нехайна душа ще търпи глад”, - казва премъдрият Соломон. Лишен от благородството на сърцето и финеса на нравственото съзнание, ленивият лесно се подхлъзва и пропада. Ако се направи една статистика за причините, които водят към затвора, ще се установи, че повечето от затворниците са били безделници. “Безделието е майка на всички пороци” – казва народът. Веднъж Наполеон, като посетил школата, където учил, казал на децата: “Запомнете деца, че всеки час, прекаран напразно в училище, ще бъде случай на някое нещастие в живота ви напред!” “Младост ленива – старост горчива” – казва народът.

Безделието не е живот, а образ на смъртта. Сто години, прекарани в празност, не се равняват ни на един час в полезен труд. Безделието ражда скука, а последната е този враг, който прави пролетта на човека есен и превръща розовия ден в мрачен. Мързелът се влачи бавно и бедността го достига бързо. Мързеливият е неприятен на всички. Болният умира веднъж, а той всеки ден.

От леността и безделието като от отровен корен произлизат празнословие, злословие, одумване, разпри, караници и какви ли не видове на зло. Водата се разваля, когато се застои. И духовният образ на човека се помрачава, когато бездейства. За съзнателния човек часовете, прекарани в бездействие, са мъчителни, затова справедливо казва философът Грей: “Зает ли си – щастлив си”. Зает ли си в добри дела или занимания и съзнанието ти е заето с това и си щастлив.

Не проспивайте живота си в леност! Има едно око, което никога не спи. Божието око. Когато светлината на луната не свети, когато лампата угасне, когато небето е в тъмно и на свода ни една звезда не блести, това Око бди. И както спущат завеса пред детето, когато спи, тъй и Бог праща мрака на нощта, за да спи спокойно неговото голямо семейство – човечеството. Спете спокойно. Има кой да бди над вас. Но щом мракът си отиде и светлите зори отворят вашите очи и птичките запяват, цветята затворят лист и заблагоухаят, започнете и вие деня със славословието към Бога. То да бъде в сърцето ви, когато лягате, славословие да бъде на устата ви и когато ставате от сън.

Сънят е почивка на чувствата и волевите движения. Той ободрява и прави, тъй да се каже, да се раждаме всеки ден и с нова възхита да се радваме на деня. “Отнемете съня от един човек, казва един философ, и той ще бъде най-злосластното същество”. Но за да бъде сънят полезен, не трябва да е прекален. Дългият сън обезсилва тялото, прави го лениво. За да бъдете бодри през деня и да живеете дълго, ставайте рано. “Рано пиле рано пее” – гласи поговорката.

Всеки трябва да привиква да си намира работа, за да не спечели прозвището ленивец, безделник. Затуй не се предавай на леност! За човека грее слънцето. За него луната осветлява нощта, за него сияе разнообразният сбор от звезди. За него веят ветровете и реките за него текат. Зад него никнат тревите и благоухаят цветята. За него природният ход извършва свойствения си порядък – преминава нощта, настъпва денят, зимата отминава, идва пролетта за да бъде животът му красив. И при едно такова служение за него от страна на създанието бива ли той да остане в бездействие и леност? Всички сили, воля и поведение той трябва да съгласува с желание да се труди. Човекът

трябва да разкрива своите способности в труда и животът му ще бъде песен, ще цъфне пролет в сърце и радост ще грейне на лице. Леност и мързел са думи еднозначни даващи най-лоша оценка на човека.

За да не се предава на леност от ранна възраст, човекът трябва да се приучи на следния ред в ежедневието:

- Сутрин, щом се събуди, да стане и да се помоли Богу.
- Да се приготвя бързо за работа да прави всичко на време, в определения час на деня.
- Да съгласува думи с дела и поведение.
- Да наблюдава добрите примери на прилежание и да се ръководи от тях.
- Да изпълнява работа си с любов.
- Да бъде усърден в доброто.
- Да не се поддава на разсеяност и безразличие.
- Да не прави нищо непочтено.
- Да не пропуска да стори това, което може да го направи по-добър.

Вечерна молитва

В името на Отца и Сина и Светаго Духа. Амин.

Господи Иисусе Христе, Сине Божий, заради молитвите на Твоята пречиста Майка, на преподобните и богоносни наши отци и на всички светии, помилуй ни, Амин.

Господи, Боже наш, като благ и човеколюбец, прости ми каквото съгреших тоя ден с думи, дела и помисъл. Дарувай ми мирен и спокоен сън. Прати твоя Ангел-пазител да ни закриля и пази от всяко зло, защото Ти си пазител на душите и телата ни, и на тебе – Отца, Сина и Светаго Духа, въздаваме слава и всякога и во веки веков. Амин!

Преславна Приснодево, Майка на Христа Бога, принеси молитвата ни на твоя Син и наш Бог, за да спаси чрез тебе нашите души.

Всичкото си упование на тебе възлагам, Майко Божия, запази ме под твоя покров.

Богородице Дево, не отхвърляй мене грешния, който търси твоята помощ и твоеото застъпничество. Понеже на тебе се надяваше душата ми, помилуй ме.

Упованието ми е Отец, прибежището ми е Син, а покровът ми е дух Светий: Света Троице, слава Тебе.

Утринна молитва

Слава на Отца и Сина и Светия Дух, сега и всякога и във вечни векове. Амин.

Боже, благодаря Ти, че ме запази така милостиво и през тая нощ. Помогни ми да не те наскърбя с някакъв грях и да прекарам днешния ден угодно на Тебе и спасително за мене. – Амин!

Към Ангела пазител:

Ангеле Христов, мой свет пазител и покровител на душата и тялото ми, прости ми всичко, каквото днес съм съгрешил, и ме избави от всяко лукавство на преследващия ме враг, тъй че с никакъв грях да не разгневя моя Бог. Моли се за мене Грешния недостоен раб, та да ме направиш достоен за благостта и милостта на Пресвета Троица, на Майката на моя Господ Иисус Христос и на всички светии. Амин.

Отец Йоан (Занко Станойков)

Давай народе на избори!

Политикът Х. въздъхна измъчено. Всички предизборни социологически проучвания показваха, че е на ръба на влизането в следващия парламент. Не му достигаха може би някакви си 1000 гласа за да е спокоен, че е с двата крака вътре. Имаше предвид разбира се, Парламента, а не затвора, където и без социологически проучвания беше с единия си крак вътре. То и за това беше този зор да стане депутат, да се докопа до имунитета. Летната горещина стапяше в обилна пот свинската му гуша. Вентилаторите в просторния, затъмнен кабинет бясно се въртяха, но дори не можеха да раздвижат въздуха. Мобилният му телефон беше изключен а секретарката беше непоклатима преграда пред вратата на кабинета за да осигури спокойствие за гениалния му ум търсещ изход в безизходицата. Изборите за парламент вече тропяха на вратата и мисълта за тях го подлудяваше! Трескаво превърташе в главата си още възможности за грабване на гласове от тук-от там. Беше обходил де що има цигански махали, но нямаше много вяра на циганите. Гледаха само да изплюскат кюфтетата и да изпият бирата, пък после майната му на изборите. Игра хора по разни селски събори обут в потури и закичен с китки здравец. Подкара и някакъв свръхмощен мотор по рокерски сборища и всичкото това все за да се хареса на селяндурите и на тинейджърите, ама и от там честно казано не очаква някакви гласове. Селяндурите едни такива..... мълчат си и присмехулно зяпат, а тинейджърите – ветър ги вее на бела коня, само за онождане си мислят, сиреч секс де. Политиката хич не ги интересува.

Политикът Х. отново и отново напрегна целия си мозък (а за това не се искаше голямо усилие) за да открие някоя свободна ниша не достигната от него и конкурентите му за бъдещия парламент. И о Боже.....просветление дойде! Ангел небесен се спусна и подшушна на ухото му: “Защо забрави българите в Западните покрайнини. Иди помогни им и Господ ще те възнагради.”

В един миг в главата му по Божия воля дойде прозрението. Той разбра, че неговата мисия е **ДА ПОМОГНЕ НА БЪЛГАРИТЕ ОТ ЗАПАДНИТЕ ПОКРАЙНИНИ.** Боже Господи, защо трябваше чак сега да покажеш на **Политика Х** неговото призвание в този негов земен живот!

Ставаше дума за българите от Царибродско и Босилеградско. Ето къде беше свободната ниша, мястото където се криеха няколко хиляди гласа, където пасяха кротките овчици чакащи някой да дойде да ги издои. Прочие ставаше дума за българите от тези краища дето получиха, /да не кажем купиха/ през последните няколко години дългоочакваното българско гражданство от майката Родина България. Че то щом веднъж са плащали да се доберат до български паспорт, що да не искат сега да получат нещо в замяна. Ами, че заслужават тези отрудени хорица от този беден планински край какъвто е Босилеградския да получат едни чудесни обещания. А пък на българите в Цариброд ще им измислим други подходящи чудесни обещания.

Така, така..... сега вече нещата взеха да се избистрят и придобиват определени контури. **Политикът Х.** развиваше гениалната си идея по вече оформено русло, с такава скорост с каквато река Драговищица течеше по своето корито. Сега трябваше само да се набележат конкретните стъпки и така крачка по крачка да се свърши едно добро дело преди другите пишман политици да са се усетили къде е на баницата мекото. Нямаше време за бавене защото изборите вече чукаха на вратата. Но и това си имаше своята не лоша страна, щото пропагандата му нямаше да изветрее след неговата партийна агитация в малкото оставащи дни до изборите.

И така къде ги стяга най-много чепика нашите мили сънародници в Западните Покрайнини?

Политикът Х. дълбоко се замисли за минута две и понеже едно просветление никога не идва само, рязко извади от куфарчето си купчина бели листа и със замах завъртя точка 1(първа).

1. Моята ПАРТИЯ ще ви осигури работа и ще сведе безработицата до 0 (нула) процента. Магистралата Ниш – София ще бъде отклонена и ще мине през Босилеград. По нея ще кипи невидан труд и пари ще се леят като река. Става дума не за реката Драговищица, а за река от банкноти идващи като инвестиции от богатия Запад. Щом като искате да пътувате драги ми западноевропейци надлъж и нашир благоволете да оставите тук парите си на бедните и отрудени босилеградчани и царибродчани, които ще построят за вашите лимузини една световна магистрала.

2.Моята ПАРТИЯ ще улесни даването на българско гражданство на нашите мили и измъчени сънародници чакащи с години заветния български паспорт. Обещавам, че ще разкрием филиал на “Агенцията за българите в чужбина” тук в Босилеград, (Цариброд е близо до София и те нека си пътуват до там), където ще се подават необходимите документи. И когато се понатрупат повечко молби, Вицепрезидентът на Република България ще дойде тук на място в Босилеград да подпише указите за даване на българско гражданство.

3.Моята ПАРТИЯ обещава да изучи всички български деца тук на четмо и писмо на родния български език. Няма да ги чакаме повече лукавите сърби да ви организират обучението в

училищата на български език. Просто ние (разбирай нашата партия) ще открием филиали на Софийския университет тук в Босилеград и един в Цариброд. Ще открием разбира се филиали и на други учебни заведения като например на Югозападния университет, Северозападния университет, Североизточния и Югоизточния университети. Въобще започвайте да разчиствате терен за строителството им, че голямо стълпотворение от сгради ще стане, по-голямо от това на хотелите по Слънчев бряг. Няма да остане дете не изучено и все висшисти ще са, па след това да хващат по Европата кое-както свари. То да не мислите, че нашите деца в България правят нещо друго. Това е то миграцията и глобализацията в съвременния свят.

4.Моята ПАРТИЯ ви обещава, че и попове от България ще имате. Но първом ще ви ремонтираме черквите и нови такива ще издигнем, че да има за всеки поп по една черква. Ако знаете що поп чака ред да дойде да служи при вас, свят ще ви се завие. При патриарха ни има един списък, дето края не му се вижда и той горкия се чуди как да ги отбива вече. Даже се е срещал с патриарх Павле да направят някакъв график на постъпването им. Та затова ние взехме решение ако дойдем на власт да построим във всяко село по две черкви и всяка да бъде с поп и на “болгарски да ся служи”. Еей как ви се вижда тази работа, не е ли като през Възраждането, кога сме се борили за самостоятелна българска черква срещу гръцките фанариоти. Велики дела ни чакат братя и сестри!!!

5.Моята ПАРТИЯ ви обещава да ви удави в КУЛТУРА. Първом ще ви направим едно малко НДК и след това като тръгне един поток от артисти, певци, танцьори и друга културна гмеж та място няма да остане за каквато и да е друга култура.

Така ред след ред, лист след лист **Политика X.** бясно пишеше с размазана от доволство физиономия, плувнал в пот и с треперещи от вълнение ръце все нови и нови точки, все нови и нови обещания, кое от кое по-хубави и лесно изпълними.

Все пак когато стигна до 124 точка умората вече го беше налегнала и той започна да скланя глава над купчината листове пред себе си. Скоро от нея се разнесе доволно хъркане, което раздухваше разпилявайки из кабинета му десетките изписани листове с предизборни обещания към българите от Западните покрайнини.

Така потънал в сладостна дрямка той сънуваше как НЕГОВАТА ПАРТИЯ влиза победоносно в парламента и той става един от строителите на съвременна България. Я председател на някоя комисия, я шеф на парламента, а защо не и министър-председател на България. Колко му е. И там ще надращи стотина обещания на оскотелия български народ и после четири годинки ще минат като миг.

Драги ми босилеградчани, а и вие царибродчани, ако видите в града ви да пристига тия дни от България един важен мастит политик с черно куфарче в ръка натъпкано с много ситно изписани листи знайте, че това е негово превъзходителство **ПОЛИТИКЪТ X.** който идва крайно загрижен за вас и вашето положение в което се намирате. Душата му плаче и сърцето му се къса като ви гледа какъв живот живеите и каква мизерия ви е налегнала. Туй, че това става точно преди избори в България е просто едно случайно съвпадение. Иначе той постоянно мисли за това трудолюбиво, търпеливо и добродушно българско население и идва да му покаже къде е пътя за неговото избавление. Този път преминава през НЕГОВАТА ПАРТИЯ и никоя друга. За това гласувайте за него и никого другоги, че много хайрсьзи се навъдиха напоследък тяхната мамка!

Да живей България!

С раболепие: Д-р Валентин Янев
/от екипа на НЕГОВАТА ПАРТИЯ/

Славчето

Като малчуган три дни в годината особено ме радваха. Първият беше Бъдни вечер, втория Великден, а третия – събора на Славчето. От всичките бях помалко разочарован. На Бъдни вечер никога парата не се падаше при мен. На Великден комшийските яйца бяха по-здрави от моето, а Славчето, ах Славчето този изстрадан ден на близки, но разделени! Помня го от шейсетте, времето на постстудената война и реалния социализъм. Време на първите перлонови ризи и шушкави шлифери, на преизпълнените норми на трудещите се в мините и заводите, времето на лозунгите и младежките трудови бригади.

Вече е май, а датата за събора на Славчето е установена. Месец и половина кроя план какво ще си купя на събора и какъв подарък ще получа от чичо и стрина от Перник. През този месец в къщи нямаше не искам и немога, защото умело бях изнудван от домашните, “ако не сториш това или онова, няма да ходиш на Славчето”. Господи, къде има по-голямо наказание да не ходя на това прословуто свиждане!

В събота греем вода в големия котел и се къпем първо ние децата, след това мама, тати, стрина, чичо, баба, дядо. Всички живеем в една къща, но ключът от мазето е при баба, тя го е вързала на пояс и всичко е под контрол. Тази нощ не мигвам, от радост. Баща ми или чичо ми през ноща пускат воловете на паша. Пропеят ли втори петли, ги прибират. Баща ми точи бръснача и удря едно глатко бръснене. Баба е подквасила гъсто овчо мляко, а дядо е обърнал сугарето на шиш. Шарената торба е пълна с домашни ястия. Баба облича новата си рокля ушита специално за Славчето. Винаги беше с яшмак и телена skutача. Обувките са от миналото Славче и от тогава насам не ги е обувала. Дядо само на тоя ден облича единствените си шаечни панталони и купешка риза в синьо и червено. На краката носи жълти обувки намазани със свинска маст, изделие на прочут ресенски майстор. Ходи лековато, а обувките скърцат като оседлан кон. Мама и стрина са в тъмно сини поли и в същия десен забрадки. Под забрадките се виждат дебели плитки, косите им блестят от разтвора на захар и вода, прадядо на днешните скъпи гелове. Чичо ми е много модерен с перлонова риза и ръчен часовник марка “Ракета”, той е майстор строител и ризата му е подарена от покрива на някой местен големец в Кичево. Всички са се издокарвали и са с добро настроение. Ние децата – също.

Днес ще се срещнем с чичо и стрина и с братовчедите ми. Те живеят в Перник. Чичо е миньор. Едвам чакам когато от чантата ще извадят кутия “тахан халва” и вафли и ще кажат: Това е за децата! Винаги са ни носели зрели домашни череши.

От Белут до Славчето е равно един час път. Още през ноща хората от по-далечните села са тръгнали на коне и магарета да се видят с близките си. В 6 часа се “отваря” границата. Ние пристигаме поне половин час преди откриването. Дядо броди с поглед из тълпата, иска да съзре сина си от другата страна. Баба го успокоява, че има на разположение десет часа – ще се “издумат”. От естрадата ечи народна музика. Димят скари. Мирише на кебапчета и бира. Гледаме “отварянето на границата”: дядо се радва на българската военна музика и руския марш, но несмее явно да го признае даже и пред домашните. Ето го чичо, стрина и братовчедите ми. Чичо е в костюм а стрина с бяла рокля на цветета от проста бърса с подстригана коса и без забрадка. Братовчедите с кратки панталони, бели ризи и пионерски вратовръзки. Стрина си носи обувките още от Перник, а не като мама и другата ми стрина: до Извор бяха в гумени опинци и ги оставиха на къшката при едни познати и тогава обуха обувките си. Прегръдки, целувки и възклицания. Само баба плачеше от радост. Ние си имахме определено място къде се намирахме и си развързвахме багажа. И не само ние. Нашето беше над пътя до един глог. “Китанците” се събираха от другата страна на браздата – до черешата, “Дървениците” – до портрета на Карл Маркс, защото Маркс приличал на стария Дървеница от времето на руско-турската война и комшиите му викали “презрелия слънчоглед”. “Комитските” фамилии се събираха от татък браздата – за всеки случай, защото спомените от Голи оток и Белене още са пресни. Всяка фамилия си имаше определено място за среща, подобно погребенията в гробищата. От срещната страна към Рудината над табелката “До тук за български граждани” – със стотици извързани коне и мулета. Казваха Наке от Рибарци нарочно идвал с кобилата за да я чивтоса с расов ждребец от Божица. От противоположната страна на огромното конско стадо – всякакви марки руски превозни средства от това време. И едната и другата гледка беше плод на реалния социализъм. Моите съборяни вече опитваха домашната двойно препечена ракия. Чичо от Перник се интересуваше от всичко свързано с родното село. Питаше коя нива с какво е засеяна. Каква реколта очакваме. Как стоят дръвчетата с плодородието, увеличихме ли добитъка. Говори ли се кога ще получиме ток, нас децата ни питаше как се справяме с школото, знаем ли стихотворения. Макар че получава държавна заплата, много му се иска след дядо ми да си получи част от земята. На дядо не беше все едно че толко рано го “отписва” от живота, а пък баща ми му напомняше, че живеят в две различни държави и по-добре той да си гледа държавната работа отколкото да мисли за белутските дерета. Чичо ми не беше настоятелен, но вярваше че един ден той ще идва в родното си село без паспорт и свободно ще си обработва неговата част защото: “където вода е текла, пак ще тече”. Аз тези думи на чичо не ги разбирах, но като сега я гледам как баба се прекръсти и каза дай Боже! На пернишката ми стрина много ѝ допадна агешкото и сирпогачата. Питаше баба коя от етървите я е омесила. Баба беше такава жена че си защитаваше снахите, особено пред абанджии. Ние децата бяхме доволни защото получихме халва, бомбони, имаше дори и вафли

и обезателно захарно петле на което много се кефих. Мъжете се разходиха из събора а етървите вардеха багажа. Чичо с поглед сочеше към портрета на Георги Димитров и казваше че бил умен човек, но нямал късмет да живее, той щел да оправи положението и на нас отвъд границата. В късните следобедни часове Славчето остана една стъпкана ливада. Една година живот може ли да се разкаже за няколко часа свиждане?! Колко сълзи, колко мъка и клетви стоеха зад тези братски прегръдки, от желанието за среща. Ето тази отворена рана, Славчето, която кървеше с десетилетия в душите на западнопокраинци сега пак ще я разравяма на 25 септември. Защо?

Радко Стоянчов